

—: અનુક્રમણિકા: —

આહાર મીમાંસા

પૃષ્ઠ.

૧ આદર્શ જીવન	૧
૨ જીવનમાં અહિંસાના સ્થાનની ઉચ્ચ હદ	૪
૩ જૈન મુનિ દ્રોણપણ જીવની હિંસાથી આખી છાંટી સુધી કેવી રીતે દૂર રહે છે ?	૮
૪ અહિંસાની સર્વ માન્ય-સુંદર વ્યાખ્યા.	૧૫
૫ અહિંસાની પરાક્રમ.	૧૯
૬ આદર્શ આહાર વ્યવસ્થા.	૩૧
૭ કેવળ ખોટી રીતે લક્ષ્યાવતી આજની કૌતિક્યાદની ભયંકર આંધી.	૩૩
૮ આજના વિજ્ઞાનની પોષણતા અનાત્મવાદ ઉપર તેની તમામ રચના.	૩૪
૯ આહારનું જીવનમાં સ્થાન.	૩૭
૧૦ આહાર કરવાનો ઉદ્દેશ.	૩૯
૧૧ જૈન ગૃહસ્થોની આહાર વ્યવસ્થા.	૪૧
૧૨ આરોગ્યમાં આહારનું સ્થાન.	૫૧
૧૪ આહાર વિષે આજની સ્થિતિ.	૮૪
૧૫ ખોરાકમાં પત્રગ્રાથી અનારોગ્યમાં આવેલી ભરતી.	૯૬
૧૬ પ્રકીર્ણ:	૯૨
અમારી પરમ પૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓને પ્રિયગિત.	૧૩૫
ખોરાકને યોગ્ય—આહારનો યોગ્ય—પાક.	૧૪૨
રંધવાની રીત અને આહારની સાત્ત્વિકતા.	૧૪૩
હિનમઃ મધ્યમઃ અને અધમઃ આહાર.	૧૪૪
આહારની લેખ પરિચ્છિન્નિ.	૧૪૭
અવધ્ય હિનમ વારસાને લાભ.	૧૫૫
ઉપસંહાર.	૧૫૭

તે જીવી જતાવી, તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો જગતને પૂરો પાડે છે." ધન્ય મુનિરાજ !

“શ્રાવકોના આહાર વિગેરેની વ્યવસ્થા પણ-જૈન મુનિ જીવનના આદર્શને સામે રાખીને જ ઉપદેશવામાં આવી હોય, એ સ્વાભાવિક છે. એટલે કે—શ્રાવકોના આહારના ભક્ષ્યા-ડમક્ષ્ય વિવેકમાં પણ અહિંસા : સંયમ : અને તપ : એ ત્રણ તત્ત્વો મુખ્ય હોય, એ સ્વાભાવિક છે.”

આહાર : એ જીવન નિર્વાહનું મુખ્યમાં મુખ્ય અંગ છે. તેમાં “અહિંસા : સંયમ : તપ :નો આશ્રય લેવાથી નિર્વાહને : અને જીવનના હરેક તરેહના વિકાસને બાધ આવે.” એમ માનવાને કારણ નથી. પરંતુ, બહુ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાથી “નિર્વાહ અને જીવન વિકાસને સારો અને યોગ્ય વેગ મળે છે.” એમ માનવાને કારણ મળે છે. કેમકે—યોગ્ય નિર્વાહ અને વિકાસને બાધક થાય, તેવી રીતે અહિંસા : સંયમ : અને તપ :નું પાલન કરવાનું હોતું નથી.

“અહિંસા : સંયમ : અને તપ : વગરના પ્રાણીઓનો નિર્વાહ અને વિકાસ સારો થાય છે.” એમ કહી શકાય તેમ છે જ નહિ.

અહિં વિકાસની વ્યાખ્યાનું લક્ષ્ય માનસિક : કે આંતરિક : વિકાસ છે. શરીરે ગમે તેવો મજબુત માણસ બીકણ હોય, તો તે વિકાસ ગણાય જ નહિ. નિર્મય માણસ ખુની, હરામખોર, બદમાશ હોય, તો તે પણ વિકાસ ગણાય જ નહિ. જીવનની

- (૩) તેવે પ્રસંગે “બૂલ ન થઇ જોસે” માટે અહિંસાના સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનું: સૂક્ષ્મ નિયમોનું: અને યોગ્ય તાલિમનું: જ્ઞાન મેળવવા પ્રથમથી જ પૂરતી કૌશિલ્ય કરે છે.
- (૪) પ્રાણી તરીકેના પોતાના જીવન નિર્વાહ માટે, અને પોતાનો આત્મ વિકાસ કરવા માટે, કદાચ પરંપરાએ પણ હિંસા થવાના પ્રસંગો બનવાનો સંભવ લાગે, ત્યારે પણ જેમ બને તેમ ઓછામાં ઓછી હિંસા થાય, અને વધુમાં વધુ અહિંસા જળવાય, તે માટે પણ તેઓ કાળજી: તેનું સૂક્ષ્મ વિવેક જ્ઞાન: તથા બારીક અને કડક નિયમોનું પાલન: ધરાવે છે.
- (૫) એટલે, જેમ બને તેમ, જીવનને વધુને વધુ અહિંસામય બનાવવા: અને રાખવા: જેમ બને તેમ વધુને વધુ સંયમી એટલે ઓછામાં ઓછી જરૂરીઆતવાળું બનાવવા: અને રાખવા: અને વધુમાં વધુ તપોમય એટલે ઇરાદાપૂર્વક સાચી સમજ પૂર્વક કષ્ટ ઉઠાવી લેવાની વૃત્તિવાળું બનાવવા: અને રાખવા: પ્રયાસો કરે છે. એટલે કે-પોતાની અહિંસક વૃત્તિને સંયમ: અને તપ:ની મદદથી વધુમાં વધુ અમલી બનાવે છે. તેઓનું પાંચ આચારોનું પાલન: ઉચ્ચ જીવનની પરાકાષ્ઠા છે.

જગત્માં ઉંચામાં ઉંચો માનસિક : વાચિક : અને કાયિક : દ્રવ્ય : અને પર : દ્રવ્ય : અને ભાવ : બાહ્ય : અને અત્યંતર : અહિંસાનો આથી ઉંચો કોઇપણ આદર્શ સંભવી શકતો નથી. જૈન મુનિઓ પોતાના જીવનમાં

આધાર કરનારા છે.

૬. તેથી આગળ વધીને, માંસાદાર સાથે અન્ન: વનસ્પતિઓ: અને ઘી: દુધ: વિગેરેને સ્થાન આપી, અદ્ય માંસાદાર કરનારા છે.

૭. તેથી આગળ વધીને, માંસાદાર વિનાજ માત્ર અન્ન: વનસ્પતિઓ: અને ઘી: દુધ: દહીં: વિગેરેનો આધાર કરનારા છે.

૮. તેથી આગળ વધીને, વનસ્પતિ સુદ્ધાં-ક્રાઇપલ્સ સજીવ પદાર્થને તથા પોતાના હાથે નિર્જીવ દ્રવ્ય ક્રાઇપલ્સ અચિત્ત-અચેતનપદાર્થને ય પોતાના આધારમાંથી બાદ કરનારા છે.

૯. અને તેથીયે આગળ વધીને, પોતાને માટે બીજા ક્રાઇપલ્સ નિર્જીવ દ્રવ્યો ખોરાકને પણ પોતાના ખોરાક તરીકે લેવાનામાંથી બાદ કરીને, તદ્દન નિર્દોષ રીતે મજેલા ખોરાકથી જીવનનો નિર્વાહ ચલાવનારા માનવો આ જગત ઉપર આજે પણ વિદ્યમાન છે.

તેથી કરીને, “જૈન મુનિઓનું જીવન અકુદરતી કે કૃત્રિમ છે.” એમ માનવાને કારણ નથી. પરંતુ પ્રાણી માત્રમાં રહેલી અહિંસા: સંયમ: અને તપોમય:વૃત્તિના વધારેમાં વધારે વિકાસના જીવંત દૃષ્ટાંત રૂપે જગતમાં તેમને મુખ્ય: ઉચ્ચ: અને પૂજ્યતમ: પ્રથમ દરજ્જાનું સ્થાન છે.

અને તે દૃષ્ટાંતમાં વ્રતધારી શ્રાવકોનું સ્થાન બીજું છે. પરંતુ, જૈન મુનિજીવન જીવતાં માનવો સિવાયના-ગૃહસ્થ જીવન જીવતા માનવોમાં તો વ્રતધારી શ્રાવકોનું પહેલું અને મુખ્ય સ્થાન છે. તેથી ઉત્તરતું સ્થાન સામાન્ય શ્રાવકોનું છે. ને તેથી ઉત્તરતું બીજા માનવોનું છે.

ઉત્તમ નૈતિક જીવનની જરૂરીયાત લાયક દુન્યવી જીવન પૂરતીજ મર્યાદિત છે. માટે તેનો સ્વાર્થમાંજ સમાવેશ થાય છે. નિ:સ્વાર્થ પરાપકારી જીવન તો આધ્યાત્મિક જીવનનો પાયો હોવાથી, નિ:સ્વાર્થી જીવનનું અસ્તિત્વ અને જરૂરીયાત સાબિત થાય છે. અને તેનું જીવન જીવનારા માનવો પણ જગતમાં કુદરતી રીતે જ અસ્તિત્વ ધરાવેજ છે. એ મોટામાં

દરેક શાખાઓ ઉપર પોતાનો આંતરિક વિકાસ જેટલો કાષ્ટ ધરાવી શકે છે, તેટલી જ જીવનનૌકા વ્યવસ્થિત ચાલે છે. તે આંતરિક વિકાસને—અહિંસા : સંયમ : અને તપ : સાધી આપી શકે છે. બાહ્ય શારીરિક આરોગ્યને પણ તેથી ઘણી જ સુંદર મદદ મળે છે, ને દીર્ઘાયુષી થવાય છે.

૨. જીવનમાં અહિંસાના સ્થાનની ઉચ્ચ હદ:

૧. કૂરમાં કૂર પ્રાણીઓ પણ પોતાના કુટુંબ કે પોતાની જાતિ તરફ કૂરતા દાખવતા નથી, પરંતુ કુટુંબ પ્રત્યે વાત્સલ્ય અને સત્તીય પ્રાણીઓ તરફ અંધુભાવ ધરાવે છે. આ ગુણને લીધે દરેક પ્રાણી પોતાના સંતાનોનું પાલન કરે-છે. અને પોતાની જાતિના બીજા પ્રાણીઓ સાથે ટોળામા રહી શકે છે.

૨. એટલાજ માટે, કુટુંબ વ્યવસ્થા: અને જ્ઞાતિ-સમાજ-રાજ્ય-ધર્મ વિગેરે પ્રકારની વ્યવસ્થાઓથી ગુંથાએલી પવિત્ર આર્ય સંસ્કૃતિ માનવ-જાને ઉત્પન્ન કરી છે. અને તેની મદદથી વધુમાંવધુ અહિંસક રહેવાની તથા સર્વ બાલુએથી માનવજાતનું પોતાનું રક્ષણ થઈ શકે તેવી, તેમાં ગોઠવણો ગોઠવવાનો માનવજાતે પ્રયાસ કર્યો છે.

૩. આગળ વધીને બીજાના ભક્ષા માટે પણ પ્રયાસ કરતા અથવા તે ખાતર જાને કંઈ વેડી લેતા પ્રાણીઓના દાખલા પણ મળી આવે છે. એટલે, પ્રાણી માત્રમાં સ્વાભાવિક રીતે જ જોઈ વધતે અંશે અહિંસાની પણ માત્રા હોય જ છે.

૪. માનવજાત માત્રમાં અહિંસક વૃત્તિના તરવો કાંઈક વધુ હોય છે. જંગલીમાં જંગલી મનુષ્યા-ડડદારી માનવમાં પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, એન્ડ્રો-વધને અંગે વાત્સલ્ય વૃત્તિ અને અંધુભાવ હોય છે, કે જે, તેને કે.ટાપુ અહિંસક ગણે જ છે.

૫. તેથી આગળ વધીને મનુષ્ય સિવાયના પ્રાણીના માંસને:

ગભરાટ ન હોય." માટે વખતોવખત અને વિવિધ પ્રકારના તપો-
અનુષ્ઠાનો કરીને તપસ્વિતા-ધ્વજા પૂર્વક કષ્ટ સહન કરવાની ટેવ-ઢેળવણી
જોઈએ. અને વિવિધ વ્રતો: અભિગ્રહો: ત્યાગો: પ્રતિજ્ઞાઓ: એ વિગેરેથી
સંયમ ઢેળવવો જોઈએ. તોજ જીવનમાં જેમ અને તેમ વધુને વધુ
અદિસંક રહેવાનું બની શકે છે. જેમજે-અદિસાની વાતો અને ડંકાશો
દાંકવાથી અદિસંક જીવન જીવી શકાતું નથી.

અલબત્ત, દેટલાક પ્રમળ આત્માઓ તાલીમ લીધા વિના પણ
સંપૂર્ણ અદિસંકપણે રહેનારા મળી આવે છે. પરંતુ દરેક આત્માઓ
તેવા નથી હોતા, ન હોઈ શકે. છતાં તાલીમ લેવી, એ સર્વ સામાન્ય
હિપાય તરીકે પ્રગતિ વાંચીકાને માટે આવશ્યક છે. તેથીજ, દેટલાક
શુદ્ધિમાનો જે વીર પુરુષોને નિશાળના શિક્ષણની જે લક્ષરી કવાયતની
આવશ્યકતા નથી હોતી. પરંતુ, એવી વીરલ વ્યક્તિ કોઈક ઢેકાણે અને
કવચિત્જ પાકે છે. માટે તેવી વ્યક્તિઓ શિવાયની વ્યક્તિઓની પ્રગતિ
માટે તાલીમના વર્ગો: રોજની કવાયત: વિગેરે જરૂરના ગણાય છે. તેજ
પ્રમાણે, ઉત્કૃષ્ટ અદિસંક રહેવાની ધ્વજાવાળાએ સંયમ ઢેળવવા વ્રત:
નિયમ: પચ્ચદ્ધાણુ: પ્રતિજ્ઞા: અભિગ્રહ: વિગેરે આગ્રહ પૂર્વક વખતો
વખત પૂરતી કાળજી: દૃઢતા: અને પુરતી સૂક્ષ્મતા:થી લેશમાત્ર પણ
બૂલ વિના: જેમ અને તેમ સેવવા જોઈએ. તેમજ તપ: શક્તિ ઢેળવવા
અવ્યયપણથી જ હજારો પ્રકારના વિવિધ તપોઅનુષ્ઠાનોમાંથી
શક્તિ પ્રમાણે પસાર થવા કોઈને કોઈ તપો અનુષ્ઠાનોનું વખતો
વખત આચરણ કરી હસતે ચહેરે કષ્ટ સહન કરવાની તાલિમ મેળવવી
જોઈએ. જેમ અને તેમ સ્વેચ્છાથી કષ્ટ સહન કરવા માનવોએ તાલિમ
બદ્ધ થવું જોઈએ.

માટે, જૈન મુનિજીવન: એ ત્રણ તત્ત્વથી ગુંથાયેલું છે. અને તેથી જગ-
તમાં તેની આસ એ વશિષ્ટતા છે. ખીજ માનવો ન છુટે, સંકટામણુમાં
આવે ત્યારે, કષ્ટ વેઠે છે. ત્યારે પણ તેઓ રોદણાં રોતા અને ગણ-

મોટું જગતને આશ્વાસન છે. ત્યારે, દુન્યવિ જીવનની અને નીતિની વધુ પડતી જહેરાત કરી, આધ્યાત્મિક જીવનથી જગતને વચ્ચે રાખવામાં જગતના પ્રાણીઓ-માનવાદિક પ્રાણીઓનો દ્રોહ કરવા બરાબર થાય છે. આમ આધ્યાત્મિક વિકાસના સાધનોને રૂંધવા ન જોઈએ.

જૈન મુનિઓ જેમ અને તેમ હિંસા વિનાજ પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરે છે. પરંતુ, દરેક વખતે હિંસા વિના જીવનનો નિર્વાહ ચલાવવો કઠીન પડે છે, તેથી તેઓ જરૂરીઆત જ ઓછી ધરાવીને ઓછામાં ઓછા સાધનોથી બગર હિંસાએ જોટલું પ્રાપ્ત થાય, તેટલાથી નિર્વાહ કરે છે. એટલે કે જીવનમાં સંયમ કેળવે છે.

તે હિંસા, ક્રોધ વખતે જરૂરીઆતની ચીજ હિંસા વિના લેશ માત્ર પણ પ્રાપ્ત થાય તેમ ન હોય, તો તે વિના ચલાવી લેવાની રીત કેળવવા સદા તપોમય જીવન કેળવે છે.

જરૂરીયાતોના સ્વેચ્છા પૂર્વકના ત્યાગથી જોટલી મુશ્કેલીઓ આવી પડે, જોટલું સહન કરવું પડે, તે હસતે ચહેરે, અને આનંદ સાથે સહન કરે છે, તે તપઃ છે. ઇચ્છા વિના સહન કરવું પડે, તે તપ ગણાવું નથી.

એ રીત કેળવવા માટે વિવિધ પ્રકારના તપો-અનુષ્ઠાનો કરીને જુદે જુદે વખતે મનઃ વચનઃ અને શરીરઃને તાલીમ આપે જ રાખે છે. જેનું પરીણામ હંમેશાં જોવામાં નથી આવતું. પરંતુ, જ્યારે ક્રોધ વખતે કટોકટીનો પ્રસંગ આવી લાગે, લેશમાત્ર પણ જરૂરીઆતની ચીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ ન હોય, ત્યારે પણ તે મહાનુભાવો લેશમાત્ર મનમાં દુઃખ ધર્યા વગર પોતાનું જીવન અને કાર્ય શાંતિથી આગળ ધપાવી શકે છે.

એ સ્થિતિમાં બીજો માણસ હેરાન હેરાન થઈ જાય છે, ગભરાઈ જાય છે. કંઈક કંઈક જાનના વસ્તુમાં મારવા માંડે છે. કંઈક જાતની હિંસા પામત કરવા માંડે છે. પરંતુ, “ખરી મુશ્કેલીને પ્રસંગે-એવો

તેમાંથી આપે તેટલું, પોતાના ઉપયોગ પૂરતું લઈને, ઉપયોગ કરે છે. અચેતન પાણી ન મળે, ત્યાં મુઠ્ઠી પાણી વિના ચલાવી લે છે. પોતાની સામે જલોજલ ભરેલા નદી: તવાવ: સમુદ્ર: દેવા: નળ: વિગેરેમાંથી એક ૧૫૬ પણ પાણી લેશે નહિ. એટલું જ નહિ, પણ તેને અડકશે પણ નહિ. તથા તેમાં કે તેથી ન્દાશે પણ નહિ. પોતાની મેળે કે કાંઈ આપે તો પણ તે લેશે તો નહીં, પણ તેને અડકશે પણ નહીં. માત્ર અશુચિ તત્ત્વની આવશ્યક શુદ્ધિ પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જરૂર પૂરતા અચેતન જગત્થી જ કરી લેશે.

૬ જૈન મુનિ, કાંઈપણ જીવજતુને અડી જવાય, તો તે વિષે પણ બહુ સંભાળ રાખે છે. પંચેન્દ્રિય પ્રાણીમાંની સ્ત્રી જાતિને ન અડવામાં બ્રહ્મચર્યની રક્ષા તો ગણેજ છે. તે સિવાયનાં પ્રાણીઓને “તેને દુઃખ ન થાય” તેથી તેનો જોમ અને તેમ સ્પર્શ પણ કરે નહિ, એકેન્દ્રિય જીવો તો આરીક હોય છે, તેથી તેને સડજમાં પીડા થવાનો સંભવ હોવાથી તેને અડકતાજ નથી. તેનો સંઘર્ષ થાય, તોપણ પ્રાયશ્ચિત કરી લે છે. તો પછી પોતાની જરૂરીઆત માટે તેના ઉપર કાંઈપણ દિસક સંસ્કાર કરવાની, કે તેને લેવાની તો વાત જ શી?

અચેતન પાણીને અડે નહિ, અડીને લે નહિ, તેને વાપરે નહી, અચેતન કરવા જાતે પ્રયાસ કરે નહિ. કાંઈને એ પ્રયાસ કરવાનું કહે નહિ, કાંઈ કરતો હોય, તો તેને તેમ કરતો જોઈ “ડીક” માને નહિ, તેમજ ખીજો કાંઈ અચેતન કરતો હોય, તે પંથુ જો જૈન મુનિને “પોતાને માટે કરે છે,” એમ લાગે, તો તેનો-તે અચેતન પદાર્થોની પણ ઉપયોગ કરી શકે નહી.

માત્ર, કાંઈ માણસે પોતાના ઉપયોગ માટે અચેતન કરેલું હોય, તેમાંથી પોતાની જરૂરીઆત પૂરતું, સામા માણસને અડચણ ન પડે તેટલુંજ લઈને, નિર્વાદ કરી લે. આટલે મુઠ્ઠી પાણીની અને ખીજ

ગણુતા વેડે છે. ત્યારે જૈનમુનિ સમજ પૂર્વક વેડે છે. ઉપરાંત, સદા આનંદ મગ્ન રહે છે. એ તેની વિશેષતા છે.

૩ જૈન મુનિ કોષપણ-જીવની હિંસાથી આખી જીંદગી સુધી કેવી રીતે દૂર રહે છે ?

સહેજ પણ જીવહિંસાને તેમના જીવનમાં સ્થાન નથી હોતું !!!

- ૧ પૃથ્વી: સૂર્યના તાપથી કે અતિ વપરાશથી અચિત્ત-નિર્જીવ-થયેલી જમિ ઉપરપગે ચાલીને વિહાર કરે છે. સજીવ માટી વાળી જમિ ઉપર વિચરતા જ નથી.
- ૨ તે સુવે, બેસે, અને ઉભા રહે છે, તે પણ અચિત્ત જમિ ઉપર જ.
- ૩ અચિત્ત જમિ ઉપર પણ જે કોઈ હરતા ફરતા જીવ જંતુ આવી જાય, તો પોતાની પાસેના [ઝીણામાં ઝીણા જીવને-પણ જરાયે પીડા ન કરે, તેવા કામળ] ઉનના [રેશમમાં જીવ અટવાઈ જાય, મુનરાઉમાં ચોટી રહે. ઉનમાં ચોટી શકે નહિ. તેમજ જંતુને દરકત ન થાય, અને દૂર થઈ જાય, તેવા] રત્નોહરણથી દૂર કરીને જ તે જમિનો ઉપયોગ કરે છે.
- ૪ કોષપણ કામમાં જરૂર પડે, તો માટી: રાખ: વિગેરે અચિત્ત જ વસ્તુનો અને તે પણ બીજા પાસેથી માંગીને ઉપયોગ કરી શકે છે. નકામી પડી હોય, તોપણ તે ચીજનો પોતાની બેજે લઈને ઉપયોગ કરતા નથી.
- ૫ પાણી: પાણી ગળ્યા પિનાનું તો વાપરતા જ નથી. એટલે પાણીમાં કોઈ પણ પોદા વિગેરે આવી જવાનો સંભવ નથી જ હોતો. તેમાં પણ, જૈન શાસ્ત્ર દર્શિથી ગળેલું-એક પણ પોદા વગરનું-પાણી પણ સચેતન પ્રાણી જે તેનો પણ ઉપયોગ જૈન મુનિ કૌશ માત્ર કરતા જ નથી. જે તે કોઈએ અચેતન કરેલું હોય, તો જ,

૭ બૂખ્યા માણસો જંગલમાં જાંજીરું ઝાડ બેઠાંને જાંજીરું ખાવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યા.

૧. એકે કહ્યું “અલ્યા ! જોખનું રહ્યા છે ? મારો ચડમાં કુદાડા પાડો ઝાડ હેઠ, કે પેટ ભરીને જાંજીરું ખાઈએ.”

૨. બીજાએ કહ્યું “અરે ! ઘનચક્રર ! આપુ ઝાડ કાપવાની શી જરૂર છે ? મોટાં મોટાં ડાળાં કાપી લઈએ, કે જાંજીરું જ જાંજીરું. પેટ ભરીને ખાઈ લઈએ.”

૩. ત્રીજાએ કહ્યું “અરે એવકુદ ! મોટા ડાળા કાપવાની શી જરૂર છે ? ડાળાઓમાં ક્યાં જાંજીરું છે ? જાંજીરું તો નાની નાની ડાળાઓમાં છે. તે કાપીએ એટલે બસ.”

૪. અરે “ગાંડલાઈ, લુમખાં લુમખાં વેડીને નીચે પાડીશું, તોયે આપણું કામ થશે.”

૫. પાંચમો કહે “અરે ! ભલામાણસ ! તારી પછુ અકકલ બહુર મારી ગઈ લાગે છે. ઉપર બેસીને એક એક જાંજીરું તોડીને ખાવા હોય, તેટલાજ ખાઈ લઈએ, આપણી બૂખ લાગશે, નકામા જાંજીરું તોડી ધૂળમાં ઢગલો શા માટે કરવો ?”

૬. છઠ્ઠે કહ્યું—“ વહાલા જાંજીરો ! આ નીચે પડ્યા છે ને ? તેમાંથી ગમે તેટલા ખાશો તોયે ખૂટે તેમ નથી. તો શા માટે હાથે કરીને જાંજીરું તોડવા ઝાડ ઉપર ચઢવું ? ”

આ દૃષ્ટાંત જગતના પ્રાણીઓના મનોદયાનો દુઝામાં ચિતાર આપવા માટે ઘણુંજ આબેહુજ છે. આવા દૃષ્ટાન્તોના ચિત્રો આપણે ઘણીવાર લીંતી ઉપર જોતાં હોઈએ છીએ, પરંતુ શુરુગમ વિના. તેના પરમ ગદસ્યઃ સચોટ ઉપદેશકત્વઃ અને વિજ્ઞાનિક પૃથકકરણઃ તરફ આપણું લક્ષ્ય જરૂરજ નથી. પ્રાણી માત્રની માનસિક સ્થિતિનું સરળ-તાથી સમજાય તેવું આ આત્માઓનું, વ્યવહારુ-વિજ્ઞાનિક પૃથકકરણ છે.

કાળે હોય જ. એવો કુદરતનો કાયદો છે. તે ૭ વર્ગનાં નામ ની પ્રમાણે પાડી બતાવ્યાં છે.

૧. કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા હોયો.	૪. તેજો લેશ્યાવાળા હોયો.
૨. નીલ લેશ્યાવાળા હોયો.	૫. પદ્મ લેશ્યાવાળા હોયો.
૩. કાપોત લેશ્યાવાળા હોયો.	૬. શુક્લ લેશ્યાવાળા હોયો.

પ્રથમનાં ત્રણ નામો મનની મલિનતા સૂચક છે. અને પછી ત્રણનામો મનની શુદ્ધિના સૂચક છે. ત્રણ મલિનતા સૂચકમાં પણ, ઓછ વત્તાપણું-તર-તમતા બતાવવા માટે ત્રણ પ્રકાર બતાવ્યા છે. તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ સૂચકમાથે ત્રણ પ્રકાર બતાવ્યા છે.

કૃષ્ણ: એટલે તદ્દન કાળું. કાળા વિચારો. એ ભયંકર મનોદશા પ્રતીક છે. નીલ: એ કાંઇક ઓછી કાળાશનું પ્રતીક છે. એજ પ્રમાણે કાપોત:-પારેવના રંગ જેવા ભૂરા રંગ (પ્લયુ) ની કાળાશ સમજાવે તે તેથી ઓછી કાળાશનું પ્રતીક છે.

તેજ પ્રમાણે તેજો લેશ્યા:-કાંઇક પાળા પ્રકાશ યુક્ત ધો રંગનું પ્રતીક છે. પદ્મલેશ્યા: એ પણ તેના કરતાં વધારે ઉજ્જ્વળ મનોદશાનું પ્રતીક છે. અને શુક્લ લેશ્યા તદ્દન સ્વચ્છ-ઉજ્જ્વળ-રહે જોવી મનોદશાનું પ્રતીક છે.

આ જગતનો કાર્ત્તવ્ય માનવ શું એમ કહેવાને લિંમત કરી તેમ છે કે-“આ જગતના દરેક પ્રાણીઓ એકજ સરખા સ્વભાવ હોય છે. એકજ સરખી મનોદશાવાળા હોય છે, તેમાં લેશપણ નથી. ” કાર્ત્તવ્ય સમજી માણસની તાકાત નથી, કે-એ પ્રકારની શક્તિ. તેને પ્રાણીઓની મનોદશાની તર-તમતાનો સ્વીકાર કરે પાડે. એ તરતમતાનું સ્થૂળ વર્ગીકરણ ઉપર જાળાવેલા ૭ પ્રકાર સિદ્ધિદરીને બતાવી શકાયે જ નથી. જગતના માનસ શાસ્ત્રીઓ આજનનો અસમર વિચાર કરે. એ જોયે મનોદશાનું ચિત્ર બાળકો સમજી શકે, તેનું, નીચેના દૃષ્ટાંતોથી આજેના દોરવામાં આવેલું છે.

જેટલી તરતમતાઓ ઝોમઝી ઝોમઝી ફૂરતાં દરો તેટલાં તેને અહિંસક માનવાને દરકત નથી.

આથી જેને અહિંસાની, સર્વને લાગુ પડે તેવી વ્યાપક અને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાની ભૂમિકા સુધી આપણે આવી પહોંચીએ છીએ. એટલે કે:—

“પોતાના જીવન વ્યવહારમાં પ્રાણી જેટલો જેટલો કૃષ્ણ લેશ્યા તરફ દગતો હોય. તેટલો તેટલો તેને હિંસક ગણવો, અને જેટલો જેટલો શુદ્ધ લેશ્યા તરફ દગતો હોય, તેટલો તેટલો તેને અહિંસક ગણવો.”

કહો, અહિંસાની આ વ્યાખ્યામાં શો ભૂલ છે ? ભૂલ બતાવો.

૫. અહિંસાની પરાકાષ્ઠા.

પોતાની મેળે કાંઈ પણ જાતની હિંસા ન કરીને, ન કરાવીને, અને કરનારને સારો માન્યા વિના, સર્વથા અહિંસક રહી શકનારો આદર્શ વર્ગ જગતમાં વિદ્યમાન છે. એજ જગતનો પરમ આદર્શ અહિંસક ચાતુર્ય વર્ગ છે. જડવાદના મોટા પાપા ઉપર ચાલતા વિશાળ પ્રચારથી ભરે જગત એક વખત તેને ન ઝોળાળે, પરંતુ મુરજ છાપડે ઢાંક્યો ઢાંકી શકતો નથી. અવજાત, આખું જગત તદ્દન એવું સદાયે બનવું સંભવિત નથી. એટલે “બધાયે તેવા હોય, કે થાય, તો બીજા પાંચ પ્રકારની લેશ્યાવાળા જીવોના વ્યવહારો બંધ થઈ જવાની” બીજી સેરતી નકામી છે. એ પાંચ પ્રકારના જીવોનું આસ્તત્વ છે. અસ્તિત્વ રહેવાનું જ છે. માટે એ પાંચ પ્રકારને લગતા વ્યવહારો છે, અને રહેવાના છે. માટે ઉત્તમ વર્ગનો નિર્વાહ એ પાંચ પ્રકારના જીવો કરીજ શકે.

“એવા પણ જીવોજ ન રહે અને બધા મુનિજ થઈ જાય, તો શું થાય ?” તો એને લગતાં વ્યવહારો પણ નજ હોય. એટલે “લોક વ્યવહાર

આ દષ્ટાન્તો ઉપરથી સમજાશે, કે-શુક્લ લેશ્યાની મનોભાવના-
વાળા તદ્દન અહિંસકઃ સંયમીઃ અને તપસ્વીઃ હોવા જૈનમુનિ જીવનની
ચર્ચા પાળી શકે છે. તેને તેવું જ જીવન પ્રિય લાગે છે. તેઓથી તે
જીવન સદૃજ રીતે જ જીવી જવાય છે, જીવી શકાય છે. એ કુદરતનો
કાયદો છે. ક્રૂરઃ ભયંકરઃ જંગલીઃ હોવાની મનોદશા કૃષ્ણ લેશ્યાની
મનોભાવનાવાળા હોય છે

બાકીના વચલા વર્ગના જીવો અનેક પ્રકારની ચડતી કે
ઉતરતી, મેલી કે ચોક્ખી વચલી મનોદશાવાળા હોય છે.

જગતના તમામ જીવોની મનોદશાના ઉપર પ્રમાણે ૭
પ્રકાર પાડવામા આવ્યા છે. જો કે તે પણ સ્થૂણ પ્રકારો છે. એક
એક પ્રકારમા પણ અસંખ્ય પ્રકાર સમાઈ જાય છે.

જગતની આ પ્રમાણે પરિસ્થિતિ હોવાથી શુક્લ લેશ્યાવંત જીવો
જગનમાં ધન્યા થોડા હોય છે. જતાં પણ, તેવા જીવો હોય છે તો
ખરા જ અને, તેને માટેનું જૈન મુનિ જીવન છે. તેથી તેના નિર્મળ જીવોને
માટે શું અસાધ્ય હોય છે ? શું અવ્યવહારુ હોય છે ? શું ન પડે
તેવું હોય ? તે દોષ સમજાવશે ? તેમને તે અહું સદૃજ જ હોય છે.

કૃષ્ણ લેશ્યાવંતમાં પણ ઘણી તરતમતાઓ હોય છે. તેમાંનાં
પણ કેટલા જીવો શુક્લ તરતના પ્રકારમાં હોય. તેટલાઓ તેટલા
એ સ્વચ્છ, એ સ્વચ્છ કૃષ્ણ ગણાય. અને તેટલા ઓછા વિસંકટાત્મના
ગણાય.

આ વિષયો—જાણો ક્રૂર સિંહો કે ઉત્તર કુવમાંના
મંસાહારી મનુષ્યો—જેસ્ટીમો વિગેરે, કે-જેઓને ખીંતે ખારાક
મળતો નથી. તેમાં પણ ઘણી તરતમતાઓ રહેવાની જ. તે લેટામાં
પણ કેટલાક અતિ ક્રૂર હશે. તો કેટલાક તેના કરતાં ધન્યા અદ્ય
ક્રૂર હશે અનેક પ્રકારના મંસાહારી જનાં મનની ક્રૂરતામાં

માટે જ દાષને પણ ખોલે ન પડે, તેવી નિર્દોષ ભિક્ષા ઉપર જ, તેમનું જીવન રચવામાં ભારે યોજનાશક્તિની ગોઠવણ છે, અને તેઓને ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક આદર્શના પાયા ઉપર પવિત્રમાં પવિત્ર જીવન જીવવાનું હોવાથી જાતે અહિંસક જતાં પોતાના નિર્વાહનો ખોલે ખીજ ઉપર પડવા જતાં ખીજને વધારે દરવી પડતી દિંસાનો ભાગ આવવાનો મુનિને અંભવ રહેતો નથી. કૃમિકે-ભિક્ષા દાતાઓને વધુ પડતી દિંસા કરવી ન પડે, તેવી રીતે તેમણે પોતાને માટે બનાવેલી ચીજોમાંથી-મમકા જેમ કૂચમાંથી કૂચને કશીયે હરકત કર્યા વિના રસ ચૂસી લે, તેમ-ભિક્ષા મેળવી લે, તેમ જ, જૈન મુનિઓએ ભિક્ષા મેળવી લેવા ઉપરાંત ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જીવન જીવીને, સદાચારનો ઉપદેશ આપે છે. તેથી અનેક ગણો લાભ જગતના જીવોને તેમના તરફથી મળતો રહે છે. માટે માનવ જાતમાંના આવા શુદ્ધ લેશ્યાવંત જીવોને માટે ઉચિત ભિક્ષાવૃત્તિની ગોઠવણ: એ ઉચ્ચ સામાજિક વ્યવસ્થાનો એ પૂરાવો છે. તે ધાર્મિક ઉપદેશના કામના ઉપકારનો બદલો નથી. તેમજ ધંધો પણ નથી. જનસમાજની સુવ્યવસ્થા માટે પણ એવા જીવોની સમાજમાં આવશ્યકતા સદાજ રીતેજ હોય છે. તેથી “ માનવ માટે ભિક્ષા એ એક જાતનો દોષ છે. દરેકે પોતાની મહેનત અને કુશળતાથી આજીવિકા મેળવવી જોઈએ. ” એ વાત સાચી છે, પરંતુ ઉપર જણાવેલા મુનિવર્ગ સિવાય એ સાચી છે.

આ સર્વમાન્ય સુંદર વ્યાખ્યા પ્રમાણે અહિંસક જીવન જીવનારા થોડા પણ આદર્શ માનવો જગતમાં જીવતા હોવાથી, જગતના માનવોની મનોવૃત્તિમાં અહિંસક જીવનનો-જેમ અને તેમ ખીજને હરકત કર્યા વિના જીવવાનો-આદર્શ સ્થિર રહે છે. અને તેથી દરેકને જેમ અને તેમ જગતમાં સુવ્યવસ્થા: સુલેહ: અને શાંતિ:નું વ્યાપક વાતાવરણ ટકી રહે છે. માનવી જીવનના તમામ અંગોને સાંકળી લેતી માનવી સંસ્કૃતિ પણ એજ આદર્શને ટેકા આપતી રહે છે અને સંસ્કૃતિને તેનો ટેકો મળે છે.

ચાલે ? કે ન ચાલે ? " તેવી ચિંતા પણ નકામીજ છે. એટલેાચ વ્યવહાર પછી કાના માટે ચત્રાવવાનો રહે છે ?" અને આખુંયે જગત્ મુનિ બની જાય, તો પછી તેઓ જિન કલ્પના નિયમો પાળીને પોતાનો નિર્વાહ ચત્રાવી શકે. " પણ એવી બીન જરૂરી કલ્પના નકામી છે. એવું જગત્માં કદી બનતું નથી. બનવાનુંયે નથી.

હવે માનીયે, કે-કદાચ કુદરતમાં એવીજ ઘટના બની જાય, કે-દરેક જીવો ઉચ્ચ પ્રકારની શુક્લ લેશ્યાવાળાજ આખા જગત્માં હોય, બીજી કાષ્ઠ લેશ્યાવાળા હોય જ નહિ. તોપણ, તે દરેકમાં અનંતન કરી નિર્વાણ પામવાની તાકાત પણ કુદરતી જ હોય. એટલે તેઓને કશી અડચણ ન આવે, અથવા તેઓની શુક્લ લેશ્યા જળવાય, તેવા અચેતન સાધનો તેમને કાષ્ઠને કાષ્ઠ રીતે કુદરતી રીતે જ પૂરા પડી જાય. કેમકે-જ્યારે કુદરતની ઇચ્છા જ શુક્લ લેશ્યાવાળાઓને જ જગત્માં રાખવાની હોય, તો તેને લાયક સામગ્રી પૂરી પાડીને જ કુદરત પોતાનો એ ઉદ્દેશ સિધ્ધ કરી શકે, નહિંતર કુદરતનો ઉદ્દેશ સિધ્ધ થાય નહિ, એટલે પણ અષ્ટા શુક્લ લેશ્યાવાળા જ જલે હોય. પરંતુ એમ બને જ નહીં. માટે આપા પ્રશ્નો નકામા છે. સાચા અર્થિસા જાત તરફ અનાદર ભુદ્ધિ-આળસભુદ્ધિ-માંથી જ-મેજા હોય છે.

જ્યારે કેટલાક લોકો પંચેન્દ્રિય જીવોનાં માંસ ખાય છે. દવા, ઔષધમાં, પ્રાણીજન્ય નતરવોનો ઉપયોગ કરે છે. ચીન વિગેરે દેશોમાં કીડા અને નાના જંતુઓના શાક અને અથાણું કરીને ખાઈ જવાય છે. ત્યારે જૈન મુનિઓ એકેન્દ્રિય જીવોનો પણ ત્યાગ રાખે છે. તેમને માંસ, ઘર, માંખણ, અને મધ તો એ મદા વિગણોનો તો સર્વથા ત્યાગજ હોય છે.

જૈન મુનિ જીવનના કાષ્ઠ પણ અંશમાં વર્ષોના વર્ષો સુધી જીવનભર લેવા માત્ર પગ દિંસાને રચાવ નથી દેવાનું, તો પછી તેના ખાન-પાનમાં લેટ પણ રચવ ક્યાંયાજ હોય. !

તાકાત છે. સાચી વિશ્વશાંતિ પણ તેનાજ હાથમાં છે, સાચો ન્યાય પણ તેની પાસેજ છે, અને જગતના સાચા ન્યાયનું મજબૂત કેન્દ્ર પણ તેજ છે. છતાં વિદેશી સત્તાએ પોતાના સ્વાર્થો માટે તેને બાબુએ કાઢી નાખી, બસો વર્ષમાં પોતાનું સ્વાર્થી શિક્ષણ આપી જે વર્ગને તૈયાર કર્યો છે, તેના હાથમાં પોતાના કામના કાર્યક્રમના આગળના હપતા સોંપીને પોતે બાબુએ જઈ એસવાનો ડોળ કર્યો છે. અને બરાબર ખરે વખતે દોરી સંચાર પાછળથી કરતા રહે છે. લીંદુ, મુસલમાન અને અન્ય પ્રજાનું ભાવિ દિત મહાજનના હાથમાં જ સલામત છે, જેના નેતાએ શુદ્ધેશ્વા-વાળા મહા અહિંસક મુનિયો છે.

બ્રીટીશો આવ્યા ત્યારે મુસલમાની રાજ્ય સત્તાથી મહાજન રહેજ નખળું થયું હતું. પરંતુ બ્રીટીશોએ પ્રથમ મજબૂત બનાવવાનો વિશ્વાસ આપીને પાછળથી ખૂબ ખોખરું કરી નાંખ્યું. અને તેમાંથી જ એક વર્ગને ભણાવીને જગતના ગોરા મહાજનની નીતિને ટેકા આપનારો એક વર્ગ ઊભો કરી લીધો છે. અને તેમને આગળ કરીને ભારતની મૂળ સત્તાને-રાજાઓ: ધર્મગુરુઓ: શેઠ: શાહુકારો: જાગીરદારો: ગીરાસદારો વિદ્વાનો: લઝાયકો: ખેડૂતો: વેપારીઓ: વિગેરેના બનેલા મહાપ્રજ્ઞના મહાજનને-દૂર હાથવાના-જાહેર જીવનમાંથી દૂર ધકેલવાના-"પ્રત્યાઘાતી" કહીને પ્રયાસો ગતિમાં મૂકી દીધા છે. તથા તેઓના સાચા પ્રતિનિધિઓને દૂર રાખીને કલ્પિત પ્રતિનિધિઓ ઊભા કરી, તેઓને નામે દેશ-વિદેશમાં અનેક ભગતી બાબતોમાં મત, અભિપ્રાય અને સમ્મતિઓ આપવાની ગોઠવણો કરી લીધી છે.

પાલાંમેટા, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પરિપદ્, નેશન ઓફ ધી વર્લ્ડ: વિગેરે નામે ગોરી પ્રજ્ઞના આદર્શો: વર્ચસ્વ: અને ભાવિ દિતો: ધરાવતા મહાજનો હોવા રાખ્યા છે.

અને અનેક જાહેરાતોથી તેની પ્રતિષ્ઠા વધાર્યા કરી છે. તથા ઉપર જણાવેલા ભારતમાંના એક વર્ગને તેના અંગૂથત બનાવીને દેશવિદેશમાં

લગાઈ: ટંટા: બખેડા: બહારવટાં: કબુલા કંકાસ: તોફાન: મા-
રામારી: હિંસા: પ્રતિહિંસા: ખૂન: ભુક: ચોરી: હુટ: બ્યલિયાર: ચાડી:
ચુગલી: ઠગાઈ: વિગેરે વિગેરે દોષો પ્રાણિઓની સદગ નિર્જનતાને લીધે
અવશ્ય પ્રવર્તે છે. પરંતુ તેના ઉપર આ વર્ગથી સજ્જડ અંકુશ રહે
છે. તેને વેગ મળી શકતો જ નથી. તેને ખૂબ મર્યાદામાં રહેવું પડે છે.

કાયદાઓ: બંધારણો: અંકુશો: રીત રીવાજો: પણ તે દોષોના
ઉપર અંકુશ રાખવા પૂરતા જ જગતમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

હિંદની સંસ્કૃતિ આ આદર્શો ઉપર જ રચાયેલી છે. અને તેનું
સંચાલન: ધારણ: પાલન: વિગેરે યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વવાળી લોક સભા-
મહાજન-કરતું, કરાવતું આવ્યું છે.

મહા આર્થ પ્રજામાંના ધર્મ ગુરુઓ મહાજનમાંના આદર્શ નેતા
છે. રાજાઓ: અને રાજ્ય સંસ્થા: તેનું બળ હવું. શેઠ: શાહુકાર:
તેના ધનનિધિ હતો જ્યાં ધર્મગુરુઓ: અને રાજા:ની ગેરહાજરી હોય,
ત્યાં તેના પ્રતિનિધિ છે. બ્રાહ્મણો-ચારણો-સંસ્કૃતિના અમલદારો છે.

દેશી: વિદેશી: સમગ્ર પ્રજાજનોને તેની આજ્ઞામાં અને મર્યાદામાં
રહેવું પડતું હવું.

હિંદ બહાર પણ આખા જગત ઉપર તેની છાયા હતી. અને
જનપદે જનપદે સર્વમાનવ જાતને તેનું અનુસરણ કરવું પડતું હવું.
જમતનું જાહેર જીવન પણ એ જ હવું.

ગોરી પ્રજાનું મહાજન ઉભું કરી સમગ્ર જગતને તેના હાથ નીચે
લાવવા માટેની સ્વાર્થી મનોરાજ ધારણ કરીને જગતની ગોરી પ્રજાઓ
એનીઓ નારદત જે આંતર રાષ્ટ્રીય પ્રયત્નો કરી રહી છે, તેણે ઉપરના
મહાજનની સત્તાને અંદરેઅંદર ભુદ્ધિભેદ ઉભો કરીને ખગમગાવી મૂકી
છે. જ્યાં, તે સંસ્થા આજે પણ અંદરથી સમગ્ર છે. તેજ જગતનું સાચું
ચરણ છે. આજે પણ વિશ્વને સાચી દોરવણી આપી શકે તેવી તેનામાં

દેવાનો સ્વાર્થ ગોઠવ્યો છે. [આ યાત્રિક દેશી ધંધાના મલુરોની સ્થિતિ તો અદત્તર થતી લેવાય છે.]

અને તેઓને ઉદ્દેશવાનો પદ્ધતિસરનો માર્ગ શીલાડેશીયામાં-પ્રે. જગતના મલુર મહાજનોના પ્રતિનિધિઓ મળ્યા હતા. ત્યાં જગતના દરેક મલુરો "એક ભાઈ તરીકે રહેવાને અને એક બીજાને મદદ આપવાને" કરેલા કરારથી બંધાયેલ છે. તેમજ મલુરોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવી, જીવન ધોરણ ઉંચું લેવું, તથા નેમ કરવા કાર્ષ પણ પ્રજા શ્રેષ્ઠ હોવાનો દાવો ન કરી શકે તેમ કરવાની લાલચો પણ એ કરારમાં આપવામાં આવી જણાય છે.

એમ કરીને, વિંદના મલુરોનો પોતાના મહાજનો સાથેનો સંબંધ તોડવાની ગોઠવણ જગતના આંતર રાષ્ટ્રીય મલુરો સાથેના નવો સંબંધ બેંકીને કરી લીધી. આજ ધોરણે આખા ઓશિયાતું મલુર ગંદત પણ આગળ વધી રહ્યું છે.

"કાર્ષ પણ પ્રજા શ્રેષ્ઠ હોવાનો દાવો ન કરી શકે" એવી જુદાત જુદાને લારના મહાજનના અગ્રેસરો અને તેની ઉચ્ચ ખાતરાખોને પડકાર આપ્યો. અને વિંદના મલુરોને તેઓની સામે ગોઠવી લીધા. પ્રતિરૂપિષ્ઠે રૂપે આજે ભવિષ્યમાં તેની પણ એજ દશા.

આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાની લાલચમાં ફસાવીને, તેઓને સારી મલુરી આપી શકાય, તેવા વિંદમાં ઉલોગ ધધા ખીલવવાનો કાર્યક્રમ હાથમાં લઈ, તેમાં મોટા પ્રમાણમાં વિદેશી મૂડી રોકી, મોટી રકમની રોજી આપી, ખૂબ ધન આપીને, વિદેશી માલિકોના યુક્તમ બનાવવાની મોહવણ ગોઠવી લીધી છે. અને તે કારખાનાથી કૃતપત્ર થતા માલોનો વડો તો એટલા મોટા પાયા ઉપર થાય. કે મલુર વર્ગ પણ પોતાની સાદાઈ ઠોડીને પોતાની જરૂરીયાત ખૂબ વધારી દે, તોજ તેઓનું જીવન ધોરણ ઉંચું આવે. એમ કરીને મોટા વકરાતું મહાદાર પણ બોલી નાખ્યું.

અસંયમઃ અને અસહિષ્ણુતાઃ ઉપર રચાયેલી છે. જ્યારે, હિંદુનું મહા મહાજનઃ તેના આદર્શોઃ સાચી અહિંસાઃ સાચા સંયમઃ અને સાચા તપઃ ઉપર રચાયેલા છે. આ સત્ય અમો જગત્ની દ્રષ્ટિ પણ શાંતઃ અને નિષ્પક્ષપાતિઃ વ્યક્તિઓ આગળ સાબિત કરવાને હરપળે ઉચિત સંજોગોમાં તૈયાર છીએ.

- ૧ ધર્મઃ અને તત્ત્વજ્ઞાનઃ સર્વ ધર્મ સમભાવઃ સર્વ ધર્મ સમન્વયઃ વગેરે ભાવનાઓ નીચે રચાયેલી સમાિતઓઃ પરિપદોઃ સર્વ ધર્મ પરિપદઃ વિશ્વધર્મ પરિપદઃ વિગેરે મારફત ધર્મશુરુઓને અને તેની સંસ્થાઓને દૂર ખસડવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા,
- ૨ સાક્ષીયાણા આંધી આપીઃ મોભા અને સરહદોના રક્ષણના તાત્કાલીક દસ્તાવેજો કરી આપીઃ તમામ રાજ્યોને મહા પ્રબળના મહાજનના વહીવટમાં મદદ કર્તાતરીકેના પદ્ધતી ખસેડી લેવામાં આવી રહ્યા છે.
- ૩ નવા આગેવાનોને લોકપ્રિય બનાવરાવી ચુંટણી મારફત તેમને આગેવાનો બનાવરાવી મૂળ આગેવાનોને દૂર હઠાવાઈ રહ્યા છે.
- ૪ જમીનોઃ જમીનદારોઃ ધનઃ સંપત્તિઓઃ મીલકતોઃ વિગેરેની રાષ્ટ્રીયકરણ મારફત ઝુંટવી લઈ, આ દેશમાં ધંધા માટે આવવાની બીજી પ્રજાને ધંધામાં કુશળ હોવાને બદલે-હવાલે કરવાની કાયદેસર ગોઠવણો તરફ વલણ આપી રહ્યું છે.
- ૫ નવા બંધારણ મારફત આંતરરાષ્ટ્રીય પદ્ધતિએ વહીવટ ચલાવવાના ઠરાવો અને સ્થાનિક ગોઠવણો એકમો રચીને થઈ રહી છે, તેથી ભારતના આદર્શ મૂળ બંધારણઃ અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા દરેકે દરેક અમલીઃ ગૌરવકઃ અને સાંસ્કૃતિકઃ રીત રીવાજોઃ કાયદાઃ કાનુનોઃ તથા વહીવટી ધોરણોઃ પદ્ધતિઓઃ અને તેની સાથે જોડાયેલી વૈજ્ઞાનિક ગોઠવણોઃ દૂર ધકેલાઈ રહી છે. એટલે કે મર મૂળથી ક્રાંતિ થઈ રહી છે.

આનું પરિણામ લાવિકાળે જો કે ભયંકર ભોગવવું જ પડે, પરંતુ તે ભોગવવાનું બીજું કે ત્રીજું પેઢીએ દર્શો. એટલે આજે તેનું તુકશાન કાષ્ટનાથે ધ્યાનમાં નજ આવે, એ સ્વાભાવિક છે, કેમકે—આ મળવાના સુખો કૃત્રિમ અને કૃત્રિમ રીતે વધી ગયેલા હોવાથી તેની પાછળ તુકશાનની પછાટ હોવીજ જોઈએ.

મજુર પરિપદના પ્રમુખ અને બીજા હો દારો જુદાજ માણસો હોવા છતાં, આ બધી ઘટના માં પ્રે: રુઝવેદો ખૂબજ સક્રિય ભાગ પડ્યા પાછળ જે લાઇ લીધો હતો, તે બહાર આવેલી હકીકતોથી પૂરવાર થઈ ચૂકેલ છે. આ પરિપદ પૂરી થતાંની સાથેજ ફ્રાન્સમાં, ઈંગ્લાંડમાં તથા હિંદમાં મોટા પાયા ઉપરે મજુર સભાઓ યજ હતી, કેમકે—એ ધડા-મેલી જમિકા ઉપર હવે એ વર્ગને વેગ આપવાનો કાર્યક્રમ શરૂ થયો જોઈએ. મજુરો તો ખીચારા કેટલીક વાતો જાણતા પણ નથી હોતા. પરંતુ હડતાળો વખતે તેમને મદદ કરનારા વકીલો વિગેરે આગેવાન મળ્યા હોય, તેમને તેઓના પ્રતિનિધિ બનાવીને સરકાર જવા દે. અને તેઓ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રગતિના વિચારના હોવાથી મજુરોને નામે બધું કશું કરી લાવે. પછી મોટી મોટી સભાઓમાં મજુરોની સહાનુ-ભૂતિના ભાવજો થાય ત્યારે “તેઓના કામમાં મજુરોની સહમતિ છે” એમ વર્તમાન પેપરોથી પણ જાહેર થઈ જાય.

આમ જગતમાં મોટામાં મોટી હિંસાના મંડાણ મંડાયા જણાય છે.

અને તે પાત્ર આધુનિક અહિંસાના પડદા પાછળ.

જગતને,—જગતના માનવોને—જો ભયંકર હિંસાથી બચવું હોય, તો જાતના મદા આર્થપ્રગત્ય મદાજનને પગલે ચાલવું જ જોઈએ. તેનો અંકુશ સર્વથાથી ફનાવી દીધા પછી જગતની માનવ પ્રગતિનું શું થું અનિશ્ચય છે ? તે કદાચ શકાતું નથી. દવે, તેની જવાબદારી કાષ્ટના ઉપર—તેની નથી જ. કેમકે—આજની તમામ રચના ખરી રીતે હિંસા-

ઉભા થયેલા ભારતની પ્રજામાંના એક વર્ગનો મજબુત સાથ પાણુ મેળવી શક્યા છે.

આમ બધી રીતસરની ગોઠવણીના પરીણામો પ્રાપ્ત કરીને, જગતના સમગ્ર આંતર રાષ્ટ્રીય બળોને જ હવે દિંદમાં આગળ આવવાનો માર્ગ કરી આપીને, પોતાની નિર્બળતા જાહેર કરવા પૂર્વક તટસ્થ અને શાંત મનોવૃત્તિ ધારણ કરતા બ્રીટીશો થયા છે. તે ખૂબ સ્પષ્ટ છે.

- છતાં, મહા મહાજનના જે કોઈ સાધક બળો હશે. તેને વધુ ને વધુ નિર્મૂળ કરવા માટે તેની સામેના ગર્ભિત પ્રબળ વિરોધ સાથે પાણુ સમાજવાદ તથા સામ્યવાદ વિગેરેને બીજા હાથ ઉપર બીજા બાણથી પ્રબળ વેગ અપાઈ રહ્યો છે.

૧. દિંદની સંસ્કૃતિના મૂળ તત્ત્વો: અને હાલના દિંદના નવા બંધારણના પ્રથમના ચાર વિભાગમાં આપવામાં આવેલા હાલના બંધારણના કેટલાક મૂળ તત્ત્વોની પરસ્પર તુલના કરી જોતાં પરસ્પર ધણા વિરુદ્ધ જણાય છે. કેમકે-બન્નેયના આદર્શો: ખેત્યો:માં મોટું અંતર છે. તે બંધારણ અમલમાં આવતાં દિંદના મૌલિક બંધારણને અનુસરતા જીવનોમાંના ધણા સુતરવો પણ ફેંકાઈ જવા સંભવિત છે. અને આંતર રાષ્ટ્રીય હિત અને હેતુઓનો પ્રચાર વેગથી થવો ખૂબ સંભવિત છે. દિંદના પ્રજાજીવનના ચક્રો અને નવા બંધારણની અસરથી જન્મતા જીવનના ચક્રો બંધબેસતા થવા સંભવિત નથી.

આ રીતે, જગત્ તાત્કાલીક અને લવિષ્યને માટે મહા દિંદસાને માર્ગે પ્રયાણ કરી રહ્યું હોય, તેવો ભાસ થયા વિના રહે તેમ નથી. કેમકે- દુર્લભ લેશ્યાવાળા માનવોના હાથમાંથી જગતનું તંત્ર સરી પડતું બન્યું છે. સાચી અદિંસા: સ્વયમ: અને તપ: ને દૂર હાસેલવા કૃત્રિમ અદિંસા: સ્વયમ: અને સહનશીલતા:ના વાતાવરણો ઉભા કરવામાં આવ્યા છે. અને જીવનના સમગ્ર તત્ત્વોમાં ભૌતિકવાદનો પ્રવેશ કરાવવા, જીવનમાં આના પ્રસે સાચો પ્રયાસ કરાવે તેવા અમલી જીવન બ્યવહારો દૂર કરાવવા

- ૬ આખી પ્રજા અને તેનો મોટો ભાગ સંમત ન હોવા છતાં યોગ્ય ભાગના શિક્ષિત લોકો અને તેને ટેકા આપનારા ખીજા કેટલાકને પ્રયાસોને, વર્તમાન પત્રો મારફત “પ્રજના મોટા ભાગનો ટેકો હોવાની” અર્ધસત્ય જાહેરાતો મારફત “સમગ્ર પ્રજના મોટા ભાગને ટેકો હોવાનું” વાતાવરણ જાહેરમાં ઉભું કરવામાં આવ્યું છે.
- ૭ જ્યાં સુધી રાજ્યો ભારતની આદર્શ લોકશાહી મહાજન પદ્ધતિ વફદાર હતા અને દેશમાં પ્રજા ઉપરથી તેની અંસર ખસે લઈ શકાય તેમ નહોતું, ત્યાં સુધી રાજ્યોને જુદા પાડી શકા તેમની સાથે જુદા કાલ કરાર કરી લઈ, સરકારે મોકલેલા અમલદારો મારફત રાજ્યોની સ્વતંત્ર સત્તાઓને નામે આંતર રાષ્ટ્રીયોને અનુસરતા કાયદા: અને વહીવટની પ્રાથમિક ભૂમિકાને દાખલ કરવાનાં આવી હતી. હવે જગતભરના મહાજનને ન આંતર રાષ્ટ્રીય ધોરણે નવી જાતનું મહાજન ઉભું કરવાની મળી ગઈ, એટલે તે ધોરણને માનનારા પ્રજના વર્ગોના વિશેષ રાજ્યો સામે ગોઠવીને એ નવા મહાજનને વશ થવાની રાજ્યોને ફરજ પાડવામાં આવ્યાનું જણાઈ રહ્યું છે. અને તેથી જ તે રાજ્યોને એક વખત જુદાં, અને પોતાનું રાજ્ય ચલાવવાને લાયક માનવા સામે વાંધો લેવાતો હતો, તેઓમાંના નવા ધોરણમાં દાખલ થવાથી તેમાંના મોટા મોટા હોદ્દાને લાયક ગણાવા લાગ્યા. ચર્ચાને થવને દિંદના લગ્નરના વડા થવાને, યુનોમાં પ્રતિનિધિ તરીકે બેસવાને, તથા ખીજી ધણી રીતે લાયક ગણાવા લાગ્યા. આમ દરેકને સિવાય ખીજું શું દરો ?
- ૮ આમ. ધીમે ધીમે મહાપ્રજના મહાજનના દરેક અંગવાન તત્ત્વોને ખસેડવાની યોજનાઓમાં તટસ્થ રહીને ઓડીશ અમલદારોને નુસર્ગીંગરી ખૂબ સરળતા મેળવી શકી છે. અને તેમાં બંને વર્ગના વિશેષજ્ઞ આપવાના પ્રયાસો અને મોટા ખર્ચને પરિણામ

પરંતુ વિજ્ઞાનનો તત્ત્વજ્ઞાન સાથેનો સંબંધ અને તત્ત્વજ્ઞાનમાં ભાસતા વિશ્વના પદાર્થોનો જીવનમાં હોયોપાદેય તરીકેનો ઉપયોગ કેટલો ? કેમ ? અને ક્યાં મુઠ્ઠી શક્ય ? આદરણીય ? કે ઉપયોગી છે ? તે વિષે પણ લગભગ જાણી ચૂક્યા હોય છે. છતાં, આધુનિક વિજ્ઞાન તરફ જૈન મુનિઓની ઉપેક્ષા વૃત્તિ જોઈ, કેટલાક તેને અજ્ઞાન અને કૃપમંડુક કહી રહ્યા છે. અને જ્યારે કાંઈ જૈન મુનિ માત્ર અનિવાર્ય સંજોગોમાં આધુનિક વૈજ્ઞાનિક વસ્તુનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે તો તેઓ અનેક અનુમાનો દાઢે છે. અને તે ઉપરથી આ આધુનિક વિજ્ઞાનની તરફેણ કરવા જૈન મુનિઓને હાકલ કરે છે.

૩ ત્યારે આધુનિક વિજ્ઞાનો હલ્લુ અપૂર્ણ છે.—અખતરાંપ છે. “ ૧ પાશેરામાં પહેલી પૂણી સ્વરૂપ છે. ” એટલે તેઓનું તત્ત્વજ્ઞાન તો હલ્લુ તદ્દન ઉછરતી અવસ્થામાં હોય જ. ત્યારે જીવનમાં તેના સાચા ઉપયોગ વિષેનો પ્રશ્ન તો હલ્લુ હાથજ ધરાયો નથી. આવી અસ્તવ્યસ્ત વસ્તુ તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખવું. એજ માર્ગ રહે છે. કેમકે—જ્યારે વિજ્ઞાનની શોધો સંપૂર્ણ થાય, તત્ત્વજ્ઞાન વ્યવસ્થિત થાય, અને તદ્દનુસારી જીવન સાથેના કર્તવ્યોપકર્તવ્યના નિર્ણયો નક્કી થાય, ત્યાર પછીજ, તુલના માટે, પણ તે હાથ ધરી શકાય. ત્યાં મુઠ્ઠી માત્ર આળસેબટા માની લઈ, તેની ઉપેક્ષા કરવા સિવાય, વિજ્ઞ પુરુષો માટે શ્રીજી માર્ગ જ રહેતો નથી. જ્યારે તે કાંઈક યોગ્ય પૂર્ણતાની કાંટિ ઉપર આવશે, તોજ જૈન મુનિઓ તેની સામું પણ જોશે. અને જગતનું તેથી નિઃસ્વાર્થ દિન જણાશે, તોજ તેના તરફ નિગાહો ચ કરશે. નહિતર, તેની ઉપેક્ષા જ કરશે. તેમ ન કરે, તો વિશ્વાસઘાત કર્યાનું પાપ વહેારવું પડે. જગતના દિનનો એ દૂરેટી વર્ગ છે. તેણે બાકે પાપે વિચાર કરી દિત જોયા વિના એક પગલું પણ ભરવાનું નથી હોતું. જો તે તેમ કરે, તો તેમાં મહા દિંસા, અને મહા ઉન્માર્ગનું પ્રવર્તન સ્પષ્ટ રીતે જ સમાયેલું હોય છે. જગતને દિત-

૧ આધુનિક વિજ્ઞાનની ઇતિહાસના એક અમેરિકન લેખક.

એકંદર હિત હોવાનું જાણવા છતાં, સ્વાર્થાન્ધતાથીજ ધરાદા પૂર્વક યુરોપના અગ્રણીઓ એ રસ્તે જમ રહ્યા છે, અને જગતને ખેંચી રહ્યા છે. એટલે જાણ્યે કરીને હાથમાં દીવો લઈ કુવામાં પડ્યા ધમ્મજનાર દોરવાઈ ગયેલા કેટલાક યુવકોને તેમનો સાચો ઉપદેશ અસરકારક થાય તેમ ન હોવાથી, જૈન મુનિ મહાત્માઓ કાંઈક ઉપેક્ષા ભાવના પણ આજે સેવી રહેલા જણાય છે. કેટલીકવાર ઠોકર લાગ્યા વિના સાચા અને હિતસ્વી ઉપદેશની અસર થતી નથી. એટલું જ નહિ, પરંતુ તે ઉપદેશ કરનારની ઉપદેશની વાતો પણ કાંઈ વખતે વિપરીતપણે પરીણમે છે. એવા સમયમાં આમોદી: એ જ સાચો માર્ગ હોવા અને હિતસ્વીઓના હાથમાં રહે છે.

પ્રાજ્ઞાસ્તેજસ્વિનસ્સમ્યક્ પશ્યન્તિ વદન્તિ ચ ।

તેઽવજ્ઞાતા મહા-રાજ ! ક્લમ્યન્તિ વિરમન્તિ ચ ॥

અર્થ—“તેજસ્વી હોવા પુરૂષો દિનકરક સમજી અને ખોટી શકે છે. પરંતુ જો તેઓની અવજ્ઞા કરવામાં આવે, તો દંટાળીને મૌન રહે છે.” ૧

૮. આજના વિજ્ઞાનની પોકળતા

આજના વિજ્ઞાનના ગમે તેવા ચમત્કારોથી જગત અંતરું દોાય, પરંતુ, સાચા જૈન મુનિના માનસ ઉપર તેની લેણમાત્ર પણ અસર થતી નથી, તેના જે ત્રણ કારણો છે

મેટલે કે—અહિંસા: સંયમ: અને તપ:ની પ્રધાનતા ખ્યાલમાં રાખીને
 માનવેલી માનવ આહાર વ્યવસ્થા જગતમાં ત્રિકાળમાંયે આદર્શ
 આહાર વ્યવસ્થા છે. તેથી હમેશાં જેમ અને તેમ જૈન મુનિઓ આધુનિક
 વિજ્ઞાનિક સાધનોથી દૂર રહે છે, એટલું જ ઇષ્ટ નથી. પણ ખીજા
 જીવો લલચાઈને તેમાં ફસાય નહીં, તેવી સાવધાનીથી પોતાનું વલણ
 અને ઉપદેશ રાખે, જીવન વ્યવહારમાં જમાનાને: કે પ્રગતિને: બહાને પણ
 તેને સ્થાન ન આપે, એ સ્વાભાવિક છે. કેમકે—આધુનિક વિજ્ઞાન ઠેક
 સુધી મુનિ જીવનને બંધ બેસતું થાય તેમ નથી. છતાં જો જીવો તેમાં
 ફસાશે, તેમને તેના ગેર ફાયદાના ભોગ ભવિષ્યમાં બનવું જ પડશે. જો
 કે—આજે ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનને જીવનમાંથી હઠાવી દઈને આધુ-
 નિક વિજ્ઞાનના પાયા ઉપર ધર્મ, નીતિ, ધંધા, સામાજિક જીવન, રાજ-
 ધીય જીવન, દાખલ કરવા વર્તમાન સરકાર મારફત કાયદા, અને પ્રચાર
 લગભગ ચાલી રહ્યો છે. તે આગળ જતાં વિશાળ પાયા ઉપર મૂકાશે. છતાં
 જૈન મુનિઓ ચલિત નહિ થાય, તો જગતનો કલ્યાણ માર્ગ સ્થિર ઉભો
 જ રહેશે, અને પરિણામે જગતને તે સીધે માર્ગે આવવું જ પડશે. આડે
 આવજો રસ્તે અચડાતાં કુટાતાં જગતને માટે એ માર્ગ વિશ્વસાગરમાં દીવા-
 નાંડી સમાન બની રહેશે. માટે જ તેની સામે જમાનાનો ગર્ભિત વિરોધ છે.
 જગતમાં તે મહામાર્ગનું અસ્તિત્વ ન હોત, તો જગતની શી
 હદશા થાત ? ધન્ય ! વીતરાગ શ્રી તીર્થંકર દેવેને ધન્ય ! ધન્ય !!

આજે પોક્ષળ વિજ્ઞાનના પાયા ઉપર રચાયેલી આજની જીવન
 પ્રગતિ અને પ્રગતિવાદ પણ એવા જ પોક્ષળ છે. માત્ર માનવો ને સાચા
 જીવન માર્ગથી ચલિત કરી લગતે જ સ્વાર્થી જીવન માર્ગે ચલાવી દેવા
 માટેની અજ્ઞાન જીવોમાં પ્રચારાયેલી ભ્રમણાઓ અને ભૂલ ભૂલામણીઓ
 છે. આજની પ્રગતિવાદની પોક્ષળતા અહિં વિસ્તાર લયથી સમજાવી નથી.
 પરંતુ અન્યત્ર તે સાબિત કરવામાં આવેલી છે.

૨ આહારનું જીવનમાં સ્થાન

આહાર ઉપર કાણુ: આહારમાં વ્યવસ્થા: આહારમાં સૌન્દર્ય:

માર્ગે દોરવવાની જવાબદારી તે વર્ગની છે. તે વિશ્વાસ અને જવાબદારી તે બગ કરે, તો જગતમાં છેડો આવી રહ્યો. સમુદ્રે મર્યાદા મૂકી ગયું ત્યારે સૂર્ય પૂર્વેને અદ્યે પશ્ચિમમાં ઉગ્યો ગણાશે. એટલે કે-આખર આધુનિક વિજ્ઞાનને એક પક્ષમાં એકમત તરીકે સમાર્પિત રહેવું પડશે. પરંતુ જ ત્તા સાચા કલ્યાણના રાજમાર્ગમાં આજના વિજ્ઞાનને રથ મળી શકશે નહીં જ.

તે રાજ માર્ગ તો નથી. વીતરાગદેવ પ્રણીત રત્નત્રયાત્મક મા જ જગતમાં અખંડ અવિચળ અને સદા દીપ્તિવંત રહ્યા જ કરશે. " ન સુધી આવતું વિજ્ઞાન માનવ જાતને માટે નિર્દોષ અને કલ્યાણ સર્વથા ઈર્ષાનું સાખિત ન થાય, ત્યાં સુધી એ રત્નત્રયાત્મક માર્ગ જગતના મહા કલ્યાણનો મહામાર્ગ છે. " એમ માનીને, તેને પાળતા રાં અને તેનો આશ્રય ન છોડવો. એજ કર્તવ્ય છે. નહિંતર માનવ સમ આતો બ્રહ્મ નો બ્રહ્મ થવાની પરિસ્થિતિમાં મૂકાઈ જાય તેમ છે.

કેટલાક કહે છે, કે-“ વિજ્ઞાન નુકશાનકારક નથી. પણ તેનો પયોગ નુકશાન કારક છે. આજના રાજ્યદારી લોકો અને રાષ્ટ્રો દુરુપયોગ કરે છે. વિજ્ઞાનનો દોષ નથી. ” આ વાતમાં બહુ જ સત્યાંશ છે. વૈદ્ય ગાંધીના સૈયારા જવું છે, રાષ્ટ્રો વિજ્ઞાનના વિકાસ-ઉત્તેજન આપે છે, તે પોતાના સ્વાર્થ માટે. અને વૈજ્ઞાનિકો રાષ્ટ્ર મદદથી આગળ વધી શકે છે. નહિંતર તેના વિદ્વાસનો આટલો વેગ ન હોય. વિજ્ઞાનનું ઝેરીકાપણ એવું બતાવવા એ જ માત્ર દલીલ

સારાંશ કે-આજના વૈજ્ઞાનિક શોધોથી નરાપણ ન અંત સાચા જોન મૂનિઓ નેનાથી સદા અવિચળ જ રહે છે, અને એટલું જ નહિ. પરંતુ તેના તરફ ઉપેક્ષા બાવનાથી હોવે. તે એટલું જ સંગત. વેગ્ય. અને દિતાવદ છે. કેમકે- જ્યાં સુધી શોધો સંપૂર્ણ ન થાય, ‘ સદા જન સમાજને એક દર દિતાવદ છે. ’ સાંત ન થાય, ત્યાં સુધી તેના તરફ ખ્યાલ આપવો, તેમાં સત્ય કે તેનાં મનોરૂપિનાં વ્યામુદતા યા: દેવી, એ કદાં રીતે વ્યાખ્યાની

૧૦ આહાર કરવાનો ઉદ્દેશ.

આધ્યાત્મિક ભાષામાં બોલીએ, તો-મનુષ્ય જીવન આત્મ-વિકાસનું કેન્દ્ર છે. અથવા આત્મવિકાસની એક જાતની અગત્યની ભૂમિકારૂપ છે. એટલે મનુષ્ય જીવનનો અંતિમ ઉદ્દેશ: આત્મવિકાસની પ્રગતિમાં વૃદ્ધિ કરવાનો હોય છે. માટે, જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત મનુષ્યે તેવી રીતે વર્તવું જોઈએ, કે-તે પોતાને મળેલું કુદરતી આયુષ્ય સંપૂર્ણ ભોગવી શકે. આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ તો થતી નથી. પરંતુ તેમાં લેશમાત્ર પણ ઘટાડો ન થાય, તેને માટે તો સંપૂર્ણ સાવચેત રહેવું જોઈએ, કેમકે-માનવ-જીવનના આયુષ્યની ક્ષણે ક્ષણ આત્મવિકાસના સંગીન સંયમ કરવા માટેની ઉપયોગીમાં ઉપયોગી ક્ષણ છે. એટલે આયુષ્યનો એક પણ ક્ષણ ઓછો ભોગવવો પડે, એવી સ્થિતિ કાંઈ પણ સમજી માણસ ધમ્મ નહિ, થવા દે નહિ.

કાંઈ દરિદ્રીને કાંઈ સમૃદ્ધિવંત રાજા દીવસ રાતની ૬૦ ઘડીમાં જેટલું પોતાના ભંડારમાંથી લેવાય તેટલું લેવાની છુટ આપે, તો તે દરિદ્રી તે લેવામાં જરા પણ પ્રમાદ કરે, તો તે મૂર્ખ ગણાય, મુદત પૂરી થવાને ઠરેલો વખત આવી પહોંચતાં પહેલાંની દરેક દરેક પળે જેટલું વધારે લેવાય તેટલું લેવા જ માંડે અને વખત પૂરો થતાં સુધીમાં પણ છેલ્લામાં છેલ્લી પળનો ઉપયોગ કરી લે. વખત બતાવનારા ચંત્રમાં જો કાંઈ બગાડો હોય અને ઠરેલો વખત “કાંઈક મોડો થાય, તો ધણું સારું.” તેમ પણ કદાચ તે ધમ્મજ્ઞતો હોય છે. પરંતુ જો ઠરેલો વખત વહેલો આવી પહોંચે, તો વખત બતાવનારા ચંત્રની ખોડ ખાંપણનો દોષ કાઢીને પોતાને પૂરા ખરા વખત સુધી બન લેવા દેવાની માગણી કરે.

તે પ્રમાણે માનવજીવનની ક્ષણે ક્ષણ સંસ્કાર વિકાસ માટે ઉપ-યોગી હોવાથી સમજી માણસ “તેની એક ક્ષણ પણ ઓછી ભોગવવી પડે, તો સારું.” એમ ધમ્મજ્ઞતો જ નથી, નાટે દરેક મનુષ્યની દરજ

આહારમાં સંતોષવૃત્તિ: આહારમાં અહિંસકતા: સંયમ: તપ: આહારથી સત્કાર બુદ્ધિ: વિગેરે જોટલા પ્રમાણમાં હોય, તેટલા પ્રમાણમાં-મનુષ્યના મન ઉપર કાણુ: જીવનમાં વ્યવસ્થા: જીવનમાં સૌન્દર્ય: સંતોષવૃત્તિ: અહિંસકતા: સંયમ: તપ: સત્કાર-સન્માન બુદ્ધિ: હોવા સંભવિત છે. માટે આહાર: જો જીવવાનું કેન્દ્ર છે. આહાર ઉપરથી પ્રાણીના જીવનની આસીયતો: ગુણો: સ્વભાવો: વિગેરેની પણ પરીક્ષા કરી શકાય છે. ગાય, બળદ, ઘેટાં, બકરાં, ભેંસ, પાડા, ઘોડા, ગધેડા, હાથી વિગેરે પશુઓનાં મોટા પાયા ઉપર પાલન કરીને તેના ધંધામાં અને જીવનમાં માનવજાત ઉપયોગ કરી શકે છે. કેમકે-તેઓ અમાંસાહારી અને કાંઈક સાત્ત્વિક વૃત્તિના પ્રાણીઓ છે.

આટલું સામાન્ય રીતે વિચાર્યા પછી—

૧ આહારનો ઉદ્દેશ:	૧૧ ભોજન વિધિ:
૨ અહિંસક આહાર:	૧૨ આરોગ્ય:
૩ અહિંસક આહાર:	૧૩ બ્રહ્મચર્ય:
૪ અહિંસક પાક:	૧૪ ધાર્મિક આચાર:
૫ અહિંસક પાક:	૧૫ દીર્ઘાયુષિતા:
૬ પૂર્વક્રિયા:	૧૬ ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેકના સિદ્ધાન્તો:
૭ ઉત્તરક્રિયા:	૧૭ રોગના કામકોષાદિક કા
૮ વીટામીનસ:	૧૮ આરોગ્ય: ખોરાક:
૯ દોષો:	૧૯ આરોગ્ય: પાક:
૧૦ ખર્ચાગ પદ્ધતિ:	૨૦ અચ્ચપ્તથી આરોગ્ય । આધાતો
	૨૧ રેશર્નીંગ
	૨૨ ખોરાકનો વેપાર

વિગેરે વિગેરે કેટલીક વ્યવહારુ વિચારણા સમગ્રપણે કે જે જુદી રીતે પછી કરીશું.

યોગ્ય પરિસ્થિતિ: યોગ્ય તાલીમ. આધ્યાત્મિકતા: વિગેરે તત્ત્વો પણ યુષ્યના અને શરીરના ટકાવના અને શરીરની વૃદ્ધિના ખાસ મહત્વના કારકારી સાબનો છે,

જેમ આરોગ્યાદિને હાનિકારક આહાર શરીરના ટકાવ અને દેમાં વિધ્ન કરનાર છે, તેજ પ્રમાણે નીતિ રહિત જીવન: અપ્રમાણિક જીવન: અયોગ્ય આરામ: અયોગ્ય પરિશ્રમ: અનાધ્યાત્મિકતા: વિગેરે પણ શરીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિમાં વિધ્ન કરનાર છે: રોગોત્પાદક છે: રોગોને વારનાર: છે અને ટકાવનાર છે.

આ રીતે, શરીરની વ્યવસ્થા અને ટકાવનો આધાર આહાર ઉપર છે. અને આહાર લેવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ એજ છે. અહારના ત્યાગનો ને અનાહારનો પણ ગોણ ઉદ્દેશ તેજ છે. મુખ્ય ઉદ્દેશ અનાહાર પદ્ધતિ પ્રાપ્તિ છે.

૧૧. જૈન ગૃહસ્થોની આહાર વ્યવસ્થા.

ઉંચા પ્રકારના અદિંસા: સંયમ: અને તપ: નું આચરણ કરવું, જે મુનિધર્મ છે. અને તે પ્રમાણે આચરણ કરવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા અને માવના રાખવા જતાં, માનસિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ તેમના કરતાં મદદ હોવાથી તેને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી નિર્બળતાને લીધે જે જીવ-સર્વસંગ યાગી અણુગાર મુનિ-ધર્મનું આચરણ કરી શકતો નથી. તે ગૃહસ્થ= અગારસ્થ-ઘરમાં રહેલો કહેવાય છે.

ઘરમાં રહેવાથી તેને જે કામ કરવા પડે છે. એક તો પોતાના ધરસંસારને ચાલતું કાર્ય: અને બીજું અદિંસા: સંજમ: અને તપ:ને ચાલતી તાલીમ લેવાનું: તથા યથાશક્તિ તેનું પાલન કરવાનું: કાર્ય કરવાનું છે.

ઘરને ચાલતા કાર્યો કરવાના હોવાથી તે ગૃહસ્થ ગણાય છે.

અને “ સંપૂર્ણ અદિંસા: સંયમ: અને તપ: એ આત્મપ્રગતિનો અમોઘ માર્ગ છે. તેના મૂળ ઉપદેશો જ સર્વોત્કૃષ્ટ હિતસ્વી પુરુષો

છે, કે-પોતાને (કર્મના અગમ્ય નિયમો અનુસાર) મળેલું આયુષ્ય એક ક્ષણ પણ ઓછો થવા દીધા વિના પૂરેપૂરું ભોગવવું જોઈએ.

આયુષ્ય પૂરું ભોગવવાનો આધાર શરીર ટકાવી રાખવા ઉપર છે. આયુષ્ય કર્મ આક્રી હોવા છતાં શરીર ટકી શકે નહિ, તો આયુષ્ય કર્મ રીતસર સંપૂર્ણ ભોગવી શકાતું નથી. પરંતુ શરીર નબળું પડવાથી આયુષ્ય કર્મ જલ્દી પૂરું થઈને ઉઝડું પહેલું મૃત્યુ આવે છે. તે માટે શરીર ટકાવી રાખવાનો મુખ્ય આધાર યોગ્ય આહાર ઉપર છે.

ઉત્પત્તિથી માંડીને શરીરની સંપૂર્ણ વૃદ્ધિનો આધાર પણ આહાર ઉપર જ છે.

અર્થાત્ શરીરની ધારણા-ટકાવઃ અને વૃદ્ધિઃ એ અન્નયતો મુખ્ય આધાર આહાર ઉપર છે. આહાર વિના શરીર ટકતું થઈ નથી, ને વધતું થઈ નથી.

શરીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિને પણ મર્યાદાઓ હોય છે, કે-દરેકને મળેલું આયુષ્ય સંપૂર્ણ ભોગવી શકાય તેવી રીતે શરીરનો ટકાવ થવો જોઈએ અને વૃદ્ધિ પણ તેવી રીતે થવી જોઈએ.

આહાર ઉપરાંત, જીવનમાં શાંતિ, નીતિમયતા, પ્રામાણિકતા, યોગ્ય આરામ, યોગ્ય પરિશ્રમ, યોગ્ય નિદ્રા, અભયર્થ, નિયમિતતા, યોગ્ય સદ્-વાસ, દેશ, સમાજ તથા કુટુંબની યોગ્ય પરિસ્થિતિ, યોગ્ય તલીમ, આધ્યાત્મિકતા, વિગેરે વગેરે પણ આયુષ્યના અને શરીરના ટકાવના અને શરીરની વૃદ્ધિના ખાસ મદદત્તના સદકારી સાધનો છે.

૧ આધ્યાત્મિકતા એ મનઃશાંતિ અને આત્મશાંતિ માટે ખૂબ જીવોગી દેવાથી માનવના દીર્ઘઆયુષ્યમાં અત્યંત મદદગાર છે. એટલા જ નાદે ભારતીય સંસ્કૃતિના વડેલા સંતોએ અધ્યાત્મના પાયા ઉપર અને અધ્યાત્મના અર્થને સામે રાખીને આખી સંસ્કૃતિ અને ધર્મનું વર્ણન કર્યું છે. તા. ૧૫-૮-૧૭ થી નવા અંધારામાં તે વસ્તુ રદ કરવામાં આવેલ દેવાથી તેની વિરુદ્ધની સંસ્કૃતિ દિંદમાં અમલમાં આવશે તેવો અનુમાન થઈ શકે છે.

આપીસ અલક્ષ્ય અને બત્રીસ અનંતકાય તથા સચિત્તના ત્યાગની સૂચના માટે છે. ગન્ધ-માલ્ય વપરાશમાં આવતી ખાસ જરૂરીયાત વિનાની-માત્ર શોખથી વાપરવાની-ચીજોનો ત્યાગ સૂચવવા માટે છે.

*સચિત્તે પાંડુપદ્ધે ગાથામાં બોમ કે ઉપબોગ માટે છુટી રાખેલી ચાન્નેના વપરાશમાં પણ ચતા રખાવેના અતિચારોની સૂચના છે.

દંગાલી વણસાડીથી ત્રણ ગાથાઓ પોતાના જીવનની જરૂરીયાતો મેળવવા કેવા ધંધા કરી ધન ઉપાર્જન કરવું ? તેની સૂચના છે. એટલે કે-અંગાર કુર્મ-વિગેરે અને તેની જાતના ખીજા ધંધાઓનું ઉપલક્ષણ કરવામાં આવેલું છે. તેથી તેવા ધંધા કરવાજ નહિ. તે સિવાયના મહા આરંભ, સમારંભ તથા અણુછાજતા ધંધાઓ જે જે હોય, તે સિવાયના ધંધાઓમાંથી પણ “ઉત્તમઃ અસ્પૃશ્યારંભ-સંમારભનાઃ અને આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિને માન્યઃ શિષ્ટાચારને શોભતાઃ ધંધાઓ જ પસંદ કરવા.” તેની સૂચના કરે છે.

એક દિગમ્બર જૈન-ભાષ્યએ જૈન શાસ્ત્ર ગ્રંથોના પૂરાવા આપીને એમ સાબિત કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો કે-આવકોને લીલોતરીને ત્યાગ કર-

* કેટલાક આધુનિક જૈન લેખકો-ઉપર જણાવેલી પ્રાચીન ગાથાઓની રચનાના સંદર્ભને સમજ્યા વિના વિગ્રમી ગાથાનો એવો અર્થ કરે છે, કે-“અગાઉના જૈનોમાં મદ્ય-માંસનો પ્રચાર ન હોય. તો તેના અતિચારોના આલેચનાનો સંભવ કેવી રીતે હોઈ શકે ?” પરંતુ ખરી રીતે, એ વીરમી ગાથા અતિચારોના આલેચના વિષેની નથી. પરંતુ પ્રત્યુત્તર સ્વરૂપ બતાવનારી છે. એજ પ્રમાણે ૯ મી, ૧૧ મી, ૧૩ મી, ૧૫ મી, ૧૭ મી અને ૧૯ મીમાં પણ પ્રતોના સ્વરૂપ અને અતિચારો સાથે જ છે. એ પ્રમાણે વીરમી ગાથા ભોગોપબોગના પ્રત્યુત્તર સ્વરૂપ બતાવે છે. જેથી તેમાં મહાન્ધનો ત્યાગ કરવાનો સૂચના છે પરંતુ તેના અતિચારો નથી. તેથી તેઓએ કરેલો અર્થઃ અને તે ઉપરથી ઉપજાવેલી મતલબઃ ગાથાના સંદર્ભ સાથે અસંગત છે. ખોટા છે.

ખવાઈ ગયા હોય, તો તેનું પ્રતિક્રમણ કરું છું.

ઐટલે-તે જીલ કચુલ કરી, તે દુષ્ટત્ય મિથ્યા થાય અને ફરીથી ન માય, એમ ધમ્મું છું. ૨૧

ગૃહસ્થે પોતાની આજીવિકા સ્વતંત્ર જાત મહેનતઃ સ્વાત્રયઃ અને સ્વશુદ્ધિ બળઃથી ઉપાર્જન કરી, પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવો જોઈએ. પરંતુ તેટલા ઉપરથી-“ મારે ગમે તેવા ધંધા કરી, મારા આત્માને અપવિત્ર કરવાની જરૂર નથી. ” માટે—

કેલસાને લગતોઃ જંગલોને લગતોઃ ગાડાં વિગેરે સાધનો બનાવવા-વેચવાને લગતોઃ બાડાના વાહનને લગતોઃ સુરંગો વિગેરે ફેાડાવવાને લગતોઃ ધંધો કરીશ નહિ. ૨૨

એ જ પ્રમાણે સંઘા ચત્રાવવાનો ધંધોઃ ખસી કરવા-કરાવવાનો ધંધોઃ ફલ લગાડવાને લગતો ધંધોઃ સરોવર-કુંડો-તળાવો સુકાવવાને લગતો ધંધોઃ અ-સતીઓ-અયોગ્ય માનવો કે તેવા પશુ પક્ષીઓને પાળી કે પજારી, પૈસા કમાવવાને લગતો ધંધોઃ કરીશ નહિ. ૨૩

દથીઆરો વાપરીને, કે વેચીને, ચત્રાવાતા ધંધાઃ અગ્નિ સળ-માવીને કે સળગાવડાવીને ચત્રાવાતા ધંધાઃ મૂશળ વિગેરે ઉપકરણો તૈયાર કરી કે કરાવીને વેચવાનો ધંધોઃ ગાડાંઃ ધંટીઃ વિગેરે ચંત્રો તૈયાર કરી કે કરાવીને વેચવાનો ધંધોઃ ઘાસ કે લાકડાને દહીં કે લઇને ચત્રાવાતા ધંધાઃ તથા મંત્રઃ [મંત્રના મૂળ] મૂળીયાંઃ ઓસડીયાંઃ વાપરીને કમાવાને લગતા ધંધાઃ કરીશ નહિ.

છતાં-તેમાંનું કાંઈ પણ કરવું પડ્યું હોય, તો તે દુષ્ટત્યની અસર મારા આત્મમાંથી દૂર થાઓ. ૨૪

ઉપર પ્રમાણે ભાવાર્થ છે. ગાથામાં દરેક દહીકત બહુ જ દુઃકામાં આપવા માટે દરેક શબ્દો ઉપસાદાયક છે.

દાખલા તરીકે-મન્ત્રમિમ અગ એ ગાથામાં આવેલા મન્ત્ર-માંસ એ શબ્દો ચાર મહાવિગમતા ત્યાગની મુચના માટે છે. શુલ-દેસ

પરંતુ, લીલોતરી ત્યાગની વાત સચિત પ્રતિબદ્ધ:—એટલે કે—સચિત અને અચિત ખોરાકની નીચે કે ઉપર સચિત વસ્તુ મુકાઈ હોય, તેનો સંબંધ થયો હોય, અને તેવી સચિતના સંબંધ વાળી અચિત વસ્તુ પણ ભોગોપભોગના વ્રતધારી આવકના ખાવામાં આવે, તો પણ તેને અતિચાર તરીકે ગણાવેલો છે. તો પછી, સચિત વસ્તુનો ઉપભોગ કરવાની વાત વિષે તો પ્રહરું જ શું?

સારાંશ કે—પોતાનો અંગત અભિપ્રાય: અને મત: એ જુદી વસ્તુ છે, અને જાણીના પૂરાવાથી સાબિત કરવું: એ જુદી વસ્તુ છે.

દરેક આવક વ્રતધારી આવક ન હતાં, તેના જીવનનો આદર્શ તો વ્રતધારી આવક થવાનો હોવાથી, તેની પણ જીવન ચર્ચાઓ ઓધથી-સામાન્ય રીતે-જેમ અને તેમ વ્રતધારી આવકના જેવી હોવી જોઈએ, એ સ્વભાવિક છે. અને તેથી કરીને મોટા ભાગના જૈન કુટુંબોના ખાનપાનની યોજના ચાલુ રહીરૂપે પણ વ્રતધારી કુટુંબોના જેવી હોય, એ સ્વભાવિક છે. તેથી પ્રથમથી જ ચાલ્યા આવતા આવકના ધરના રીવાજ રૂપે: અથવા ધર્મિષ્ઠ કુટુંબોના સદ્વાસથી: કે મુનિ મહારાજઓના ઉપદેશથી: પડેલા રીવાજ રૂપે: ઘણા ધરમાં અભક્ષ્ય: અનંતકાય: ના ત્યાગો, અભક્ષ્ય ન થાય તેવી સાવચેતીઓ રાખીને બનાવવામાં આવતી બનાવટો બનાવવાના રીવાજો: જોવામાં આવે છે, તે બરાબર છે. X ઘણા જૈન કુટુંબો એવા છે, કે—

X જેઓના ઘરમાં અભક્ષ્ય અનંતકાય અને સચિત:થી બચવાનું રીટિરૂપે પળાય છે. તેઓને આ પુસ્તક વિશેષ સમજ આવશે. જેઓના ઘરમાં બરાબર પાલન થતું ચાલ્યું આવતું નહિ હોય, તેઓને પાલન કરવામાં આ પુસ્તક મદદગાર થશે અને જેઓના ઘરમાંથી પૂર્વાપરથી રીવાજ રૂપે પાલન ચાલ્યું આવતું હશે, છતાં હાલના વાતાવરણની અસરને લીધે દેખાદેખીથી તે આચાર વૃદ્ધતા જ હશે, ત્યાં આચારોના પાલનનો દક્ષિણ ધક્કો હશે, અને વધુ દઢ બનશે. એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

વાનું શ્રાવકના કાષ્ઠ પાણુ પ્રતમાં આવતું નથી. અને તેને માટે પોતે જૈન શા-
સ્ત્રોના પૂરાવા આપીને સાબિત કરવા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યાનું જણાવ્યું
હતું. પરંતુ વિશેષ ખુબી તો એ હતી, કે-આપણા જન શ્વે. “જૈન” પ્રતમાં
પણુ તે જુઠાણાનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું હતું. “જન” પત્રની
નોંધિત આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિથી વિરુદ્ધના અને તેની ટીકા-ટીપ્પણ કરનારા,
તથા ભૌતિકવાદની સંસ્કૃતિને ટેકા આપનારા વિધાનોની તરફેણ કરવાની
મુળધી જ જોવામાં આવતી રહી છે. કાષ્ઠ વખતે, તેણે કરેલા આધ્યાત્મિક
વિધાનો પાણુ ઉચ્ચ વિધાનોથી પ્રજ્ઞને નીચે ઉતારવા અથવા ઉચ્ચ વિધાનો
કરીને શક્ય એવા ચાલુ માર્ગની ટીકા કરવા રૂપે હોય છે. ચાલુ દ્રવ્યઃ
ક્ષેત્રઃ કાળઃ ભાવના સંબંધો અનુસાર શક્ય ચાલુ દરજ્જા ઉપર જ
હંમેશાં ઝોકંદર સમગ્ર જન સમાજ જીવનમાં જીવતો હોય છે. તેનાથી
અજ્ઞાન કરવા જે માર્ગ વિદેશીઓએ મચવેલા છે. અને તેને આપણા વર્તમાન
પત્રો અને સાહિત્યકારો અનુસરી રહ્યા જ, અને પ્રચારી રહ્યા છે.

યુગપદ્ધતિ નામે પ્રચાર કરીને આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિને અનુસરતા
પ્રજ્ઞમાં જદ યથેક્ષા પ્રથમના ચાલુ આચાર છોડી રહ્યા છે. છતાં તે રીતે
ન છોડનારાઓનું-“ પ્રચીત કાગમાં આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિના ઉચ્ચ આદર્શો
પ્રજ્ઞ પાળતી હતી. ” નેમ અતાવીને તેની ભગ્યતા તરફ લક્ષ્યાવીને પ્રથ-
મના જે ચાલુ આચારો છોડાવી રહ્યા છે. કેમકે-ઉચ્ચ આદર્શોના આચારો
અમલમાં મૂકી નાકાય તેવું સામર્થ્ય પ્રજ્ઞમાં નાળે રહ્યું નથી. એટલે
પ્રથમના આચારો કાઢાવ્યા પછી અનાયાસે જ યુગપદ્ધતિના આચારોમાં લા-
કાએ પ્રવેશ કરવો જ પડે.

વિદેશી આચાર-વ્યવહારોના ભારતની પ્રજ્ઞના જીવનમાં પ્રવેશ
કરાવવાના એ જે વિદેશી યોગનાઓ છે. ત્રીજી યોગના સીધા અને શિક્ષણ
સંસ્કૃત આદર્શોને પ્રથમથી જ વિદેશી રીત-રસમ પ્રમાણેના નેદોથી કરાવી
અને રીતમત પ્રજ્ઞમાં ૩૬ થવા દેવી, એ છે.

જેમાંના દ્રાઘએ આજસુધીમાં બટાટા, રીંગણા, કુંગળી કે લસણને જરા-
પણ હાથ અડકાયો જ ન હોય. બૂલથી લસણ, કુંગળી, જેવી ચીજો
ખાવામાં આવે, તો કેટલાકને વમન થઈ આવે, એવી દુર્ગંધાના સંસ્કાર
હોય છે. અમદાવાદ જેવા શહેરમાં પણ કદી સિનેમાં ન જોયેલ હોય એવા
વતધારી જૈન શ્રીમંત ગૃહસ્થો આજે પણ મળી આવે છે. તે ધાર્મિક
આચારની પ્રબલતાના પ્રતાપનો પૂરાવો છે.

સચિત્તનો ત્યાગ કેવળ અહિંસાની દૃષ્ટિથી છે એમ નથી. કેટલાક પદાર્થો
પાછળથી અચિત્ત થયા હોવા છતાં તેને અલક્ષ્યમાં ગણાવ્યા છે. તેમાં વધારે કે
ખિન જરૂરી હિંસા થવાનો સંભવ હોવાથી, અથવા વધુ પડતા શોખને પોષક કે
આરોગ્યને હાનિકારક સમજીને, અહિંસાઃ અને સંયમઃની દૃષ્ટિથી અલક્ષ્ય
અને ત્યાજ્ય ગણાવ્યા છે. ત્યારે કેટલાક તમાકુ વિગેરે જેવા પદાર્થો અને તેના
પ્રકારો શરીરના ટકાવ કે આરોગ્ય હાનિથી તદ્દન ખિન જરૂરી હોવા છતાં,
ટેવ પડ્યા પછી તેવા પદાર્થો છુટી શક્તા નથી, ને જીવનને બગાડીને પરિણામે
હિંસાઃ અસંયમ અને સદનશક્તિ રહિતઃ બતાવનારા થાય છે. તે ખાતર
અલક્ષ્યમાં ગણાવીને તેનો ત્યાગ સૂચવ્યો છે. પરંતુ મન કાષ્ઠમાં રાખીને
તેવા પદાર્થો વાપરવાના ટેવ જ ન પાડવા દેવાથી દ્રાઘ વખતે જ્યારે તે ચીજ
ન મળે, ત્યારે જીવનમાં દુઃખ લાગે નહીં. કેમકે—દરેક વખતે દરેક પદાર્થો
મળી જ શકે, તેવું કાઈ કદી શકતું નથી. ટેવ પડ્યા પછી તેવા પદાર્થો
ન મળે, ત્યારે માણસને દુઃખ થાય છે. માટે તેવી ટેવ જ ન પડવા દેવી,
એ વધારે સાફ છે, નેથી તેવી કેટલીક ચીજો તપઃદૃષ્ટિની પ્રધાનતાએ પણ
અલક્ષ્ય ગણાવી, તેનો ત્યાગ ગમવાના સૂચના કરી છે.

ત્યારે અરીંગ, માંજી, ભાંગ, ચડસ, ત્રિપ વિગેરે કેટલીક ચીજો
અચિત્ત છતાં સમ્યગ્ દર્શનના વિરોધી હોવાથી તેનો ત્યાગ સૂચવ્યો હોય
છે. ત્યારે ખીસ્કટ, કેક, ડમલરોટી, ચોકલેટ વિ. કેટલીક ચીજો અનાધ્યાત્મિક
સંસ્કૃતિને પોષક નથી માગાનુસારીપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી પણ તેનો
ત્યાગ દરેકની બલમ મુ અને નોજતા જૈન ખાનપાન અવધારમાં ગોઠવી

તરવેને ધ્યાનમાં રાખીને ગૃહસ્થો માટે આહાર વ્યવસ્થા પણ ગોઠવવામાં આવી છે. તે આ જગતમાં ચોગ્ય અને પૂર્વાપરની દૃષ્ટિએ બાલુઓનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને ગોઠવાયેલી છે. માનવો માટેની આવી ઉત્તમ અને સમતોલ આહાર વ્યવસ્થા શિવાયની બીજી કાંઈ પણ સ્થળે મળી શકશે નહિ.

૧૨ આરોગ્યમાં આહારનું સ્થાન.
આરોગ્યમાં પણ અહિંસા: સંમત: અને તપ:ની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા.

દુનિયાના તમામ વૈદ્યકશાસ્ત્રોમાં અતિમ: પ્રમાણભૂત—ચરક-સંહિતામાં—

૧ “પૃથ્વી: પાણી: તેજ: વાયુ: આક્ષય: અને મન:ની અનુકૂળતા, જે આરોગ્ય માટે યાય છે, અને તેની પ્રતિકૂળતા અનારોગ્ય માટે યાય છે.”

અથવા
૨ “વાત-પિત્ત-શ્લેષ્મ તથા કાતુઓ: ઉપકાતુઓ: અને શરીરના વિવિધ મળો વિગેરેની સમાનતા, તે આરોગ્ય, અને તેની વિષમતા, તે અનારોગ્ય.” જણાવેલ છે.

૩ “શરીરના અધારભૂત આહારની મુખ્ય મદદ છે : જો કે આ-શયસ્પી મહેલને ટકાવી રાખવાને માટેના આહાર: નિદ્રા: અને શ્રદ્ધાચર્ય: એ ત્રણ આધારભૂત સ્તંભો છે. ક્રીણિ ઉપદ્રમાન્તિ । ૩ ટેકા છે.

૪ “તે ત્રણમાં પણ આહારની મુખ્યતા છે : કેમકે—નિદ્રા અને પ્રશયચર્યનો આધાર પણ ચોગ્ય આહાર ઉપર જ છે.”

૫ “ચોગ્ય આહારથી શરીરને ચોષણ મળે છે. ચેગો હોય, તે પણ સમી જાય છે. નવા ચેગો ઉત્પન્ન થતા નથી. અને આરોગ્ય વધે

અવ્ય જણાય છે. એ સાર્વાનિક પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. આશ્વાસન એ મનોવ્યપાશ્રય ઔપધર્મા સમાય છે. તેવી જ રીતે આધ્યાત્મિક બળમાંથી જન્મતા અનુબ્ધનોરૂપ ઔપધર્મા પણ મનોવ્યપાશ્રય ઔપધર્મા સમાય છે, જે સર્વ કરતાયે બળવત્તર હોય છે.

૧૧ “પૂર્વ ભવના કર્મ ભોગવવા પડે, તેમાં શી નવાઈ ? હસતાયે ભોગવવા પડે છે અને ચેતાંય ભોગવવા પડે છે, તો પછી, ચેતાં શા માટે ભોગવવા ?” “આત્મા નિત્ય શાશ્વત્ છે—તેને વળી રોગ શો ? અને રોગ શો ? એ તો આ ક્ષણભંગુર દેહની ચેષ્ટાઓ છે.” “અવિનાશી આત્માને તેની કાંઈપણ અસર થવાની નથી. મનમાં અશાંતિ રાખવાથી નવા કર્મ બંધાય છે, તો શા માટે હાયવોય અને રડારોગ કરવી ? અસ. ચેતન પૂર્વના કર્મો શાંતિથી વેઠી લે.” આ અને આવી વિચારણાઓ આધ્યાત્મિક ઔપધ હોય છે. જોનો સમાવેશ એ મંથકારે મનોવ્યપાશ્રય ઔપધર્મામાં કર્યો જણાય છે. આધ્યાત્મિક ઔપધના વ્યવહાર સાધનો અહિંસાઃ સંયમઃ અને તપઃ છે. રોગ શાંત ચિત્તે સદન કરવો, એ પણ એક જાતનો તપ છે. તેથી રોગના તત્ત્વો નાશ પામી જાય છે, અને નવા રોગ થતા નથી. કર્મોની પેઠે તેનું ઝેર પણ નિર્જરી જાય છે. આ અનુભવમાં ઉપર જણાવેલા વાક્યોથી વૈદ્યકશાસ્ત્ર પણ પોતાનો સુર બરાબર પૂરાવે છે.

૧૨ વૈદ્યકશાસ્ત્ર વિશેષમાં દહે છે કે—“આદારવિહારની વિષમતાથી તો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. તેને શમાવવા માટે યોગ્ય આદારવિહારનું સેવન કરવું જોઈએ. એમ કરીને થયેલા રોગને એમને એમ મટી જવા દેવો જોઈએ. તેને બદલે ઔપધોપચાર કરીને જોઈલો બેઠેલો મટાડવા પ્રવૃત્તિ કરીએ, તેટલો તે રોગબેઠેલો મટે છે. પરંતુ એ પ્રયાસ નવા રોગના ખીજ અવશ્ય મૂકે છે.” તેમાં પણ, માનાઓ, ઇન્દ્રિયો, વિગેરે વિષમ્રાય, દેશી અને હિંમ ઔપધો રોગને તત્કાળ મટાડવામાં અસાધરણ મદદ કરે છે. એટલે કે—રોગને મટાડતા નથી, પરંતુ કાંઈ એક રોગને શરીરમાં બેઠેલી નાંખે

છે. ઔપધોપચારની જરૂર પડતી નથી. ગમે તેવા મહારોગો પણ ક્રાંતપણ ઔપધ વિના યોગ્ય આહાર-વિહારથી મટાડી શકાય છે. ” તેવા ધણા પ્રયોગો તે ગ્રંથકારે બતાવ્યા છે.

વિશેષમાં તેજ ગ્રંથકાર કહે છે, કે—

૬ “યોગ્ય આહાર છતાં જીવનચર્યા બરાબર ન હોય, સ્વાસ્થ્યના આરોગ્યવાન રહેવાના-નિયમોનું બરાબર પાલન કરવામાં ન આવે, તો પણ રોગો થાય છે.”

૭ “સ્વસ્થ અને આરોગ્યવાન રહેવાના નિયમો અનેક પ્રકારના છે : પરંતુ તેના મૂળમાં—દયા, સત્યનું પાલન, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ભય, વિગેરે કાપાયિક ભાવોની ઉપશાન્તિઃ ખાસ કારણભૂત છે.”

૮ “દેવ અને ગુરુની સેવા, સંત સેવા, પરોપકાર, ખાનદાની, ઉદારતા, વિશાળ મન, મનની શાંતિ, દયા, દાન વિગેરે પણ આરોગ્યના ખાસ-મૂળ સાધનો છે.”

૯ તાવના નિધનમાં—“કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ભય, રાગ, દ્વેષને તાવના ખાસ અને મુખ્ય કારણોમાં” ગણાવ્યા છે. “તે દોષોમાંથી પ્રજ્ઞાપરાધ થાય છે. અને પ્રજ્ઞાપરાધ સર્વ રોગોત્તુ મૂળ કારણ બને છે.” પ્રજ્ઞા-પરાધ—એટલે જાણતાં અથવા અણસમજણથી કરેલી બુલો, જીવનમાં કરેલી નાની મોટી ક્રોધ પણ પ્રકારની બુલો—અગવસ્થા—પ્રજ્ઞાપરાધ ગણાય છે.

૧૦ તેણે રોગો શાન્ત કરવાના ઔપધોત્રય પ્રકારના ગણાવ્યા છે:—

“દેવ વ્યપાત્રયઃ આપ્યાદિ પુક્તિવ્યપાત્રયઃ અને મનવ્યપાત્રયઃ” એ ત્રય પ્રકારના ઔપધોમાં પણ મનવ્યપાત્રય વધારે બજવાનું હોય છે.”

ગમે તેવા રોગીને આશ્વાસન આપવાથી, કે—માઆપઆદિની સતત સારવાર અને દાઝરીથી, આત્મસન મળવાથી, જેના ઉપર વિશ્વાસ હોય તેવા વૈષ, ઘોકટરની દાઝરી થવાથી, તેનો રોગ અને તેનું દુઃખ

બહાર પરદેશ ચાલ્યો જાય છે. એટલે તેમની ડીઝીઝે પદવી, પ્રદાનના મેળાવણ અને અલિનંદન પત્રો તેમની જાહેરાત માટે ઉપયોગી થાય છે.

ખરીરીતે, સામાન્યદષ્ટિથી જોતાં માણસને ધન મળે કે બહુ ધન મળે તે લોહી વધે છે. અને જો ગમગીનીમાં હોય, તે ઘટે છે. કાંઈ માણસ ગમગીનીમાં હોય, [અને તેને કહો કે—“લોટરીમાં તમારા નંબર ઉપર રૂપિયા એક લાખનું ધનામ જાહેર થયું છે, કે અમુક વેપારમાં તમને આટલો નફો મળવાનું નક્કી થયું છે, કે તમારા પગારમાં આ મહિનેથી રૂ. ૫૦ નો વધારો થયો છે.” કે તુરત તેના શરીરમાં લોહી ફરવા લાગશે અને અંગે અંગમાં તાજગી જણાશે. [કાંઈક પૈસાદારો હોય, તે તે વળી પ્રાયઃ નવું ધન મેળવવાની મુંજવણમાં રોગી બની જાય છે.]

અને ઉલટરીતે, પૈસા જાય, કે લેણીયાત આવી મેણટીણા સંભળાવે, દંડ થાય, ધરમાં ચોરી થાય, કાંઈ મોટી રકમ ખોવાઈ જાય, ક્યાંક પલાઈ ગઈ હોય, ત્યારે જીવ ફટલો ખળે છે? તે વખતે માણસ સુકાય છે. ફટલીક વખત એવે પ્રસંગે અકાળે વૃદ્ધાવસ્થાએ આવી જાય છે. અને કાંઈ વખત માણસ આપવાત કરે છે, રૂવે છે, શોક કરે છે, દીન તથા ખરીબડો બની જાય છે. મનની તેવી અવસ્થા પહોંચી પહોંચી અનેક ચેગોનું કારણ બને છે. નેપોલિયનના મુદ્દાના અંગ રક્ષક સૈનિકોના નાશ જ્યારે તેણે વોટલુંની લડાઈમાં જોયો, ત્યારે તેનો ચહેરો શીકો પડી ગયો હતો, અને વાળ ઉપર સફેદી આવી ગઈ હતી. મનની ખિન્નતા એવી ભયંકર વસ્તુ છે. આધ્યાત્મિક જીવને પણ જેણે સંપાદન કર્યું નથી હોતું, તેને ચીંતા એકદમ વધુ અસર કરે છે. માટે પ્રજામાં આધ્યાત્મિક જીવનું શિક્ષણ હિંદમાં પ્રચારવામાં આવતું રહ્યું છે. તેથી દવાખાના અહીં ન હોતા.

આ સ્થિતિમાં બહુ તો પૈસા—એપૈસાની દવાથી જે દેશમાં રોગો મટતા હતા, તે જ દેશમાં રોગના ચાર છ આના ચાર્જ તો ચાલુ જ હોય છે, સ્પેશ્યલ ચાર્જ બુદ્ધ, એક્સરેના ફોટા, અને લોહી, પેસાબ, ગળદા વિગેરેની તપાસણીના ચાર્જ બુદ્ધ, સલાહના બુદ્ધ, ઇન્ફેક્શનના બુદ્ધ, એક

છે, અને નવી શક્તિ તુરત ભરી દે છે. પરંતુ તે શક્તિ ઓસરતાં બહેંચા-
યેલા રોગો બુદ્ધાબુદ્ધ રોગરૂપે કે એક સામટા મોટા રોગરૂપે કાઢતે કાઢ
વખતે બહાર આવે જ છે. પરંતુ નવા રોગો ન થાય, તેને માટે કાળજી
રાખી યુક્ત આહાર-વિહારની યોજના કરવામાં આવે, અને જુના રોગ
સહન કરવામાં આવે, તો આપોઆપ વિપાક-કૃણ-અસર-ખત્રાવીને રોગ
મટી જાય છે. અને એ રોગ નવા રોગનું કારણ બનતો નથી.

પરંતુ, આવી રીતે સામાન્ય જમસમાજની સમજમાં તો નથી,
તેમજ તેની સમજમાં એ વાત એકાએક ઉતરે તેવી પણ નથી. કાંઈ તેમને
સમજવનું નથી. તેમજ, આ વાતો ઉપર લોકોને એકાએક શ્રદ્ધા બેસતીયે
નથી. યુક્ત આહારવિહારનું જ્ઞાન ન હોવાથી લોકો જાતે ઉપાય લઈ
જકતા નથી. [વળી આજકાલના વેધ, ડૉક્ટરો પોતાના મોટા ખર્ચને
પહોંચી વળવા માટે ઔષધોપચારની વિપુલતા ઉપર તેઓના ધંધાના
વકરાના ક્ષેત્ર ગોઠવાયેલા છે. એટલે તેઓ યોગ્ય માવજતની તો વાત જ
લગભગ કરતા નથી. મોં બારમાં રાખીને માત્ર કહે છે, કે-“દવા લો, મટી
જશે.” એટલું જ કહીને મુંગે મોઢે દવાઓ લખી આપે છે. અને ખીલ ઉપર
ખિલ ચડાવે જાય છે. વળી દીપ્તી આપનાર પરદેશી કેળવણીકારોના પણ તેમાં
પુરોપના કારખાનાઓની દવાઓના વકરાના મોટા ક્ષેત્ર ઉધાડવાનો સ્વાર્થ
ભોવામાં આવે છે. દર વર્ષે ખાનગી કે ધર્માદિને નામે ચાલતાં અને
મજાવવામાં આવતાં લાખો દવાખાનાઓમાં લાખો, કરોડો રૂપિયાની દવાઓના
વકરા ચાલુ થાય છે. એટલે એક ડૉક્ટર તે ધંધામાં હોંશીયાર હોય કે ન
હોય, પરંતુ એક ડૉક્ટર તૈયાર થાય, એટલે દર વર્ષે એ પાંચ
હજારની દવા અપાવનાર વિદેશના એક એજન્ટની શરૂઆત થઈ
સમજવી જ લેઈએ. પછી તેને સારો પગાર અપાવી પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં
હરકત ગણાય જ શી ? કેમકે-એ સારો પગાર તો એજન્ટનીને બદલો છે. દેશે
રાખેલો તથા સરકારી દવાખાનાઓ, ખાનગી સંસ્થાઓ દવાખાનાઓ,
અને ખાનગી પ્રેક્ટીસનરોના દવાખાનાઓ મારફત કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ

બહાર પરદેશ ચાલ્યો જાય છે. એટલે તેમની ડીઝીઝે પદ્મી, પ્રદાનના મેળાવણ અને અભિનંદન પત્રો તેમની જાહેરાત માટે ઉપયોગી થાય છે.

ખરીરીતે, સામાન્યદષ્ટિથી જોતાં માણસને ધન મળે કે બહુલા મળે તો લોહી વધે છે. અને જો ગમગીનીમાં હોય, તો ઘટે છે. કદાચ માણસ ગમગીનીમાં હોય, અને તેને કહો કે—“લોટરીમાં તમારા નંબર ઉપર રૂપિયા એક લાખનું ધનામ જાહેર થયું છે, કે અમુક વેપારમાં તમને આટલો નફો મળવાનું નક્કી થયું છે, કે તમારા પગારમાં આ મહિનેથી રૂ. ૫૦ નો વધારો થયો છે.” કે તુરત તેના શરીરમાં લોહી ફરવા લાગશે અને અંગે અંગમાં તાજગી જણાશે. [કાંઈક પૈસાદારો હોય, તે તો વળી પ્રાયઃ નવું ધન મેળવવાની મુજબલમાં રોગી બની જાય છે.]

અને ઉલટરીતે, પૈસા જાય, કે લેણીયાત આવી મેળુટોણા સંબળાવે, દંડ થાય, ધરમાં ચોરી થાય, કાંઈ મોટી રકમ ખોવાઈ જાય, ક્યાંક પલાઈ ગઈ હોય, ત્યારે જીવ ફેટલો બળે છે? તે વખતે માણસ સુકાય છે. ફેટલીક વખત એવે પ્રસંગે અકાળે વૃદ્ધાવસ્થાએ આવી જાય છે. અને કદાચ વખત માણસ આપઘાત કરે છે, રૂવે છે, શોક કરે છે, દીન તથા મરીબડો બની જાય છે. મનની તેવી અવસ્થા પછીથી પણ અનેક રોગોનું કારણ બને છે. નેપોલિયનના મુદ્દાના અંગ રક્ષક સૈનિકોનો નાશ જ્યારે તેણે વોટર્સની લડાઈમાં જોયો, ત્યારે તેનો ચહેરો શીકા પડી ગયો હતો, અને વાળ ઉપર સફેદી આવી ગઈ હતી. મનની ખિન્નતા એવી લયંકર વસ્તુ છે. આધ્યાત્મિક વળને પણ જેણે સંપાદન કર્યું નથી હોતું, તેને ચીંતા એકદમ વધુ અસર કરે છે. માટે પ્રજામાં આધ્યાત્મિક ગળતું શિક્ષણ હિંદમાં પ્રચારવામાં આવતું રહ્યું છે. તેથી દવાખાના મહુ ન હોતા.

આ સ્થિતિમાં બહુ તો પૈસા—એપૈસાની દવાથી જ દેશમાં રોગો મટતા હતા, તે જ દેશમાં રોજના ચાર છ આના ચાર્જ તો ચાલુ જ હોય છે, રોપેચલ ચાર્જ જુદા, એક્સરના ફેટા, અને લોહી, પેસાળ, ગળદા વિગેરેની તપાસણીના ચાર્જ જુદા, સલાહનું જુદા, ઇન્ડેક્સનનું જુદા, એક-

છે, અને નવી શક્તિ તુરત ભરી દે છે. પરંતુ તે શક્તિ ઓસરતાં બહેંચા-
યેલા રોગો જીદાજીદા રોગરૂપે કે એક સામટા મોટા રોગરૂપે કાઢને કાઢ
વખતે બહાર આવે જ છે. પરંતુ નવા રોગો ન થાય, તેને માટે કાળજી
રાખી યુક્ત આહાર-વિહારની યોજના કરવામાં આવે, અને જીના રોગ
જાહેર કરવામાં આવે, તો આપોઆપ વિપાક-ફળ-અમર-મનાવીને રોગ
મટી જાય છે. અને એ રોગ નવા રોગનું કારણ બનતો નથી.

પરંતુ, આવી રીતો સામાન્ય જનસમાજની સમજમાં તો નથી,
તેમજ તેની સમજમાં એ વાત એકાએક ઉતરે તેવી પણ નથી. કાંઈ તેમને
જમજવતુંયે નથી. તેમજ, આ વાતો ઉપર લોકોને એકાએક શ્રદ્ધા બેસતીયે
નથી. યુક્ત આહારવિહારનું જ્ઞાન ન હોવાથી લોકો જાતે ઉપાય લઈ
શકતા નથી. [વળી આજકાલના વેધ, ડૉક્ટરો પોતાના મોટા ખર્ચને
પહોંચી વળવા માટે ઔષધોપચારની વિપુલતા ઉપર તેઓના ધંધાના
વકરાના ક્ષેત્ર ગોઠવાયેલા છે. એટલે તેઓ યોગ્ય માવજતની તો વાત જ
ભગભગ કરતા નથી. મોં ભારમાં રાખીને માત્ર કહે છે, કે-“દવા લો, મટી
જશે.” એટલું જ કહીને મુગે મોટે દવાઓ લખી આપે છે. અને ખીલ ઉપર
બિલ ચડાવે જાય છે. વળી ડીઝી આપનાર પરદેશી ફળવણીકારોનો પણ તેમ
ધુરોપના કારખાનાઓની દવાઓના વકરાના મોટા ક્ષેત્ર ઉધાડવાનો સ્વાધ
બેવામાં આવે છે. દર વર્ષે ખાનગી કે ધર્માદાને નામે ચાલતાં અને
ચલાવવામાં આવતાં લાખો દવાખાનાઓમાં લાખો, કરોડો રૂપિયાની દવાઓના
વકરા ચાલુ થાય છે. એટલે એક ડૉક્ટર તે ધંધામાં હોશીયાર હોય કે
હોય, પરંતુ એક ડૉક્ટર તથા થાય, એટલે દર વર્ષે એ પાંચ
હજારની દવા અપાવનાર વિદેશના એક એજન્ટની શરૂઆત માં
સમજવી જ લેઈએ. પછી તેને સારો પગાર અપાવી પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં
હરકત ગણાય જ શી ? કેમકે-એ સારો પગાર તો એજન્ટનીનો બદલો છે. કેમકે
ચાખાના તથા સરકારી દવાખાનાઓ, ખાનગી સંસ્થાવતી દવાખાનાઓ,
અને ખાનગી પ્રેક્ટીશનરોના દવાખાનાઓ મારફત કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ

કેટલોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉપયોગ કરીને સારી રીતે રળી ખાય છે. એટલે એ પ્રતિષ્ઠિતો પણ હુંદમાં ઉપયોગ કરવા માટેનું માત્ર નહેરાત તરીકેનું અંગ બતા રહે છે. વળી આજનો ૩૦ વર્ગ પ્રમતા ખાનપાનના નિયમો તથા રહેણીના નિયમોમાં પરિવર્તન કરાવી રહ્યો છે. અલક્ષ્યો તરફની મુગ ઉગાડવામાં અને સંતતિ નિયમન વિગેરેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઈ રહ્યો છે. પ્રજા ધણે આડે રસ્તે દોરવાઈ ગઈ છે. અને તેનું આરોગ્ય નોખમમાં મૂકાઈ રહ્યું છે. લોકોને ઘણાં તે ખીવરાવી માર્યા છે. “શરદી લાગશે, ગરમી લાગશે, સેફ્ટીક થશે, ક્ષય થશે” એવી અને ખીછ વાતો પ્રચલિત કરીને દરદીઓની ધીરજ અને મજબૂતા ડગાવી નાંખે છે. વાત વાતમાં દવા લેતા કરી નાંખ્યા છે. આપણી પ્રજા બનતા મુઠ્ઠી દવા લેવા બહુ ટેવાયેલી ન હોતી. તેને બદલે હવે ગામડાની પ્રજાને પણ આ સ્થિતિમાં આજના-વૈદ્ય-ડોક્ટરો શી રીતે આરોગ્ય અને યોગ્ય ખાનપાનનો ઉપદેશ આપે ? એવી નવરાશજ તે બિચારાઓને ક્યાં છે ! કેટલાક તે માખાપના હુલ્લરો બગાડીને ડીઝી ધારી થયા હોય છે. તે સ્થિતિમાં કુટુંબિઓ સૂઢાં જૂખ્યા વસ્તી માફક ધન ભેટું કરાવવાની લાલસાથી ચેનદેન પ્રકારે દર્દીઓ ઉપર ટુટી પડવાની જરૂરીઆતની તરફેણમાં હોય છે. તેમ છતાંયે ધન થાય, તે તેનાથી સંતોષ વળતો નથી પરંતુ બંગલા, મોટર કારનીચરથી ખર્ચાળ જીવન વધુને વધુ તેઓને ધન આકર્ષણ માટે લલચાવે છે. કેટલાક સફે પણ ચડતા હોય તેનું સાંભળ્યું છે. એટલે સારો હોંસીયાર ડોક્ટર થાય, કે તે સારો ધનવાન થાય, તે પણ જન સમાજને તેનો લાભ ન જ મળે, એ સ્વભાવિક છે. પરંતુ, ઉલ્ટો ત્રાસ વધે છે. સારો કે, ને આરોગ્યશાસ્ત્ર કે જનસમાજના કલ્યાણ માટે જીવન થયું છે, તે આને પરિણામે આ રીતે મુશ્કેલી નોતાં આપ સમાજ થઈ પડવા સંબંધિત થયું છે.

રાજાઓ, શેઠીઓ, અમલદારો, વિગેરે મોટા માણસોના નાના

સીજન આપવાના જુદા, આવા આવા ડાંઠને ઘન-દક્ષિણના અવનવા પ્રકારે મારફત ધનનો એટલો બધો પ્રવાહ નહે છે, કે-એટલું ધન જવાથી જ અહ્ય રોગી માણસ વધુ રોગી થઈ જાય. ધર્માદા દવાખાનાઓને પણ પરદેશી કારખાનાવાળા સસ્તી કિંમતે દવાઓ આપતા નથી. તેમના તો સૌને માટે એક જ ભાવો હોય છે. ખરી રીતે, ધર્માદા દવાખાના નામ માત્ર હોય છે. શરૂઆતમાં તે મારફત વકરાના ક્ષેત્રે ઉઘાડવામાં આવ્યા હતા. અને ધર્માદા દવાખાનામાં પણ ગરીબો ઉપર તો ધ્યાન એવું નામતું જ અપાય છે. બાકી તો મોટું જોઈને ટીકું થાય છે. સંપન્ન અને કાંઈક ખર્ચી શકે તેવાઓને જુદા તારવી લેવામાં આવે છે. તેમને સ્પેશ્યલ દવાઓ પોતાની તરફથી અપાઈને ખીસો શરૂ થાય છે. ધર્માદા દવાખાના ન હોય, તો દરદીની મોટી સંખ્યા ચિકિત્સકની વીઝીટ લેવા શી રીતે આવે ? અને તેમાંથી ખર્ચ કરી શકે તેવી સારી સંખ્યા શોધી શકવાનું શી રીતે બની શકે ? તેવા વર્ગ વિના સ્પેશ્યલ દવાઓ કીંમતથી શી રીતે ખપી શકે ? માટે શરૂઆતમાં સખાવતી દવાખાના શરૂ કરાવવામાં આવ્યા હતા, તે પરોપકાર બુદ્ધિથી નહીં, પરંતુ ધંધાની ખુબીની દૃષ્ટિથી શરૂ કરાવવામાં આવેલા હતા, એમ જણાય છે. જેમ વગર શીને બદલે મોટી શીથી હવે ભરવું પડે છે. તેમ આજે દવા પાછળ ખુબ ખર્ચ થાય છે.

આ રીતે પ્રજા ઉપર અબજોનો બોલો અને હેદય ઓરીસો નભાવવા છતાં પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય છે. કેટલાકે દયાળુ ડાક્ટરો તો તેવી પણ દર્દીને સજાદ આપે છે, કે-“જીવતો નર ભદ્રા પામે, જીવશે તો ફરી લક્ષ્મી મેળવી શકશે. માટે-દરદાગીના વેચીને પણ દવા કરાવો અને અમારા બિસો ભરો.” દુખીતી રીતે વાત સીધી છે. પરંતુ તેનું મુખ્ય તાત્પર્ય પોતાના ખીસો ચૂકવવામાં ખામી ન લાવવાના ઉપદેશરૂપ છે. વૈદ્ય-ડાંઠમાં કેટલાક સારા માણસોયે હોય છે. પરંતુ તેને હિયેગ તેવા સારાઓની પ્રતિષ્ઠા ઉપર ખીજાઓને તડાકો પડવામાં થાય છે. જનસમાજ ઉપર વરુની સાફકં છુટી પડનારાઓ, એ પ્રતિષ્ઠા

અયોગ્ય જીવન ચર્ચા, શહેરી જીવન, અવળે રસ્તે દોરવનારા મોજ શોખના સાધનો, ધનનો એક તરફ ધટાડો, અને એક તરફ ફૃનિમવૃદ્ધિ, ત્રિજેરે રોગના ક્ષરણે રોગ-રોગ દેશમાં અને પ્રજામાં વધ્યેજ નય છે. એ ગણત્રીથી જ નવા ડોક્ટરોની જરૂર પડે છે. અને ઉપર જણાવેલા પ્રજાના જીવનમાં પડતા કાયમી અને કાલિદ ધા ઉપર ફૃનિમ પાટાપિંડી કરવાની તે ચેત્થા કરે છે. તેમતેમ દુઃખી પ્રજાના દુઃખમાં વધારે થયે નય છે, અને રોગો વળી વધતા જ નય છે. આ ભીંતરની સ્થિતિની દુલના કરવામાં આવે તો, એક નવા ડોક્ટરની ખુશલીની સભા ન ભરતાં દીવગીરીનીજ સભા લોકો ભરે, પરંતુ છેલ્લા દશકાઓમાં કેટલીક એવીયે ધણી કુશલિતો નવી ચાલેલી છે, તેમાંની આ પણ એક કુશલિ છે. કાંધને આ વાતનો વિચાર પણ આવતો નથી, ગાડરીઆ પ્રવાહમાં સૌ તણાયે નય છે. [કળવાયેલા મણાતાઓ તો ખાસ તણાતા નય છે. સત્ય સમજવાની તેઓને તો નાજે કાંઈ પડી જ નથી.]

આપણી-પ્રજાનું સ્વાભાવિક રીતેજ આરોગ્ય અને દીર્ઘાયુષ્ય જળવાઈ રહે, તેવીજ આપણા જીવનની રચના આપણા પૂર્વ પુરુષોએ ગોઠવી છે. આપણા માટીના ધરે, ખાનપાન, સામાજિક રીવાજો, ગામડાના અને શહેરી જીવનો, ધાર્મિક નિયમો, રાજ્ય વ્યવસ્થા, ધંધાની અને કામની બહેનણી, ત્રિજેરની એવી સુંદર ગોઠવણ ગોઠવાયેલી છે, કે વગર ખરે અને વગર મહેનતે પ્રજાનું આરોગ્ય જળવાયે નય.

તેને બદલે છેલ્લા સો વર્ષમાં-આરોગ્ય ખાતર દર વર્ષે અબ રૂપિયાનો ખર્ચ થાય, તેની વિશાળ યોજનાઓ અને સગવડો દેશ દેશી કરવામાં આવી છે. અને દર વર્ષે તેમાં વધારે થયેજ ચોરીસરો, સરકારી દવાખાના, દેશી ચાલતો તસ્કરી ચાલતા ધર્માદા દવાખાના, ખાનગી સુવાવડાખાના, ખાનગી ગૃહસ્થો તસ્કરી ચાલતા ધર્માદા દવાખાના, ખાનગી ધર્માદા ડોક્ટરો, વૈદ્યો, દાવણો, મીડવાઈડ, મેડીક્લ કોલેજો, દરિયાપાર નજીકે અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ, ફેમેલી ડોક્ટરો મારફત દરેક કુટુંબમાં

ચેગોને મોટું સ્વરૂપ અપાય છે. તેમતેમ સામાન્ય પ્રજા પણ એવા આળસુથીએ છે, અને દવાઓ, ઇન્જેક્શનો તથા આવી જાતના સાધનોના વકરાના નવા નવા દાર ખુલતા જાય છે. આજે—“તખીયત નરમ છે. દવા ચાલે છે.” એમ કહેવામાં કેમ જાણ્યે. જનસમાજ વડાઈ માનતો થયો હોય, એ જાતનો એક શોખ પણ જામતો જાય છે, અથવા તેમાં પોરસ થઈતો હોય તેવો ભાસ થાય છે. એ પણ એક જાતની દેશન-સભ્યતા—થઈ પડી જણાય છે. પ્રજાનું આવા પ્રકારનું માનસ યુક્તિ પૂર્વક ધડતું એ પણ એક જાતના આ જમાનાના વિદેશી ધંધાની ધંધાદારી કુનેક છે શિવાય, તેમાં ખીલું કંઈપણ તરવ જોવામાં આવતું નથી.

જે શહેરમાં એ ચાર વૈદ્ય કે ડૉક્ટરનું. માંડમાંડ પોપણ થતું હતું તેજ શહેરમાં આજે સેંકડોની સંખ્યામાં વૈદ્ય : ડૉક્ટરોનો ધંધો મજબી થાલે છે. તે જેમ કદાચ આનંદનો વિષય હશે. તેજ પ્રમાણે એટલા બધા ચિકિત્સકોને રોટલા અને એશઆરામ મળી શકે છે. તેવા રોગો અને તેટલા રોગીઓની સંખ્યાનું તે શહેરમાં અસ્તિત્વ હોવું, એ પણ પ્રજાનું અને દેશનું કમલાઝ્ય અને દુઃખનો વિષય પણ ખીજરીતે કેમ ન જણાય ? સારાશકે—એક નવા ડૉક્ટર થાય, તેની ખુશાલીના મેળાવડામાં જઈને હર્ષની તાળીઓ પાડવી જોઈએ ? કે—પોક મૂકીને રોવું જોઈએ ? એમાંથી શું બ્યાજખી છે ? શું કરવું સત્યની વધુ નજીક છે ? તે આજે વિચારકોની સામે એક કોપડા રૂપ પ્રશ્ન છે.

અમારી સમજ પ્રમાણે પોક મૂકીને રોવું જોઈએ, કેમકે—એક દર્શીબાઈને ડૉક્ટર તરીકેનો પણ સારી આવક વાળો ધંધો મળે છે. એટલા વ્યક્તિગત લાભથી કદાચ ખુશી થવા જેવું માનીયે, પરંતુ દરવેળે દળરો રૂપીઆ પરદેશ ધકેલાય છે. અને બીજાઓ ઉપરાંત આ એક ડૉક્ટરનું સારી રીતે પોપણ થાય, તેટલા દર્દી દેશમાં હોવાનું કે વધવાનું અર્થિતરીતે આપણે ઈચ્છ્યું હોવું જોઈએ, અને બરાબર છે, કે—આજની આરોગ્ય નાશક રહેણી કરેણી, ગરીબી, ચિંતા, અનારોગ્યકર ખાનપાન

હિંદનાં ગવર્નર જનરલ લોર્ડ માઉન્ટબેટનને હાથે જ. ડી. લીટની પદવી એનાયત કરવામાં આવી હતી. કહો, હવે આયુર્વેદના ઉદ્ધારની સાચી આશા ક્યાંથી રહે છે ? આયુર્વેદના ઉદ્ધાર માટે વૈદ્યોએ કુમારીજીને માટે ખર્ચ કરીને ખાણનો મેળાવડો ગોઠવ્યો, તેમાં પહેલી શરત જ એક એ મૂકી કે “આયુર્વેદના સંબંધમાં વાત ન કહવી” વૈદ્યો બિચારાં ચૂપ રહ્યાં ને ખર્ચ કર્યો, પછી પ્રસંગ મળતાં એજ વખતે આયુર્વેદ અને દેશી વૈદ્યોની તેમણે જ કડક શબ્દોમાં ઝાટકણી કાઢી નાંખી, વૈદ્યો હતાશ થઈ ગયા. લાઇસન્સ પદ્ધતિ, ગામડાઓમાં દેશી વૈદ્યોને મોકલવાની યોજના, મારફત આયુર્વેદના દ્વાર વાગી ચૂકે તેવી પરિસ્થિતિ સર્જાય છે. આયુર્વેદનો પ્રશ્ન સમગ્ર આર્ય પ્રજાનો છતાં, તેનો દેશી વૈદ્યોનો બનાવી દેવામાં આવતો જાય છે. અને વૈદ્યો આયુર્વેદના ઉદ્ધારને નામે પોતાના ધંધાની જળવણીમાં ફસાઈને આયુર્વેદને એલોપથીની જેલમાં નિરાધાર છોડતા થાય છે. સરકારનો આડકતરો ટેકો છે. કેમકે-આયુર્વેદને ભવિષ્યને માટે વિદેશી સાધનસમાં સમાવવા જે યોજનાઓ ગતિમાન બની છે. તે માટે આયુર્વેદને ટેકો અપાય છે, તે ઉપર ઉપરથી. ઉપર જણાવેલી સરકારી યોજનાઓને વેગ આપવા પ્રાથમિક પંપાળાવટ માત્ર છે.

એજ વૈદ્યક ગ્રંથમાં પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો છે, કે-“માણસો યુક્ત આહાર વિહાર રાખે, છતાં પણ કેટલાક એપી રોગો પ્રજનના મોટા ભાગને નુકશાન કરે છે, તેનું કેમ ?”

ત્યારે ત્યાં જવાબ આપવામાં આવ્યો છે, કે-“તેમ છતાં કેટલાક સામુદાયિક એવા પાપો અને ભૂલો થાય છે, કે- તેના સરવાળા રૂપ ભયંકર રોગો ફેલાય છે. છતાં, જેઓ ધાર્મિક અને યુક્ત આહાર વિહાર રાખનારાઓ હોય છે, તેમને તેની અસર થતી નથી, તેવાઓ બચી જાય છે. નહીંતર તો, તમામનો નાશ થઈ જવો જોઈએ. પરંતુ, તમામ માણસો નાશ પામતા નથી. પરંતુ કેટલાકનો જ નાશ થાય છે. કારણ કે-જન સંમાજનું પાપ એટલું જ હોય છે, તે નર્મણોઓને અસર કરે છે.

જાગીદારે તેવા રોગીઓજ થાય છે. ઋષિ નહીં.” અને બીજું—“ જે વિષયનું જ્ઞાન રચનામાં આવે, તેની દૃષ્ટિથી તેની મર્યાદામાં આવતા પદ્ધતિના ગુણ કે દોષનો વિચાર કરવાનું અંયકારને અનિવાર્ય થઈ પડે છે. જેમ યોગ શાસ્ત્રકારને પરકાય પ્રવેશઃ પ્રાણાયામઃ વિગેરેનો વિચાર આપવો, પડે છે, સાહિત્ય શાસ્ત્રકારને શૃંગારરસનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેમ વૈદ્યક જ્ઞાનના અંયકારને એવા પ્રયોગો વિષયના અશ્વચાર્યે આપવા પડે છે. પરંતુ તેમાંથી સારભાગજ લેવો જોઈએ. અસાર ભાગ છોડીદેવો જોઈએ.” કહ્યું છે, કે—“મારે જ્ઞાન રચના ખાતર દરેક વિષયનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેટલા ઉપરથી અયોગ્ય પ્રયોગો દોષજી કરવાના નથી. જેમા—વૈદ્યક જ્ઞાનમાં કુતરાના માંસના ગુણ કે દોષોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોય છે, તેટલા ઉપરથી તે બદ્ધ્ય કરવું નથી.”]

સારાંશકે—“અહિંસાઃ સત્યઃ વિગેરે પ્રજનજીવનના અને આરોગ્યના રાજ્યમાર્ગો છે. તે વાત વૈદ્યક જ્ઞાનકાર ઋષિને પશુ સમ્મત છે” “પ્રજનજી પોતાનું જીવન રાજ્યમાર્ગે ચલાવવું જોઈએ, અને તેવો રાજ્યમાર્ગ ધર્મશાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્ર બતાવે છે. તેથી વિચલિત ન થવું જોઈએ.”

આવા વિધાનો એકરીતે કંઈક ઠીક છે. એમ માનીએ, પરંતુ જૈન આગમોના ચૌદ પૂર્વોમાં—ચિકિત્સાપ્રાણીતનો ભાગ અવશ્ય હતો જ તેમાં સ્વરૂપ વર્ણન તરીકે દરેક વસ્તુનું વર્ણન અવશ્ય હોય જ. પરંતુ, તેમના કેટલો ભાગ જનસમાજમાં બહાર મૂકવો ? અને કેટલો ભાગ શુદ્ધમાર્ગ રાખવો ? આ પૃથક્કરણ એક ગીતાર્થ જૈનચાર્ય જે રીતે કરે, તેના કરતાં એક વધિકે ઋષિ વૈદ્યક અંયમાં કાંઈક ભૂદી રીતે કરે, એ સ્વાભાવિક છે.*

*—એક શ્રીદિગમ્બર જૈનાચાર્યે કદયાણુકર નામનો વૈદ્યક અંય એવો લખ્યો છે, કે જેમાં—મધ, માંસ, મધ, અને માખણ, એ મહાવિગ્રહજીનો વપરાશ ન જ આવે, તેવા સ્વચેગોના આખાદ ઉપચારે ખતાબ્યા છે. અને દોષ રાજ્ય સભામાં વિદ્વાન વૈદ્યો સાથે ચર્ચા કરીને એ વાત સાબિત કરી છે. એ અંય છપાઈ ગયો છે. તેમાં એ વાદવિવાદ પણ આપવામાં આવ્યો છે.

આજના લયંકર રોગો-પ્લેગ, મેનીન જાટીફસ, ઇન્ફલુએન્સા વિગેરે આજના નવા પાપના પરિણામ રૂપ જણાય છે. લાખો ડોક્ટરોનું આજે આ દેશમાં પોષણ થઈ શકે. તેટલી રોગીઓની સંખ્યા પણ ઝીવાજ દોષ પાપનો પૂરાવો જણાય છે. જુદી જુદી રીતે પરદેશીઓએ સારતને મોટા પ્રમાણમાં પોતાના માલના વકરાનું ક્ષેત્ર બનાવ્યું છે. તે પણ દોષ પાપનું જ પરિણામ હશે જ ?

વૈદિક શાસ્ત્ર પણ ધર્મશાસ્ત્રનું તાબેદાર શાસ્ત્ર છે. કેમકે- ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રગ્નનું સાર્વત્રિક રક્ષક શાસ્ત્ર છે. ધર્મશાસ્ત્રની આજા બહાર વર્તનારા પ્રાણીયોનાયે દુઃખો ટાળવા માટે ધર્મશાસ્ત્રોએ જ કરુણાથી આવા વૈદિકાદિ શાસ્ત્રોને પણ પ્રમાણ ખૂત ગણીને ચાલવા દીધા છે. એટલે વૈદિક શાસ્ત્રને પણ ધર્મ શાસ્ત્રની મર્યાદા અને આજામાં જ રહેવું પડે છે. તેથી ધર્મ શાસ્ત્ર જેમ માનસિક અને આધ્યાત્મિક રોગો મટાડનાર છે. તેજ પ્રમાણે વૈદિક શાસ્ત્રોના પણ પ્રબળ ઔષધો તો તેજ છે. તેની અજમાયેશ લ કરી શકનાર માટે બીજા નંબરના વનસ્પત્યાદિકના ઔષધોના ઉપચારે બતાવવા પડે છે. એટલે વૈદિક શાસ્ત્રનું પણ ધ્યેય તો અહિંસા: સંયમ: અને તપ: જ હોય છે. એટલે વૈદિક શાસ્ત્ર-ધર્મ: અર્થ ક્રમ: અને એ સર્વના ધ્યેયરૂપ મોક્ષના મૂળ તરીકે ઉત્તમ આરોગ્યને ગણાવે છે. જેથી કરીને વૈદિક શાસ્ત્ર પણ મોક્ષ માગથી વિરોધી હોય, તેવા આરોગ્યના ઉપાયે ગણાવી શકેજ નહીં. કેમકે-તેનું પણ લક્ષ્ય પરંપરા એ તો મોક્ષ જ હોય છે.

અહીં કેટલાક પ્રશ્ન કરે છે, કે-“વૈદિક શાસ્ત્રમાં હિંસાજન્ય બધું ઔષધો બતાવ્યા છે, તેમાં અહિંસાને સ્થાન છે, એમ કહીજ કેમ શકાય ?”

તેનો જવાબ-ચરકના ટીકાકાર ચક્રવર્તીએ આપેલો છે. તેનો ભાવ આપણે વિચારી લઈ, તે લખે છે, કે-“ઋષિનો અભિપ્રાય માંસાહાર અ હિંસામાં નથી, પરંતુ જે પ્રગ્નઓ માંસાહારી છે. અને કાયમ માંસાહારનું સેવન કરે છે. બીજા પદ્ધતિના જેમજે તેવો જેને પરિચય નથી, તેઓ પણ માંસ તો પડે જ. તેમને પણ ઋષિએ ઔષધ તો બતાવવું જ પડે. એટલે તેવાઓને માટે તેવા ઔષધો બતાવેલા છે. તેના પાપના

આરોગ્યની મહત્તા અને રોગની ભયંકરતા:—

ધર્મા-ડર્ય-કામ-મોક્ષાણામારોગ્યં મૂલમુત્તમમ્ ।

રોગાસ્તસ્યાડપહર્તારઃ શ્રેયસો જોવિતસ્ય ચ ॥ ચ૦ ૨-૧-૧૫-૧૬
પ્રાદુર્ભૂતો મનુષ્યાણામન્તરાયો મહાનયમ્ । ચ૦ ૧-૧-૧૬

અર્થ—“ધર્મઃ અર્થઃ ક્રમઃ અને મોક્ષઃ તુ મૂળ ઉત્તમ આરોગ્ય છે. રોગો આરોગ્યનો: આયુષ્યનો: શાંતિનો: અને જીવનનો: નાશ કરનારા છે. મનુષ્યોના જીવનમાં આ મોટામાં મોટું રોગ રૂપી-અનારોગ્ય રૂપી-વિધ ઉભું થયેલું છે. ”

માપસર-આહાર ખાવાના કાયદા:—

માત્રાવદ્ વ્યંજનમશિતમડુપહત્ય પ્રકૃતિં લલ-વર્જમ્ ।

લુપ્તા-ડડ્યુદા યોજયત્યુપયોક્તારમડવશ્યમિતિ ॥ ચ૦ ૨-૫-૨

અર્થ—“માત્રા-યોગ્ય માપ-પ્રમાણે ખાધેલો ખોરાક, પ્રકૃતિને બગાડ્યા વિના ઉપયોગ કરનારને બળ: અને શાંતિ:ને. હાનિ પહોંચાડ્યા વિના સુખ: અને આયુષ: સાથે અવશ્ય ભેડે છે. ”

રોગ અને આરોગ્યનું ખાસ કારણ:—

તમુવાચ મનવાનાત્રયઃ-હિતાડહારોપયોગેન ફલ પલ પુરુષ-વૃદ્ધિ-કરો મવતિ, જ-હિતા-ડહારોપયોગઃ પુનર્યાધિ-નિમિત્તઃ-શ્ચતિ ॥ ચ૦

૨-૨૫-૩૧ ॥

અર્થ—“ભગવાન આત્રેયે તેને કહ્યું:—“હિતકારક આહારનો ઉપયોગ એ જ એક પુરુષની (શરીરની) વૃદ્ધિ કરનારો થાય છે, આહિતકારક આહારનો ઉપયોગ જ બાધાઓનું કારણ થાય છે. ”

હિતકારક અને અહિતકારક ખોરાકની અસર:—

તમુવાચ મનવાનાત્રેયઃ-યદાડહાર-જાતમગ્નિવેશ ! સમાંધૈવ શરીર-

અહિંસા: સંયમ: અને તપ: આરોગ્યના મૂળ કારણો છતાં-અને તે ધર્મશાસ્ત્ર: તથા વૈદ્યશાસ્ત્ર: એમ બન્નેયને માન્ય છતાં, તેના ઉપર જેટલા જોરથી એક જૈનાચાર્ય ભાર આપે, તેટલા જોરથી કદાચ એક વૈદિક ધર્માનુયાયિ ઋષિ-વૈદ્ય ન આપે, એ સ્વભાવિક છે. કેમકે-બન્નેપક્ષ અંબુભવ અને મનોદશાંમયિ ફરક હોય છે.

જામુનિ અહિંસા: સંયમ: અને તપ: ઉપર જેટલો ભાર આપે, તેના તત્ત્વો જેટલા જોરથી બહાર લાવે, કદાચ વૈદિક લેખક તેટલો ભાર ન આપે, અને તેટલા જોરથી એ તત્ત્વો બહાર ન લાવે, એ સ્વાભાવિક છે.

તેમ છતાં, ચરક સંસ્કારિત આગ્નિવેશ સંહિતામાં અત્રિ ઋષિના પુત્ર પુનર્વસુએ પોતે વૈદિક દર્શનના અનુયાયિ છતાં પોતાના વૈદ્યકના અન્યમાં જરૂરી ભાર મૂક્યો છે. અને સ્પષ્ટીકરણ પણ ઠીક કંચુ છે.*

આ આખા પ્રકરણનો સાર એકજ છે, કે-આરોગ્ય દૃષ્ટિથી યોગ્ય આહારને મુખ્ય અને મહત્ત્વનું સ્થાન છે. અને તેની પણ યોગ્યતાનો આધાર અહિંસા: સંયમ: અને તપ: ઉપરજ છે. એમ વૈદ્યકશાસ્ત્ર અને તેના પ્રણેતાઓના અભિપ્રાયથી પણ સાબિત કરવામાં આવેલ છે.

૧૩ આંધ્યાત્મિક વિકાસ ઉપર આરોગ્યના આધારને પોષક વૈદ્યક શાસ્ત્રના પ્રમાણો:-

આ સ્થળે, ચરક મુનિ-સંસ્કૃત-અગ્નિવેશ સંહિતા નામના પ્રાચીનમાં પ્રાચીન મળતા પ્રમાણ ભૂત ગ્રંથમાંથી જેટલાક ઉપયોગી અવતરણો ભાગાંતર સાથે આપવામાં આવે છે:-

આ ગ્રંથમાં-આત્મા: કર્મ: પૂર્વભવ: પુનર્જન્મ, શરીરની ઉત્પત્તિનો કર્મ: પર્યાયિઓ: અનેકાન્ત: આધ્યાત્મિક સામાન્ય જીવનચર્યા: વિગેરે જેનું અર્થજાતી ધણી સમજવા જેવી વાતો જોવામાં આવે છે.

ડૉક્ટરોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉપયોગ કરીને સારી રીતે રળી ખાય છે. એટલે એ પ્રતિષ્ઠિતો પણ હુંમાં ઉપયોગ કરવા માટેનું માત્ર જાહેરાત તરીકેનું અંગ બની રહે છે. વળી આજનો ઝંઝવણી પ્રબળતા ખાનપાનના નિયમો તથા રહેણીના નિયમોમાં પરિવર્તન કરાવી રહ્યો છે. અલક્ષ્યો તરફની યુગ ઉણડવામાં અને સંતતિ નિયમન વિગેરેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઈ રહ્યો છે. પ્રજા ઘણું આડે રસ્તે દોરવાઈ ગઈ છે. અને તેનું આરોગ્ય જોખમમાં મૂકાઈ રહ્યું છે. લોકોને ઘણાં તો ખીવરાવી માર્યા છે. “શરદી લાગશે, ગરમી લાગશે, સેફ્ટીક થશે, ક્ષય થશે” એવી અને ખીછ વાતો પ્રચલિત કરીને દરદીઓની ધીરજ અને મક્કમતા ડગાવી નાંખે છે. વાત વાતમાં દવા લેતા કરી નાંખ્યા છે. આપણી પ્રજા બનતા સુધી દવા લેવા બહુ ટેવાયેલી ન હોતી. તેને બદલે હવે ગામડાની પ્રજાને પણ દવા લેવાનો શોખ લગાડવાના પ્રયાસો મોટાપાયા ઉપર ગતિમાન થાય છે.

આ સ્થિતિમાં આજના-વૈદ્ય-ડૉક્ટરો શી રીતે આરોગ્ય અને યોગ્ય ખાનપાનનો ઉપદેશ આપે ? એવી નવરાસજ તે બિચારાઓને ક્યાં છે ? કેટલાક તો માખાપના હબ્બરો બગાડીને ડીઝી ધારી થયા હોય છે. તે સ્થિતિમાં કુટુંબિઓ મુદ્દાં ભૂખ્યા વરુની માફક ધન ભેગું કરાવવાની લાલસાથી યેનદેન પ્રકારે દર્દીઓ ઉપર તુટી પડવાની જરૂરીઆતની તરફેણમાં હોય છે. તેમ છતાં ધન થાય, તો તેનાથી સંતોષ વળતો નથી. પરંતુ અંગલા, મોટર, ફરનીચરથી ખર્ચાળ જીવન વધુને વધુ તેઓને ધનના આકર્ષણ માટે લલચાવે છે. કેટલાક સદે પણ ચડતા હોય તેવું સાંભળ્યું છે. એટલે સારો હોંશીયાર ડૉક્ટર થાય, કે તે સારો ધનવાન થાય, તો પણ જન સમાજને તેનો લાભ ન જ મળે, એ સ્વભાવિક છે. પરંતુ, ઉલટો ત્રાસ વધે છે. સારાંશ કે, -જે આરોગ્યશાસ્ત્ર કે જનસમાજના કલ્યાણ માટે કલ્પન થયું છે, તે આજે પરિણામે આ રીતે સુદ્ધમદદિધી જોતાં આપ સમાન થઈ પડવા સંભવિત થયું છે.

રાજાઓ, શીશીઓ, અમલદારો, વિગેરે મોટા માણસોના નાના

માપસર ખાવાના ફાયદા:—

માત્રાવદઽત્રીયાત્; માત્રાવદ્ધિ મુક્તં ઘાત-પીત-ક્રુપાનશ્ચોદ્ધવાઽઽ
યુરેવ વિવર્ધયતિ કેવલમ્, સુખં-ગુદમનુપર્યેતિ, ન ચોષ્માણ
મુપહન્તિ, તત્ત્વમાત્રાવદઽત્રીયાત્

ચ૦ ૩-૧-૨૩.

અર્થ:—“માત્રાસર-માપસર જ ખાનપાન લેવું. માપસર ખાવાથી
વાયુ: પિત્ત: કફ: ની પીડા જગાડ્યા વિનાજ આયુષ્ય વધે છે. ઝડો
સહેલાઈથી અને સાદા આવે છે. જરૂરજિન મંદ પડતી નથી. કથાયે ગડ-
બડાટ-[ગ્યાસ] થયાવિના-બધુએ પચે છે. કાષ્ટરીતે અપચો થતો નથી
માટે માપસર જ ખોરાક લેવો.”

બહુ ધીમે ધીમે ખાવાથી તુલ્યાન:—

નાઽતિ-વિલમ્બિતમઽત્રીયાત્-અતિ-વિલમ્બિતં હિ મુજ્જાનો ન
તૃપ્તિમઽધિગચ્છતિ, યદુ મુક્તે, શાંતીભવત્યાદાર-જાતમ્, વિપમ્
ચ પચ્યતે; તત્ત્વમાનાઽતિ-વિલમ્બિતમઽત્રીયાત્ ॥ ચ૦ ૩-૧-૨૩

અર્થ-બહુ ધીમે ધીમે પણ ન ખાવું જોઈએ. બહુ ધીમે ખાવાથી
સતોષ થતો નથી. અને ઘણું ખવાઈ જાય છે. તેમજ, આહાર કરીને
ઠંડો થઈ જાય છે. અને ખાટી રીતે પચે છે. માટે બહુ ધીમે ધીમે
ખાવાની રીત ન રાખવી. [એજ પ્રમાણે બહુ ઉતાવળથી ખાવાથી-સીધે
રસ્તે ખોરાક જતો નથી, પીડા કરે છે. છાતીમાં ડુમ્મો લાગે છે. વાળ
વિગેરે ખોરાકમાં કદાચ ભેગા ખવાઈ જાય, સ્વાસ્થી ખરાબ ન પડે, માટે
બહુ જલ્દી પણ ન ખાવું.]

મૌન રહીને જમવાના ફાયદા:—

અ-જલ્પન્ન-ઽ-હસન્ તન્મના મુજ્જીત । જલ્પતો હસતોઽપ્ય-મનસો
વા મુજ્જાનસ્ય ત પચ હિ દોષા મધન્તિ, ય પચાઽતિદ્રુતમઽન્નતઃ
તસ્માદઽ-જલ્પન્નઽ-હસન્ સ્તન્મના મુજ્જીત ॥ ચ૦ ૩-૧-૨૪

જોધ્યો. અને ઈંદ્રિયો ઉપર કષ્ટ રાખવો જોઈએ, [અર્થાત્ ૧ અકરાંતીયા ન થવું જોઈએ, ૨ વારંવાર ન ખાવું જોઈએ, ૩ જે આબ્યું, તે, ભયરકવા ન મંડવું જોઈએ, ૪ વખતસરજ ખાવું જોઈએ.] ”

શુ ખાવું ?—

एषां विशेषाः शुभा-ऽ-शुभ-फलाः परस्पररोपकारका भवन्ति तान् वृमुत्सेव । वृद्ध्वा च हितेष्वुरेव स्यात्, न च मोहात् प्रमादाद्वा प्रियम-ऽ-हितम-ऽ-मुखोर्गर्कमुपसेव्यमा ऽऽहार-ज्ञात-मन्यद् वा किञ्चित् ॥ च० १-११-३३

અર્થ—“શુભાશુભફલ આપનારી ખાનપાનની વિશેષતાઓ પરસ્પર કેવી રીતે ઉપકાર કરે છે ?” તે બધું પ્રથમ જાણવું જોઈએ. અને જાણ્યા પછી કાષ્ટ કરક વસ્તુનો સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છા કરવી જોઈએ. મોદયી કે પ્રમાદયી મીઠા પણ અહિતકારકઃ અને પરિણામે સુખનો નાશ કરનારાઃ ખાનપાન કે કાષ્ટપણ વસ્તુનો ઉપયોગ ન જ કરવો જોઈએ”

કેમ જમવું ?—

उष्णं रिंग्धं माप्रावलीर्णे धीर्या-ऽ-विरुद्धमिष्टेदेशे, इष्ट-सर्वोपकरणम नाऽतिदूतं नाऽतिविलम्बितम-ऽ-जल्पन्नाऽहसंस्तम्भना भुञ्जीताऽऽमा नमऽमितमौल्य भुञ्जीत स्तम्यक ॥ च ३-१-३५

અર્થ—ઉષ્ણઃ રિન્ગ્ધઃ માપસરઃ પ્રથમ ખાધેલું પચ્યા પછીઃ પોતાની પાચનશક્તિને માફકઃ ઇષ્ટ દેશ-માંઃ ઇષ્ટ સર્વ ઉપકરણ પૂર્વકઃ બહુ ઉતાવળથી નહીં, બહુ ધીમેથી પણ નહીં, બોલ્યાવિના-મૌન રહીનેઃ દસ્તાવિનાઃ જમવાના તે કામમાં બરાબર મન પરાવીનેઃ પોતાની જાતને સારીરીતે સંભાળીનેઃ પોતાની પ્રકૃતિને માફક હોયઃ તેજ સારીરીતે જમવું.” [તન્મના એટલે આસક્તિથી નહીં, પરંતુ તે કામમાં બરાબર મન પરાવીને, બોલન વખતે બોલનનું જ તે કામ બરાબર સંભાળપૂર્વક કરવું. એવો ભાવાર્થ જમાવ છે. કેમ કે-મોદયી અને પ્રમાદયી ખાવાની ઉપર ના પાડી છે.]

[આરોગ્ય દષ્ટિથી પણ ક્યાયનો જય, અને તે જય કસ્વામાં
મદદગાર આધ્યાત્મિક ગુણો-ક્ષમા: નમ્રતા: સરળતા: નિર્લોભતા: તપ:
સંયમ: સત્ય. શૌચ: અહમ જરૂરીયાત: બહુઅર્થ: વિગેરે કેટલા જરૂરી
છે ? તે ઉપર જણાવેલા અને નીચેના અવતરણ છે, તે ઉપરથી
બરાબર સમજાશે.]

વાયુ-પિત્ત ક્ષ્ણાંક: શારીરો દોષ-સંગ્રહ: ॥

માનસ: પુનરુદ્દિષ્ટો રજશ્ચ તમ યવ ચ ॥ ચ૦ ૧-૧-૫૭ ॥

અર્થ:-“વાત: પિત્ત: ક્ષ્ણ: માં શરીરના દોષોનો સમાવેશ થાય
છે. અને રાજસ: તામસ: સ્વભાવ એ મનના રોગો છે.”

પ્રશામ્યત્યોપધૈ: પૂર્વોદ્દિવ-યુક્તિ-વ્યપાશ્રયૈ: ।

માનસો જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-ધૈર્ય-સ્મૃતિ-સમાધિભિ: ॥ ચ૦ ૧-૧-૫૮

અર્થ:-દૈવ વ્યપાશ્રય અને યુક્તિ વ્યપાશ્રય-રૂપ ઔપધૈથી શારી-
રિક રોગ મટે છે. અને જ્ઞાન: વિજ્ઞાન: ધૌરજ: સ્મૃતિ: અને સમાધિ: વડે
મનના રોગ મટે છે.”

સારા ધંધાની આરોગ્ય ઉપર અસર:-

વૃત્યુપાયાશિષેવેત ચે સ્યુર્ધર્માઽ-વિરોધિન: ।

શમમઽધ્યયનં ચૈવ મુક્તમેવ સમઽસ્તુતે ॥ ચ૦ ૧-૫-૧૦

અર્થ:-ધર્મથી વિરુદ્ધ ન હોય, તેવા ધંધાના સાધનો મેળવવા
લેખએ, તેમ કરવાથી શાંતિ: શાન્તિઆપ્યાસમાં સાનુકુળતા: અને મુખ:
જ મળે છે.”

ક્યા વેગો રોકવા લેખએ ?-

ઈમાંસ્તુ ધારયેદ્વેગાન્ હિતા-ઽર્થપ્રેત્ય ચેહ ચ ॥

સાદસાનામઽ-શસ્તાનાં મનોવાહ્નય-કર્મણાન્ ॥ ચ૦ ૧-૭-૨૬

લોભ-શોક-મય-દ્રોહ-માન-દેગાન્ વિધારયેત્ ॥

નૈલ્લજ્યેષ્ઠ્યાંગિતિરાણામઽમેધ્યાવાશ્ચ વુદ્ધિમાન્ ॥ ચ૦. ૧-૭-૨૭

ઉપચય-વૃદ્ધિ-નો ક્ષય થાય છે. સંતોષ થતો નથી. ઉદાવર્ત જાતના રોગો થાય છે. આયુષ્યને હાનિ પહોંચાડે છે. નિર્વાળ અને નિસ્તેજ બનાવનાર થાય છે. શરીર: મન: બુદ્ધિ: અને ઈન્દ્રિયોને ઉપધાત કરે છે, શારીરિક તરવેમાં અસારતા કરે છે, અલક્ષ્મીકર થાય છે. એંથી પ્રકારના વાયુના વિકારોનું ધર બને છે. (૨) અતિમાત્રાએ આહાર કરવાથી “સર્વ દોષોનો પ્રકોપ કરનાર તે થાય છે,” એમ કુશળ લોકો માને છે.”

માપસર ખાવા છતાં પણ રોગ થવાના બીજા કારણો:-

ન ચ खलु केवलमऽति-मात्रमेवाऽऽहार-राशिमाऽऽम-प्रदोष-कर-मिच्छन्ति, अपि तु खलु, गुरु-रूक्ष-शीत-शुष्क-द्विष्ट-विष्टभि-विदाह्य-ऽ-शुचि-विहृघ्नानाम-काले चाऽन्न-पाना-मुपसेवनं, काम-क्रोध-लोभ-मेहेर्ष्या-हो-शोक-मनोद्वेग-भयोपतप्त-मनसा वा यदऽन्न-पानमुपभुज्यते, तदऽप्याऽऽममेव प्रदूषयति ॥ च० ६-२-८ ॥

અર્થ-“તે કુશળ પુરુષો માપથી વધારે લેવાતા ખોરાક નેજ ફક્ત આમનો પ્રકોપ કરનાર માને છે.” એમ નથી. પરંતુ, “ભારે, લુપ્ત, ઠંડું, સૂકું, અણુ ભાવનું, વિસ્તર્ભ-કંડ-થયેલું, વિદાહિ થયેલું, અપવિત્ર અને અકાળે, તથા વિરૂદ્ધ ખાનપાનનું સેવન કરવાથી, અને કામ, ક્રોધ, મોહ, ઇર્ષ્યા, શરમ, શોક, અભિમાન, ઉદ્વેગ, ભય અને સંતાપ વાળા મનથી પણ ને-ખાન-પાન લેવામાં આવે, તે સર્વ પણ આમને ખરાબ કરી મૂકે છે.” એમ કહે છે, [મર્દ દોષોને પ્રકોપાવી શરીરને રોગનું ધર બનાવે છે.]”

માત્રયાઽપ્યઽન્નદહતે પથ્યં ચાઽન્નં ન ઝીર્ણતિ । ચિન્તા-શોક-ભય-ક્રોધ-દુઃખ-શય્યા-પ્રજાગરંઃ ॥ ચ૦ ૩-૨-૯

અર્થ-“ચિન્તા, શોક, ભય, ક્રોધ, દુઃખ, વધુ ઉંઘ: અને ઉત્તગરા:ને લીધે માપસર અને પથ્ય ખોરાક લીધો હોય તો પણ, તે પચી શકતો નથી.” આરોગ્ય ઉપર આધ્યાત્મિક ગુણોનો અસર:-

ય પ્રતિમાવાળા: શાંતિને ખાસ આદનાર: ખીજના આકરા વચન ગળી
નાર: ક્રોધને દાખી દેનાર: શાંતિના ગુણની ઈચ્છા રાખનાર: અને રાગ
ખના કારણોને દૂર કરનાર: થવું જોઈએ.”

ારોગ્યમાં મદદગાર નૈતિક ગુણા:—

ડનૃતં વ્ર્યાત્, નાડન્ય-સ્વમાડડદ્વૈત, નાડન્ય-સ્ત્રિયમડમિલપે-
ડમ્ય-મ્રિયમ્. ન ચેરં રોચયેત્, ન કુર્યાત્પાપમ્, ન પાપેડપિ પાપીસ્યાત્.
ડન્ય-દોષાન્ વ્ર્યાત્, નાડન્ય-રહસ્યમાડડગમયેત્, નાડ-ધામિ-
નં નેન્દ્ર-દ્વિષ્ટૈ: સદાડસીત. નોન્મત્તેનં પતિતેનં ધૂળ-હન્તૃમિનં
દ્રેનં દુષ્ટૈ:, ન દુષ્ટ-યાનાન્યારોદ્ધેત, નોન્ચૈર્હનેત્, ન ચૈત્ય-
જ-ગુરુ-પૃત્યા-ડ-શન્ત-છાયામાક્રામેત્, નાડના-ડડ્યમાડડશ્ર-
યેત્ [શત્યાદિ] ॥ ચૃ ૧-૮-૧૨ ॥

અર્થ:-“ભુલું ન જોલવું, ખીજનું ધન ન લેવું, પરબીની ઈચ્છાએ ન
લી, પારકા ધનની ઈચ્છાએ ન કરવી, વેરભાવ ટકાવવાની ઈચ્છા ન રાખવી,
પ ન કરવું, ખાપી તરફથી ખાપી ન થવું, ખીજના દોષ ન જોલવા,
જની ગુપ્તવાત ન પ્રકાશવી, અધર્મી અને રાજના દુષી સાથે, તથા બાળ
યા કરનારા, દલકા, અને દુષ્ટો સાથેય ન જોસવું જોઈએ, જોખમી વાદન
પર ન જોસવું, ઉંચેથી લસવું નહીં, ચૈત્ય, ધ્વજા, ગુરુ, પૂજ્ય અને
રામ વસ્તુની ખાસ ઓળંગવી નહીં. અનાર્થનો આશય લેવો નહીં.”
રાધ્યાત્મિક ગુણોના વિકાસ ઉપર આરોગ્યનો આધાર—

હ-ચર્ય-જાન-દાન-સૈન્દ્રી-કારણ્ય-હર્ષોપેક્ષા-પ્રજ્ઞામ-પરશ્ચ ન્યાદિતિ॥

અર્થ:-“(આરોગ્યના ઈચ્છનારે) બ્રહ્મચર્ય: જ્ઞાન: દાન: સૈન્દ્રી: દયા:
પં: ઉપેક્ષા: [મોહુન્ન:]: અને શાંતિ:માં તત્પર રહેવું જોઈએ.”

કા-સૈન્દ્રી સર્વ-ભૂતેષ્વાડડત્મનીવાડ-પ્રતિકુલા પ્રવૃત્તિ: ।....રાગતપ્રવ
પ્રાણિતાં હિંસા-પૂર્વક-નાંસ-મક્ષણે પ્રાપ્તેડયમાડડ્યુર્વેદોપદેષ્ટ
માંસસ્ય ફવચિદ્રોગે કસ્યચિદ્ધિતત્વં ફવચિદ્ધાડ-હિતત્વમુપદિશતિ

એવી બાબતમાં ફસાવે, કે બવિશ્યમાં ચિંતા: બય: ઉત્પન્ન થાય. અને
 ડરશરપ બની જાય. મજબુત સ્તરીરવાળા માણસો પણ
 લડાઇ વમેરેથી વહેના મરણ પામે તેવા પ્રસંગમાં મૂકાઇ જાય છે.)
 સ્વસંગતિ અને આરોગ્ય:—

બુદ્ધિ-વિદ્યા-વય:—શીલ-ધૈર્ય-સ્મૃતિ-સમાધિભિ: ।

વૃદ્ધાંપસેવિનો વૃદ્ધા: સ્વ-ભાવ-જ્ઞા ગત-વ્યથા: ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૮

સુ-મુદ્રા: સર્વ-મૂતાનાં પ્રશાન્તા: શંસિત-વ્રતા: ।

સેવ્યા: સન્માર્ગ-ચકાર: પુણ્ય-શ્રવણ-દર્શના: ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૯

અર્થ:—“બુદ્ધિ: વિદ્યા: જામર: આચાર: ધીરજ: સ્મૃતિ: અને સમાધિ
 એટલે શાંતિ: વડે પોતાથી મોટાઓ હોય, તેઓની સેવા કરતા હોય: સ્વભા-
 વના જાણકાર હોય: માનસિક પીડા વગરના: સ્થિર મનવાળા: સર્વને મોઢું
 જેવું ગમે તેવા: શાંત: વખાણવા લાયક વ્રતવાળા: સન્માર્ગનો ઉપદેશ
 દેનારા: જેના નામનું શ્રવણ: અને જેમનું પ્રત્યક્ષ દર્શન: પવિત્ર હોય:
 તેવા વૃદ્ધ-સત્પુરુષોની સેવા કરવી.”

ઉત્તમ જીવન ચર્ચા અને આરોગ્ય:—

દેવ-ગો-બ્રાહ્મણ-ગુરુ-વૃદ્ધ-સિદ્ધા-SSચાર્યાન્સર્ચયેત્ । યુગ-

માન દૃગ્વિચરેત્-મદ્ગલા-SSચાર-શીલ: સર્વ-પ્રાણિવુ વન્ધુ-મૂત:

સ્વાત્, ક્રુદ્ધાનામજ્જુનેતા, મીતાનામાSSશ્વાસયિતા, દીનાનામ-

જ્યુપપત્તા, સત્ય-સન્ધ: સામ-પ્રધાન: પર-પદ્ય-વ્રત-સહિષ્ણુ:

અમર્ષણ:, પ્રદામ-ગુણ-દર્શી રાગ-દ્વેષ-દેહનાં હન્તા ચ ॥

ચ૦ ૩-૮-૧૮

અર્થ:—“દેવ: બ્રાહ્મણ: ગાય: ગુરુ: વૃદ્ધો: સિદ્ધો: અને આચાર્યોનો સત્કાર
 -પૂજન કરવા:...ધોંસરા પ્રમાણુ દષ્ટિ રાખીને ચાલવું:...મંગળમૂત આચાર:
 અને શીલજનાળા થવું: સર્વ પ્રાણીઓના બધું થવું: ક્રોધીઓને સમજાવીને
 શાંત પાડનાર: પીડાણને આશ્વાસન આપનાર: દીનોનો ઉદ્ધાર કરનાર:

અર્થ-“બહારથી આવી પડેલા રોગો શિવાયના દરેક રોગો રેતાના શરીરની ધાતુઓમાં વિપ્રમતા થવાથીજ થાય છે, અને તે વાત પેતઃ ક્ષ્ઃથી ભુદા પડતા નથી, અર્થાત્ સર્વરોગો તે ત્રણમયજ હોય છે.”

તત્ર, પ્રથમત એવ તાવદાઘાંલ્લોભા-ડમિદ્રોહ-કોષ

પ્રમવાનઽષ્ટૌ વ્યાધિન્નિદાન-પૂર્વેણ ક્રમેણ વ્યાખ્યાસ્યામઃ ॥

ચ૦ ૨-૧-૧૫

અર્થ:-“તેમાં પહેલાં તો લોભઃ દ્રોહઃ ક્રોધઃથી ઉત્પન્ન થયેલા આઠ વ્યાધિઓનું પ્રથમ નિદાન આપવા સાથે વ્યાખ્યાન કરીશું.”

[અર્થાત્-લોભાદિક્-માનસિક વિકૃતિઓ રોગોનું કારણ બને છે. માટે તે મટાડવાના ઉપાય તરીકે સર્વશાસ્ત્ર શિરોમણીભૂત અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર સર્વ રોગો મટાડવામાં અસાધારણ મદદ કરી શકે છે. તેથી શરીર ખાતર પણ ધર્મ વિરૂદ્ધ આચરણ ન કરવું કેમકે-પરિણામે તેથી આરોગ્યનો નાશ થાય છે.]

ચેપી મહારોગો ફેલાવાનાં મૂળ કારણો-

તમુવાચ ભગવાનાન્વેયઃ-સર્વેપામઽપ્યઽન્નિવેશ ! વાચ્વા-ડડીનાં યદૈગુણ્ઽમુપચ્યતે, તસ્ય મૂલમઽ-ધર્મઃ, તન્મૂલં વાઽ-સત્કર્મ પૂર્વ-કૃતમ્, તથોર્ચોનિઃ પ્રજા-ડપરાધ એવ । તદ્યથા-યદા ચૈ દેશ-નગર-નિગમ-જનપદ-પ્રધાના ધર્મમુત્ક્રસ્યાઽ-ધર્મેણ પ્રજાં વર્તયન્તિ, તદા-ડડ ધ્રિતોપાધ્રિતાઃ પૌર-જનપદા વ્યવહારોપજીવિનશ્ચ તનઽ-ધર્મમઽ-મિવર્ધયન્તિ, । તતઃ સોઽ-ધર્મઃ પ્રસન્નમ્ ધર્મમન્તર્ધત્તે, તતસ્તેઽન્તર્હિત-ધર્માણો દેવતાભિરઽપિ ત્યજ્યન્તે; તેષાં તથા-ડન્તર્હિત-ધર્માણાંમઽ-ધર્મ પ્રધાનાનામઽ-પ્રકાન્ત-દેવતાનામૃતવો વ્યાપચ્યન્તે । તેન નાઽડપો યથા કાલં દેવો ઘર્ષતિ, વિકૃતં વા ઘર્ષતિ । વાતા ન સમ્યગ્ઽભિવાન્તિ, સ્થિતિવ્યાપિયતે । સલિલાન્યુપશુપ્યન્તિ । ઓપધયઃ સ્વભાવં પરિહાયા-ડપચ્યન્તે વિકૃતિમ્ । તત ઉદ્ઘ્વસન્તે જન-પદાઃ, સ્પૃધ્યા-ડમ્યવ-હાર્ય-દોષાત્ ॥ ચ૦ ૩-૩-૨૯ ॥

ચાલી: જૂઠું: અકાળે કઝયો: અપ્રિય; અસંબદ્ધ; અવિવેકવાળું;
અને કઠોર: બેઠવું, તે વાણીનો મિથ્યાયોગ છે.

ભય: શોક: ક્રોધ: લોભ: મોહ: માન: ઇર્ષ્યા: મિથ્યાદર્શન-
મિથ્યાત્વ: વિગેરે માનસિક મિથ્યા યોગ છે”

ઔષધના ત્રણ પ્રકાર:—

ત્રિ-વિધઔષધમિતિ-દૈવ-વ્યપાશ્રયમ્, યુક્તિ-વ્યપાશ્રયમ્, સત્ત્વા-
વજયશ્ચ ।

તત્ર, દૈવ-વ્યપાશ્રયમ્-મન્ત્રોપધિ-મણિ-મદ્ગલ-વલ્યુપહાર-દ્વામ
-નિયમ-પ્રાયશ્ચિત્તોપવાસ-સ્વસ્ત્ય-ડયન-પ્રણિપાત-ગમના-ડડિ ।
યુક્તિ-વ્યપાશ્રયમ્-પુનરા-ડડ હારોપધ-દ્રવ્યાણાં યોજના ॥

સત્ત્વા-ડવજય: પુન:-અ-હિતેભ્યો ડર્યેભ્યો મનો-નિગ્રહ: ॥ ૮૦
૧-૧૧-૫૪

અર્થ-“ત્રણ પ્રકારનું ઔષધ છે. દૈવવ્યપાશ્રય: યુક્તિવ્યપા-
શ્રય: અને મનોનિગ્રહ:

તેમાં દૈવવ્યપાશ્રયમાં, મન્ત્ર, ઔષધિ, મણિ, માંગલિક કાર્યો,
બક્ષી આપવો, હોમ, વિગેરે, નિવમ: પાયશ્રિત: ઉપવાસ: સ્વસ્ત્યયન:
પ્રણિપાત: સામે જવું: વિગેરે

યુક્તિ વ્યપાશ્રયમાં-આધાર: અને ઔષધ દ્રવ્યો:ની યોગ્ય
યોજના.

અને સત્ત્વાવજયમાં-અહિતકારક પદાર્થોથી લલચાતા મન ઉપર
કષ્ટ રાખવો, અર્થાત્ માનસિક સંયમ. ”

રોગોનું મુખ્ય કારણ શરીરમાંજ હોય છે:—

“સ્વ-ચાતુ-ધૈર્ય-નિમિત્ત-જ્ઞા યે વિકાર-સદ્વા વહવ: શરીરે ।
ન તે પૃથક્-પિત્ત-કફા-ડનિલેમ્ય: આગન્તવસ્ત્વેષ સતો વિશિષ્ટા: ॥

તથા લગ્ન વિગેરેથી જનપદનો ખર્ચ થાય છે, તેનું પણ કારણ અધર્મ જ હોય છે. કેમકે—વસ્ત્રો લોભ, ક્રોધ, મોહ, અભિમાન, વધી જાય છે, ત્યારે નિર્ભયોની પરવા કર્યા વિનાજ પોતાનો, સ્વજનોનો અને ખીજનો ખર્ચ કરવા સજ્જોથી પરસ્પર લગ્ન મારે છે, અથવા ખીજ ઉપર હુમલો લઈ જાય છે, અથવા ખીજનો હુમલો પોતાની ઉપર આવી પડે છે.

તથા આપ એટલે દુઃખી હૃદયની આંતરડી કંકળાવવાથી પણ દેશનો નાશ થાય છે, તેનું યે કારણ અધર્મ જ હોય છે. અધર્મી અને ધર્મ વગરના લોકો—ગુરુઃ વૃદ્ધોઃ સિધ્ધોઃ અને ઋષિયોઃનું અપમાન કરે છે. નિર્મયાદિ થઈને અહિતનું આચરણ કરે છે. તેથી તે ગુર્વાદિકના શાપથી શાપિત થયેલા લોકો ભરમીભૂત થઈ જાય છે, વિગેરે.

દેશ, સમાજ અને પ્રજાના ઉદ્ધારનો અને સામાજિક, શારિરિક, આર્થિક, વિગેરે ઉત્થાનનો ખર્ચ આધાર ધર્મ ઉપર જ છે. એમ વૈષ્ણવ શાસ્ત્ર પણ પોકારીને કહે છે. ત્યારે, આજે લોકો દેશ ખાતર ધર્મને તિલાંજલિ આપવાનું કહે છે. તે અનર્થકર વાક્ય છે.

હાલમાં હું રહસ્ય તો એ છે, કે—“ભારતીય આધુર્વેદ ચિકિત્સા પદ્ધતિ પ્રજાને આધ્યાત્મિક જીવનમાં ટકાવે છે, અને ગ્રેરે છે. ત્યારે આધુનિક ડોક્ટરી ચિકિત્સા પદ્ધતિ પ્રજાને આધ્યાત્મિક જીવન રહસ્યોથી પતિત કરે છે, અશ્રદ્ધાળુ બનાવે છે, અને જડવાદ તરફ પરાણે ધકેલે છે. મારે સુ-રોએ ૧ આરોગ્યના નિયમો પાળીને જીવું. ૨ ઉપચાર કરાવ્યા વિના સહન કરીને રોગને પાકવા દઈ નાશ દેવા દેવે. ૩ ન છુટકે ભારતીય શુદ્ધ આધુર્વેદિક ચિકિત્સાનો આશ્રય લેવે એ જ હિતાવશ છે.

અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર જ ધર્મનો પાયો છે. તે સમજાવવા મારે વૈદ્યશાસ્ત્રના પ્રમાણભૂત મૂળ ગ્રંથના ટેકલાક અવતરણે આપવામાં આવ્યા છે. આજના હિંદના નવા બંધારણમાંથી હિંદનાજ કચેરા વર્ગોની

તથા, શસ્ત્ર-પ્રમથસ્યાઽપિ જનપદોદ્ધ્વંસસ્યાઽ-ધર્મ ઇવ હેતુર્ભવતિ । યેઽતિપ્રવૃદ્ધ-લોભ-ક્રોધ-મોહ-માનાસ્તે દુર્બલાનઽવમ-ત્યાઽઽત્મ-સ્વ-જન-પરોપઘાતાય શસ્ત્રેણ પરસ્પરમઽભિક્રામન્તિ, પરાન્ વાઽભિક્રામન્તિ પરૈર્વાઽભિક્રામ્યન્તે ॥

ચં ૩-૩-૨૫ ॥

તથા-ઽભિશાપ-પ્રમથસ્યાઽપ્યઽ-ધર્મ ઇવ હેતુર્ભવતિ । યે લુપ્ત-ધર્માણો ધર્માદઽપેતાસ્તે ગુરુ-વૃદ્ધ-સિદ્ધર્ષિ-પૂજ્યાનઽવમત્યાઽ-હિતાન્યાઽઽદ્વરન્તિ, તતસ્તાઃ પ્રજા ગુર્વાદિભિરઽભિશપ્તા ભસ્મતા-નુપયાન્તિ ॥ ચં ૩-૩-૨૭ ॥

અર્થ:-“તેને ભગવાન આત્રેયે:કહ્યું-“અગ્નિવેશ ! હવા વિંગેરે ખરાબ થાય છે, તેનું પણ મૂળતો અધર્મજ છે, અને તેનું જે મૂળતો પૂર્વના પાપો હોય છે.

તેનું પણ ખરું મૂળતો પ્રતાપરાધ-અજ્ઞાન હોય છે. તે આ રીતે-
જ્યારે દેશ, શહેર, પ્રાંત અને તાલુકાના મુખ્ય પુરુષો અધર્મને આગળ કરીને અધર્મે પ્રગતે વર્તાવે છે, ત્યારે તેના આશ્રિત અને તેની આભુઆભુના પૌરવાસી અને જનપદવાસી લોકો, જે વ્યવહારથી આશ્ર-વિક્ષ સલાવે છે, તેથી અધર્મ વધે છે. તે વખતે અધર્મ બળાતકારે ધર્મને એક વખત દબાવી દે છે. અને જ્યારે ધર્મ દબાઈ જાય, ત્યારે શુભદેવો પણ ધર્મીઓને છોડીને આદ્યા જાય છે.

અધર્મ ફેલાય છે. એટલે ઝગડો બગડે છે. વરસાદ યોગ્ય વખતે આવતો નથી; અથવા વિકારી પાણી વરસાવે છે; હવા પણ ખરાબ ચાલે છે, જમીન પણ બગડે છે. સારાં પાણી સૂકાઈ જાય છે, વનસ્પતિ પોતાના યુગ્મ સ્વભાવ છોડીને અગડી જાય છે. તેથી સ્પર્શ કરવા લાયક અને ખાનપાનને લાયક ચીજોમાં અગાડો થવાથી જનપદોને ઉદ્ધ્વંસ થાય છે. આખા દેશની સલામતી તૂટી પડે છે.

ન્યારે યાત્રિક વાહનો અને યાત્રિક ખેતી થાય, ત્યારે વાહનના પશુઓ તથા ખેતીમાં ઉપયોગી પશુઓ ફાગલ પડે, તેમજ દુધ આપનારા શિવાયના નર પશુઓનો જન્મ તો ચાલુ જ રહે, તેનો વાહન કે ખેતીમાં ઉપયોગ થતો જાય, તો પછી “ વ્યાપારની દૃષ્ટિથી તેનો શા માટે ઉપયોગ ન કરવો ? ” આ દૃષ્ટિ અને દલીલથી તેવા પશુઓની કતલ માટે મોટા યાત્રિક કતલ ખાનાઓની જરૂરીયાત વિચારાઈ રહી છે. “ પરંતુ, કતલ ખાનાઓ શરૂ થવા છતાં અમાંસાહારી પ્રજાની અસરને લીધે ભારતમાં માંસાહારનું સંકુચિત ક્ષેત્ર છે. તે વધારી, તેના વધારાનું ક્ષેત્ર વધારવું જોઈએ. ” આ ધ્યેયને ધ્યાનમાં લઈ ડૉ. મુંજે જેવાની આધુનિક દેશનેતામાં ગણના કરવામાં આવી છે. અને તેમની મારફત “ માંસાહાર દિંદુઓને જરૂરી છે. વૈષ્ણવ શાસ્ત્રના પૂરાવાથી તે જરૂરી હોવાનું સાબિત કરી આપવાની મારી તૈયારી છે. જૈનોએ અહિંસાનો અને વૈષ્ણવોએ પ્રેમ ભક્તિનો ઉપદેશ આપી પ્રજાને નરમ બનાવી છે. વિગેરે. ” પ્રકારનું સાહિત્ય બહાર આવી રહ્યું છે. ગુજરાત જેવા સુરત વનસ્પત્યાહારી દેશની મુખ્ય દેશી રાજ્યધાનીના શહેર વડોદરામાં દિવાન સાહેબ જેવા જવાબદાર અધિકારીના પ્રમુખપણામાં એ વિષયનું ભાષણ કરવાની પણ તક તેઓ લઈ શક્યા હતા. એટલે કે એક તરફ આવા પ્રચાર કાર્યને વેગ આપવાની આંતર રાષ્ટ્રીય યોજનાઓને મજબુત ટેકા મળવાનું ચાલુ થઈ ગયું છે.

ખીજી તરફ ઉચ્ચરતી પ્રજાને શાળાઃ કોલેજોઃ અને પ્રચારક સાધનોઃ દ્વારા સમજાવવામાં આવે છે. કે-“ પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય છે. આરોગ્યનો મુખ્ય આધાર પોષક ખોરાક ઉપર છે. પોષક ખોરાકનો મુખ્ય આધાર યોગ્ય વિટામીનવાળા ખોરાક ઉપર છે, એ રીતે વીટામીનની વૈજ્ઞાનિક શોધો અને તેના ગુણ દોષ તથા લાલાલાલ સમજાવનારું સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરી ખૂબ ફેલાવવામાં આવે છે. “ માટે તેનો લાલ લઈ દરેક પોતાનું આરોગ્ય વિચસાવવું જોઈએ. ” સિનેમાની રજાઈકા દ્વારા પ્રત્યક્ષ

આધ્યાત્મિક ભૂમિકાજ ઉઠાડી દેવામાં આવી છે. અને ફેવળ ભૌતિક વાદ ઉપરજ આપું અધારણ ધડવામાં આવ્યું છે. અને તે પ્રજને નામે, પ્રજની ઈચ્છાને નામે-ધરમૂળનો જ પલટો કરવામાં આવ્યો છે. જે મોટામાં મોટું બુદ્ધિભ્રાંત છે. મોટામાં મોટો અનર્થ અને અધર્મ થયો છે. ધર્મને રક્ષણ નહીં, પણ આડકતરી રીતે તેમાં ડખલો દાખલ કરી છે.

૧૪ આહાર વિષે આજની સ્થિતિ :

આજના યુરોપનો આદર્શ માંસાહાર તરફ વાળવા વધુ કેન્દ્રિત થતો જાય છે. અમને તો તેઓની આજની જીવ દયાની એકતરફી વાતો પણ માત્ર જગતમાં માંસાહારના ખોરાકનો વધારો કરવા માટે જ જણાય છે. શિકાર અને મત્સ્ય પકડવાના ધંધાને છોડ્યોક મોટા પાયા ઉપર ઉત્તેજન અપાઈ રહ્યું છે. “લોકોએ માંસાહાર કરવાની અને ઓછોએ તે રાંધવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.” એવો ઉપદેશ અપાઈ રહ્યો છે. આ શું સૂચવે છે. ?

આજનો યંત્રવાદ તેની પાછળ લાગેલી વ્યાપારી બુદ્ધિ તેની પાછળ લાગેલો રાષ્ટ્રવાદ. તેની પાછળ લાગેલી સીવીલાઇઝેશનની સંસ્કૃતિને વધારવાની આંતર રાષ્ટ્રીય તમન્ના : અને તે ખાતર આખી દુનિયાને યુનિયન જેકના વાવટા નીચે લાવવાની સર્વ ગારી પ્રજાઓની ગડમથલ : વિગેરે જોતાં એમ કહેવામાં હરકત જણાતી નથી. બાકીની બાબતો બધી શાબ્દિક હોય છે. મૂળ ધ્યેય ઉપર પ્રભાવે છે. તેઓ પ્રાણીઓના શરીરની અનેક વસ્તુઓમાંથી અનેક ચીજો કાઢે છે. અને વેચે છે. માંસ જેવી ગંદી ચીજોને આધુનિક વિજ્ઞાનની મદદથી સ્વાદિષ્ટ અને આકર્ષક બનાવવાના અનેક પ્રયાસો કરી રહેલ છે.

ટાક્ટરો વિગેરે મારફત અમાંસાહારી પ્રજાઓમાં પણ દવાને નામે, પૌષ્ટિક ખોરાકને નામે, આર્ય શાસ્ત્રોમાંની ઔષધ તરીકેની કેટલીક છુટોના વાક્યોનો દુરુપયોગ કરીને, ઇંગ્લેન્ડ રસો તથા માંસના સુપે વિગેરેનો છુપો પ્રચાર કરી રહ્યો છે.

ધૂણી નબરે જોતી થઈ જાય, એટલે પહેલાં તો એવી વસ્તુઓ ખાતલ રાખેલી છે. પરંતુ લવિષ્યમાં ધીમે ધીમે દ્રાષ સંશોધકની નવી શોધને નામે માંસ, માછલી, ઇંડા, મઘા વગેરે ચીજો સહજ રીતે દાખલ કરાતો રોટી શકશે જ નહીં. “ એક તરફ વીટામીનની લાલચ તરફ પ્રજનનું મન દોરવાયા પછી તેમાં પાછળથી જોઈએ તે ધુસાડી શકશે. ” પ્રચારકો પ્રથમ તો પ્રજાને રૂચતી વાતો આગળ કરી પ્રજાનો વિશ્વાસ મેળવી, પછી ધીમે ધીમે ધુસાડી પોતાનું ધાર્યું પરીણામ લાવી શકે, તેવી તેઓની એ યુક્તિ હોય છે. હાલમાં વર્તમાનપત્રોમાં બહાર પડતા ખોરાકના લીસ્ટોમાં માંસો અને માંસરસો ખોરાકોમાં દાખલ થઈ ચૂક્યા છે. લીસ્ટમાં પ્રથમ તો ઘઉં વિગેરે વાપરવામાં આવતા ખોરાકો આપ્યા છે. પછી જુદા જુદા માંસો દાખલ થયા છે.

આજે પીપરમીટની ગોળાઓ મારફત ઉછરતી પ્રજામાં ફેટલીએ જાતની ચોક્લેટો અને બીસ્કીટો તથા માંસાદારી ચોક્લેટો વિગેરેનો મોટા પ્રમાણમાં પ્રચાર થઈ ગયો છે. કેમ જાણે તે એક ધરગત્યુ ચીજ હોયતી ? તેવી થઈ પડતી જાય છે. પતાસા, પેંડાને બદલે આપણા જાહેર પ્રસંગો-માં પણ બાળકોને બેઝવાની ચીજ તે થતી જાય છે. દહેરાઓમાં પીપરમીટો મૂકાવી શરૂ થઈ છે. નિશાળે જતાં છોકરાઓ પહેલાં તો બચપણમાં ખરીદ કરતાં થાય છે. પછી મોટા થયા પછી ચોક્લેટો, બિસ્કીટો વિગેરેની શહેરોમાં કમસર ખરીદી શરૂ કરતાં થાય છે. તેને માટે નિશ્ચયોનાંથી તેણું માનસ તૈયાર થાય છે. આમ છતાં, આપણા પૂર્વ પુરુષોએ આપણી રોજની ખોરાકની ચીજો એવી સરસ ગોઠવી છે, કે તેમાંથી રહેજે વિટામીન કે સાર્વિક પોષક તત્વો મળ્યા જ કરે છે. અને આપણી આદાર વિધિ તથા આપણા લક્ષ્યાલક્ષ્ય વિવેક જળવાય છે. “ ચૂલો કેમ સળગાવવો ? લોટ કેમ બાંધવો ? ” વિગેરે બાલિકાઓને શિક્ષણ આપતી ચિત્રો સંહિત સરકારી ચોપડીઓ બહાર પડી છે. “ તેમાં આપણે ખોરાક સંપૂર્ણ વ્યવસ્થિત તથા ચોખ્ખું તરવેવાળો છે. ” એ મતલબનું આપણા

પ્રયોગો દેખાડવામાં અને સમજાવવામાં આવે છે. પાઠ્ય પુસ્તકોમાં વિગતથી સમજાવવામાં આવે છે.

વીટામીનની આ પ્રચાર પદ્ધતિ આપણી આર્યોની ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વ્યવસ્થા ઉપર કુહાડો મારનારી છે, વિટામીનનું વિજ્ઞાન સમજાવવા માત્રથીજ અટકવાના નથી. પરંતુ પ્રજાના આરોગ્યની બાજુ કે ઘણી જ ચિંતા હોય, એવી રીતે તેને માટે વ્યાવહારિક યોજનાઓ પણ યોજવા માંડી છે. અને તે લોકલ ખોર્ડ, ગ્રામ્ય પંચાયતો જેવી ઉપર ઉપરથી લોક કલ્યાણની જણાતી છતાં વાસ્તવિક રીતે સરકારી વિદેશી ધોરણે ચાલતી સંસ્થાઓ મારફત-દ્વારા ફરજિયાત રૂપે નહીં-પરંતુ લગભગ ફરજિયાત જેવા સ્વરૂપમાં “કંઈ ચીજમાં ? કંઈ જાતનું વિટામીન છે ?” જેને જે જાતના વીટામીનવાળા ખોરાકના પદાર્થોની જરૂર હોય, તે સમજાવવા માટે તેના લીસ્ટોવાળા ખોર્ડો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે. અને તે ઘેર ઘેર રાખવા માટે એ સંસ્થાઓ તરફથી પ્રજાને હાલમાં ભલામણ થાય છે. પછી ફરજિયાત રાખવા પડે, તેવું થવાનું સંભવિત છે.

ઉચ્છરતા યુવકોને (૧) આપણા ભક્ષ્યાભક્ષ્યનું જ્ઞાન ન હોય, અને (૨) વિજ્ઞાનના નામ નીચે આવી વસ્તુ તેમની સામે મૂકવામાં આવે, તથા (૩) હાલમાં ખરાબ ચર્તા આરોગ્યને સારા કરવાની હાલતમાં દરકાષ્ટ દોરવાઈ જાય, તેવું માનસ પ્રજાનું ધણામાં આવ્યું છે. એટલે સહેજેજ વીટામીનવાળા પદાર્થોના ખોરાક લેવા ભલામણ, અને અહિંસા સંયમ તથા તપની દૃષ્ટિથી રચાયેલા ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકવાળા સદાના આદર્શ ખોરાકને બદલે વિટામીનની દૃષ્ટિથી રચાયેલા ભક્ષ્યાભક્ષ્ય તરફ સહેજે હવે પછીની પ્રજા દોરાર્ધ રહી છે. એમ, એકતરફી પવન પ્રજામાં પુંઠાયા પછી તેને અટકાવી શકાતો નથી.

જો કે-વીટામીનના ટેટલાક ખોર્ડોમાં તો હજી માંસનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો જણાતો નથી, કેમકે-ગુજરાતમાં પહેલેથી એ વસ્તુનું નામ દાખલ થયેલું જેવામાં આવે, તો એ પ્રચાર તરફ પ્રજા પ્રથમથી જ

ત્યારે તેને કંતલખ્યાને લઈ જવામાં પાછી ધાર્મિક માન્યતાઓ નહીં, એટલે જાલથીજ ધાર્મિક માન્યતા તરફનો વિરોધ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે.

એક તરફ કેટલાક હિંદુઓ માતા પાસેના અલિધનમાં હિંસા કરે છે. ધર્મને નામે થતી એ હિંસા રાજ્યો કાયદા કરીને અટકાવે છે. તેમાં મહાજનના અંગ્રેસરોને ક્યાંક રાજ્ય સામેલ રાખે છે. અને એ રીતે તેઓની ધાર્મિક માન્યતાઓમાં રાજ્ય હસ્ત પ્રક્ષેપ કરે છે. દેશનેતાઓ પણ તેમાં સાથ આપે છે, એટલે યુવકો પણ સાથ આપે છે. નેતાઓની ધારણા માંસાદાર બંધ કરવાની નથી. કેમકે-ખીછ રીતે તેઓ તેને ઉત્તજન આપી રહ્યા છે. માત્ર ધાર્મિક માન્યતામાં હસ્ત પ્રક્ષેપ કરવા વિદેશી સરકાર તેઓનો સાથ મેળવી રહી હતી, અને તેઓ તે સાથ આપી રહ્યા હતા.

મહાજનની કેટલીક વ્યક્તિઓ પણ બૂલથી રાજ્યસત્તાને ધાર્મિક માન્યતામાં પ્રવેશ કરવાને સાથ આપે છે. એવી બૂલથી રાજ્યસત્તાને ધર્મક્ષેત્રમાં વચ્ચે પડવા નોતરે છે. એમ કરીને ભવિષ્યને માટે દરેક બાબતમાં રાજ્યસત્તાને હાથ ધાલતી કરવાનો માર્ગ સરળ કરે છે. એમ એક મોટું નુકસાન ઉભું કરે છે. ખરી રીતે, રાજ્યસત્તાના પ્રચારની બૂલ બૂલામણી વિગેરે તેમાં કારણબૂત છે. આ બૂલ આજે મોટા પાયે ઉપર ચાલી રહી છે. અને તેમાં કેાઈ ત્યાગી સંત મહંતો અને મુનિમહારાજઓ પણ આકર્ષાઈ જાય છે. આમ રાજ્ય તટસ્થ રીતે મદદ આપવાને બદલે પોતાની મતા ધર્મમાં છુટાડે છે. અને પછી હરકોઈ બદાને કાયદા કરવાનો અધિકાર મેળવી લે છે તે તેમાં સહકાર અપાયાનું પ્રજાજનોના ખ્યાલમાં રહેતું નથી.

ખીજું: ધર્મને નામે થતી હિંસા એ રીતે રાજ્યસત્તાની મદદથી ને કાયદાથી બંધ થયા પછી, એ માંસાદારી લોધા માટે મુલ્ય મારફત બદલે પ્રજાના દેહથી ખાનગીને બદલે બદલે કંતલખ્યાના અને માંસ વેચનારી દુકાનો મોટા પાયે ઉપર ચલાવાતી રહી રહી છે. પ્રજાના પ્રથમના અંગ્રેસરોએ પ્રજાના ભલા ખાતર જ આજ સુધી ઉપેક્ષિત કરેલી એ મુલ્ય વિગેરે સંસ્કારોમાં

છે ? પરંતુ તેઓને સમજાતું નથી. એથી પ્રજા અને દેશના સાચા સંજોગોનું તેઓને અજ્ઞાન છે, એમ સ્વયંવાય છે. ઔવધના ગુચંચી નંખાયેલા પ્રજા સાથે ભારતમાં હિંસા અને માંસાહારના પ્રચારની મોટી પ્રવૃત્તિ સંકળાયેલી છે. કેમકે-ભારતની સાચી અને વ્યાપક અહિંસાનું ગાવધ બંધીઃ એ મુખ્ય દેન્દ્ર અને મુખ્ય પ્રતીક છે.

જો કે-ભારતમાં મોટાપાયા ઉપર યાંત્રિક ખેતીનો પ્રચાર કરવાનો છે. તેને માટે અનેક યોજનાઓ પ્રચલિત થયેલી છે. અને વડી સરકાર તથા મુખ્ય વિગેરે પ્રાંતિક સરકારો તથા દેશી રાજ્યોમાં કરોડોના ખર્ચની મોટી મોટી યોજનાઓ પાસ થઈ છે. તેની સાથે-મોટાપાયા ઉપર ડેરીઓ પણ ખીલવવાની છે. જેથી કરીને, તે ધંધા દેશીઓના હાથમાંથી છુટીને આ દેશમાં વતન હક્કથી રહેતા થયેલા વિદેશીઓને તે ધંધા ભવિષ્યમાં મળે. માટે દુધાળા સિવાયન પશુઓ કતલખાને છુટી જઈ શકે, પરંતુ દુધાળા દોરોને બચાવવાના તો છે જ. અને તેના બચાવ માટે કાયદા થઈ રહ્યા છે.

દુધાળા દોરોને પ્રજાની દુધની અને આર્થિક જરૂરીઆતની દૃષ્ટિથી બચાવવાના છે. છતાં, તેમાં ધાર્મિક દૃષ્ટિની માન્યતા કેટલાકની ચાલી આવે છે, તેને તો ધસી નાંખવાની પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે. “ દુધાળા દોરોને બચાવવાની જરૂર છે. અને તેમાં ગાયો પણ ખાસ બચાવવાની છે. પરંતુ તે કોઈનીયે ધાર્મિક દૃષ્ટિથી તો બિલકુલ બચાવવાના નથીજ. ” એવી ચોખ્ખવટ જાહેરમાં રાષ્ટ્રવાદીઓ મારફત વિદેશી એકતાર કરાઈ રહ્યા છે. જો વધિક દિંદુઓની ધાર્મિક માન્યતાથી ગાયો બચાવવી પડે, તો જૈનોની ધાર્મિક માન્યતાથી બીજા નિર્દોષ પ્રાણીઓને પણ બચાવવા પડે, મુસલમાનોની માન્યતા પ્રમાણે હક્કરોને પણ બચાવવા પડે. તેમ કરવાથી દિંદુમાં વધી આવે તેમ નથી. પરંતુ વિદેશી માંસાહારીઓને અને મોટા મોટા યાંત્રિક કતલખાનાઓ ચલાવનારા કારખાનાદારોને કાપવા માટે કાયદા માલ મળે નહિ, તેમજ વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી દૂધ જેવો પદાર્થ ભવિષ્યમાં લોકોને આપી શકાય, તો પછી દુધાળા દોરોને પણ બચાવવાની જરૂર ન રહે.

કતલખાનાઓમાં કપાયેલા પશુઓના જુદા જુદા અવયવોમાંથી કષ્ટ કષ્ટ ચીત્તે બનાવીને કેવી રીતે તેનો વેપાર ચાલી શકે ? અને કમાણી વધે ? તેવું હોદ્દામાં પુસ્તક જૈન કૃષ્ણમાં જન્મેલા અમલદારના હાથે લખાયેલું હોવાનું જાણી ખેલ્તો પાર રહ્યો ન હતો. અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં તો એમ ચાલે છે.

ધર્મીજ નિષ્કુર વૃત્તિ થાય, ત્યારે આવું પુસ્તક લખી શકાય. આવી હાલના શિક્ષણનો-પણ વાસ્તવિક રીતે અશિક્ષણનો-પ્રભાવ છે.

અને તે પુસ્તક સામે પ્રજાનો વિરોધ જાગે નહિ, પ્રચારની એ ખુબી છે. પરંતુ બધા વાંચનારાની દષ્ટિ કેવળ દયાની ન હોય, કેટલાકની વ્યાપારી ભુદ્ધિ પણ હોય. તેથી " વ્યાપારી દષ્ટિથી કેવો લાભ ઉદ્ભવે ? " તેનું વિગતવાર વર્ણન અને વિચારો એ પુસ્તક મારફત હિંદમાં પ્રચાર પામે. " એ મૂળ લેખકનો અને તેને ટેકા આપનાર સંસ્થાઓનો આશય હોય છે.

એક અમેરીકન વિદ્વાને અમેરીકામાં ચાલતા—કતલખાનાઓનું વિગતવાર વર્ણન કરતું "કતલખાનું" નામનું પુસ્તક પુષ્કળ સુગ અને ધૂણા પૂર્વક લખ્યું છે. પાને પાને ભયંકર હિંસાના કામને નરકની ઉપમા આપ્યા કરી છે. અને તે પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર સસ્તા: સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયે છપાવ્યું છે. પરંતુ પુસ્તકમાં લેખક ધૂણા એટલા માટે જ ખતાવેલી છે, કે—“ હિંદની પ્રજાના માનસને તે પુસ્તક બંધ ખેસતું લાગે અને દયાની લાગણીથી પણ તે પુસ્તક વાંચે.

પ્રથમ દળવા પ્રચારને માટે આવા પુસ્તકો સામાન્ય વાંચન માટે ફેલાવવામાં આવે છે. પછી આર્થિક દષ્ટિથી પ્રાણિજ સજીવના ઉપયોગના પદ્ધતિસરના પાઠ્ય પુસ્તકો દાલેજોમાં ચલાવાય છે. તેના ઉપર એમ. એ. માં નિષ્કે મંત્રણામાં આવે, પછી એ વાત વર્તમાન પત્રો અને પ્રાચારિક

દાખલ થવા કેટલાક અદીર્ઘદષ્ટિ. જૈન જૈનેતર હિંદુબંધુઓ આજે પણ પડી કરી રહ્યા છે. અને આજનું રાજ્યતંત્ર તેમ કરવા લલચાવી રહ્યું છે. ચુંટણી જંગ તેમાં રસ ઉભો કરે છે. ચુંટાયેલાને માનપાન મળે છે, ને તેથી કેટલાકના આર્થિક વિગેરે અંગત સ્વાર્થો પણ સંધાતા હશે ! રાજ્યમાં માન વધે છે. “ ચોકખું માંસ લોકોને મળવું જોઈએ. ” એ વિચારથી નેઓને માંસની દુકાનોની વ્યવસ્થા જોવા પણ જવું પડે છે. એથી તેઓ જન-હેર કતલખાવા અને માંસાહારની દુકાનોને એક રીતે સીધો ટેકો આપી રહે છે.

ત્રીજી તરફ:-માંકડ,-ચાંચડ, મચ્છર વિગેરે ઝીણા જંતુઓને મારી નાંખવાનું, સાપ, વીંછી વિગેરે ઝેરી જંતુઓને મારી નાંખવાનું, મગર વિગેરે જળજંતુઓને મારી નાંખવાનું, શહેરમાં નકામાં પડેલા કુતરા વિગેરેને મારી નાંખવાનું, ખેતીના પાકને નુકસાન કરતા વાંદરા, હરણ, રોજ, ઉંદર, કાતરા, તીડ, વિગેરેને મારી નાંખવાનું સૂચન તો અહિંસક ગણાતા દેશનેતાઓ પણ કરતા રહે છે. અને તેને મારવાના ધનામે પણ નીકળ્યા દાખલા મળે છે.

માછલીને આર્થિક દષ્ટિથી દેશનું ધન ગણીને તેની સુકવણીનો વેપાર કરવાનું આધુનિક અર્થ શાસ્ત્ર ભણેલા દેશી અમલદારો અને માત્ર આર્થિક વિચારણા કરતા નેતાઓ પણ રાજ્યને ગર્ભિત કે સીધી સમ્ભતિ આપી રહ્યા છે.

સાચી અહિંસાના પ્રચારક અને તેના પ્રતિકે તથા રીત રીવાજોનું રક્ષણ કરનારો વર્ગ રાજ્ય સત્તાના ભયથી ડરતો રહે, રાજ્યસત્તાની વચ્ચે ન આવવાનું વચન પાળતો રહે, માટે એ બધું રાજ્ય સત્તાને નામે કરાવવામાં આવી રહ્યું છે. કેટલાક એવાયે જુઓ દેશી રાજ્યોની અંધાધુંધી ચલાવતી સત્તાના કલ્પિત પડદા પાછળ ઉભા રહેવા દે અને ચલાવવામાં આવતા હોય છે.

આ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો, તેમો દોષ દેશનેતા સંતોષકરક જવાબ આપી શક્યા નહોતા. ખરી રીતે, આ હિંસા વધારવાનું લોદાને બ્રમણમાં નાખવા અહિંસાની વાત વિદેશીઓ તરફથી પ્રચારમાં આવી હતી: અને દેશનેતાઓએ તે ઉપાડી લીધી હતી. એટલે ઉડાઉ જવાબ આપ્યા વિના બીજા રસ્તો જ નહોતો. પશુ-પક્ષિની રક્ષા તથા માંસાહાર વિરોધિ પ્રવૃત્તિ કરનારા ફેટલાક વિદેશી પ્રચારકો આ દેશમાં દેશીઓની લાગવગ મેળવી પ્રચાર કરી રહ્યા છે, તે પણ હિંસા અને માંસાહારનું હિંદુમાં પરિણમે તેમ છે. માટે વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી.

યાત્રિક ખેતી વધતાં બળદો વિગેરે ખેતીમાં ઉપયોગી પશુઓની પણ એ દશા નહીં આવતી જાય છે, હિમાલયમાં આવેલ મુક્તેશ્વર વિગેરે સ્થળે ધોડાના પ્લુરસી રોગના છંદેશનો બનાવવા માટે પણ લગલગ વાર્ષિક ૩૦ થી ૪૦ હજારની સંખ્યામાં ફેટલાક બળદોનો મારવામાં ઉપયોગ થતો હતો. સારી ઓલાદના બળદો ખેતી માટે ઉચ્છેદવાની વાત પણ કામચલાઉ જ છે. દૂધનો વેપાર હાથ કરવા માટે દૂધાળા દોરને મોટા પ્રમાણમાં ઉચ્છેદવા માટે સારી ગાયો તૈયાર કરવા, સારા આખલા બેઠાં. જ્યાં મુધી ખેતીના યંત્રો દેશભરમાં વ્યાપક ન થાય, ત્યાં મુધી તેનો ખેતીમાં પણ ઉપયોગ થાય. પછી તો ક્ષતબાના શિવાય તેઓનો બીજો આશય જ નથી. પૌષ્ટિક માંસ માટે, તથા લુદા લુદા રોગો પર દવાઓના બહાને તેની હિંસા મોટા પાયા ઉપર ચાલવાની જ છે. એમ આજના વાતાવરણ ઉપરથી સ્પષ્ટ લાસ થાય છે.

જળ જંતુઓ અને જંગલી પ્રાણીઓ શિકારના શોખીનો માટે શિકારના લક્ષ્ય બનતા જાય છે. અને શિકારના ક્ષેત્ર વિસ્તારતા જાય છે. અને તેને માટે રીતરુર શિક્ષણની સગવડ પણ થતી જાય છે. તેની શીનો પણ દેખાડાય છે. માસિકો અને વર્તમાનપત્રો તેમાં વેગ આપે છે. હવે, માત્ર રહ્યા દુધાળા દોરો. તેની પશુ દશા સારી નથી જણાતી. કેમકે-માંસ માટે પશુઓનો ફેટલોક લાગ પરદેશ મોકલો હતો. અરણ્ય ઓલાદને, ગાયબંને, અને રખડતાં મારી નાંખવાની વિચારણાઓ

વર્ગોના પાઠ્ય પુસ્તકોમાં દાખલ થાય છે. મુખ્યમાં શુદ્ધરાત્રી બીજી ત્રીજી ચોપડીમાં ચાલતા પુસ્તકમાં એવી વાતો ચિત્રો સહિત રીતસર ધીમે ધીમે દાખલ કરવામાં આવતી જાય છે.

બીજી તરફ નબળા પશુઓના પાલનનો વધુ પડતો બોલો "ગરીબ પ્રજા ઉપર પડતો હોવાથી તથા આર્થિક દૃષ્ટિએ સારા પશુઓને જ બચાવવાનું જરૂરી હોવાથી, નબળા પશુઓને શા માટે કતલખાને મોકલીને તેના શરીરના અવયવોમાંથી નરનવી ચીજો બનાવીને દેશને આર્થિક લાભ ન મેળવી આપવો ?" આવા આવા લેખોનો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. તે માટે કાયદા પણ થઈ રહ્યા છે, અને આગળ પાછળની પરિસ્થિતિથી અજાત રાષ્ટ્રવાદી ધાર્મિક વૃત્તિના લોકોનો ટેકો લઈને, સરકાર તેના કાયદા પણ કરી રહી છે.

આ આખી પ્રવૃત્તિને ટેકો મળી શકે, તેવું હિંદુનું થોડું ઘણું લોક માનસ ધડવા "કતલખાનું" પુસ્તકનો પ્રચાર થવા દીધો છે, સરતું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયના સંચાલકો આ ખુદો સમજી શક્યા નથી, એ કાર્યાલય એવી તો ઘણીજ ભૂલો તો કરે છે, તેમાંની આ એક વધુ ગંભીર ભૂલ છે.

રેડ્ડે, મોટરો, ઍરોપ્લેનો, સાયંકલો વિગેરે યાંત્રિક વાહનોની વધતી જતી વપરાશથી હાથી, ઘોડા, ઉંટ, બળદો, ગધેડા, પોડીયા, વિગેરે નકામા પડતા જાય છે. તેમ તેમ તેને માટે કતલખાનાનો રસ્તો ખુલ્લો થતો જાય છે.

આ રીતે, ત્રિદેવીઓએ ભારતમાં વિંસાનો પાયો નાખી દીધો છે. અને તેને જગદેરમાં પ્રતિષ્ઠિત પણ બનાવે છે. ૧૯૧૯ થી ભારતમાં અહિંસાનો નાદ ગુંજ્યો છે. પણ તે કૃત્રિમનાદ હતો, કેમકે-ત્યાર પછી હિંદના માનવેતર પ્રાણીઓની વિંસા ખુબ વધી છે. અને માનવોની કુલ વિંસાએ પણ મર્યાદા મૂકી છે. એક અંગ્રેજે "હિંદમાં હિંસા વધ્યાનો"

દેતરી પરદેશી મૂડીઓથી ઉભી થતી ડેરીઓને વઢવાના ક્ષેત્રો ઉત્પન્ન કરી આપવા માટે, આમ બહેરના ઘી, દૂધ બગાડવાની અને તેના ઉપર અંકુશ મૂકીને પ્રજનના ઘી, દૂધના ઉત્પાદનના મૂળ ક્ષેત્રો બંધ પાડી દઇ, નવા કેન્દ્રો ઉઘાડવાની તક ઉભી કેમ ન કરવામાં આવતી હોય ? આ પણ સમજવા જેવો પ્રશ્ન છે. આ યોજનાઓને અમલી બનાવવા પ્રદર્શનો માં સારી ઓલાદના પશુઓ ને ઉત્તેજ પ્રદર્શનો મારફત પ્રચાર કાર્ય કરવામાં આવે છે.

પશુપાલક ગરીબ લોકોનાં જીવન પણ ખર્ચાળ થયા છે, સંતાનો ફરજિયાત ભણવા જાય, તે ધંધામાં મદદ કરી શકે નહિ, ગરીબી, કાયદા, સારા સાધનોનો દિવસે દિવસે અભાવ, વિગેરે વધતા જતાં મુશ્કેલી ભર્યા સંબોગોમાં આજીવિકા ચલાવવા એ ગરીબ લોકો પોતાના માલમાં દગો કરતા થઇ ગયા છે. પછી, પૈસાની લાલચે વધુ ને વધુ દૂધ ઘી બગાડવાનો એક ફેલાતો જાય છે. તેમાં દેશી વેપારીઓ બળે છે, અને તેની મારફત તથા એ બહાનાથી વિદેશી સ્વાર્થી જાળો આગળ વધારાય છે. તે લોકોને તે ધંધામાંથી કાઢી નાંખવાની કિલચાલને વેગ આપી શકાય છે. અને વેજીટેબલ ઘીના પ્રચારથી ઘી તો બગડી ગયું છે. દેશનાં મૂળ ધંધાદારીઓની આ સ્થિતિ થતાં, ડેરીઓના ઘી, દૂધ, ચોટખાં મળે. અને સારે ભાવે સારા માણસો લેતા થતા જાય, તેમ તેમ તેના વેપારનો વિકાસ વધતો જાય. તેમ તેમ તે મૂળ ધંધાર્થીઓના ધંધા વગર દહીં તુટતા જાય. એક નવી પ્રવૃત્તિને મજબૂત ટેકા મળે, એટલે પ્રથમની મૂળ સ્થિતિ તુટી જ પડે.

આજકાલ પ્રજાને ઘી, દૂધ, ચોટખા મળવા માટે રાજ્યો અને પ્રજાજનોના આગેવાનો પ્રયાસ કરતા દેખાય છે. પરંતું ઘેર ઘેર ગાય, બેંસ, બંધા, અને તેને માટે ગુ. મારફત મફત બંધવાની સગવડ મળે, તથા સસ્તા ધાંસની સગવડ મળે, તોજ આ પ્રશ્નનો ઉકેલ કાપ તેમ છે, પરંતુ તે ગોદવાળને રાજ્યને ટેકા નથી. પ્રથમ ઘેર ઘેર ગાય, બેંસ, રાખવાધી

અને કાયદા ફેલાઈ રહેલા છે. જો કે સ્વનાત્મક શબ્દોમાં દુધાળા પશુઓની ઓલાદ સુધારવાની વાત આગળ આવે છે. પરંતુ તેનો આડકતરો અર્થ એ છે, કે “સારી ઓલાદને વધારવી, એટલે નબળી ઓલાદને ઓછી કરી નાંખવા માટે—તેનો વંશવેલો ન ચાલે, તેવી રીતે નર-માદાને અલગ રાખવા, અથવા નાશ કરવો.” વિગેરે ચોજનાઓ પ્રચારમાં આવતી જાય છે. અને લડાઈ દરમ્યાન કંઈકનો કચ્ચરધાણ નીકળી ગયો, જેથી, લડાઈ પછી વેજીટેબલ ધીની પૂરી છુટના વખતમાં પણ ધીનો ભાવ રૂ ૨૦ થી રૂ ૩૫ ને બદલે ૮૦, ૯૦, ૧૦૦, ૧૨૦, સુધી પહોંચી ગયો. એ પશુના મોટા નાશનું પરિણામ હતું. અને વળી, પ્રદર્શનો મારફત સારા પશુઓ ઉચ્છેરવાનો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. આ બધી બેવડી યુક્તિ પ્રયુક્તિથી પ્રજાની સમજ શક્તિ જ ગુંચવાઈ જાય છે. એક તરફ દયા દેખાય અને બીજી તરફ કતલ જણાય. એવી ખુબી છે.

સાંભળવા પ્રમાણે મહુની ઊવણીમાં એક ડેરી કંપની છે, તેમાં જેટલા વાછરડા, વાછડી જન્મે તે જો સારી ઓલાદના પાકે તેમ હોય, તે તેને જીવવા દે છે, નહીંતર, ત્રીજે દિવસે શિકારી કુતરાને નાંખીને મારી નાંખે છે. કેટલાક દયાળુઓ તેઓને બચાવવાની માંગણી કરે છે. ત્યારે નંગ દીઠ એક રૂપિયો માગે છે. લેનારાઓને પૈસા આપવા અને ઉચ્છેરનો બોળ ઉપાડવો, તે ગરીબ ગામડાઓવાળા મહાજનો શી રીતે કરી શકે? જે ફરજ રાજ્યની અને સમસ્ત પ્રજાની છે, તે ફરજ જીવદયા પ્રેમીઓ ઉપર નાંખવાથી, તેઓ એકલે હાથે કેટલેક પહોંચી શકે? આખરે થાકે. તેમને નિંદાય, અને હિંસાને પૂરતી છૂટ મળે.

પ્રજામાં છેલ્લા પચાસ વર્ષમાં ખરાબ ધી, દૂધનો, ખુબ ફેલાવો થયો છે. જો કાયદાની સાચી દેખરેખ હોય, રાજ્ય સંસ્થા પ્રજાના હિતનું વ્યવસ્થિત કામ કરતી હોય, તો જે દેશમાં ધી, દુધ માટે કદી ખોટ નહોતી, અને કદી ફરીયાદનું કારણ નહોતું. તે દેશમાં મગડેલા ધી, દૂધ નો વખત કેમ આવ્યો? શો સુધારો થયો? તે કહેવું મુશ્કેલ છે. તેનું ખર્ચ કારણ ચોકખા ધી, દૂધ પૂરા પાડનારી સીધી યા આડ-

યુવકો પણ વિશેષ કરવાને જઈએ તેથી હિંસા સામે મૌન રહેતા થાય છે. અને દેટલાકે આધુનિક કૃત્રિમ વિદેશી અર્થ કોસ્ટના પાઠ પઢેલા મોટા પંડીતો જેવા અર્થશાસ્ત્રની ડીગ્રી ધરાવતા આર્થિક દૃષ્ટિએ તેવી વાતોનું સમર્થન પણ કરતા થઈ જાય છે. કેનમાર્કમાં અનાજની તંગી વખતે કુદકરોને અપાતું અનાજ બચાવી, તે માનવોને આપવા અને કુદકરોને મારી નાંખવાની યોજના અમલમાં આવેલી હતી, તે દાખલો આપીને મનુષ્ય ખાતર અનાજ બચાવવા માટે નખળા દોરોની કતલની આવશ્યકતા વિશે સૂચન કરનારો એક લેખ હરિજન બંધુમાંજ છપાયેલો વાંચ્યો હતો. જુઓ આજની અહિંસા !

સારી ઓલાદના વૈજ્ઞાનિક ખર્ચાળ ઉચ્છેરને આ દેશના ગરીબ પદ્મ ધંધાથીઓ પહોંચી વળી શકે જ નહીં. સરકાર નાણાં ધીરે, પણ આખરે તો વિદેશી મુડીદારો જ તેમાં ફાવી શકે. એટલે, એ ધંધા પ્રથમ દેશી મુડીદારો મારફત-છેવટે વિદેશી મુડીદારોના હાથમાં જ જાય. આ તેનો હાથક્રમ છે. અને ધાર્મિક માન્યતાઓની પરદેશીઓ મારફત કે-આ દેશના તેઓના અનુયાયિઓ મારફત ટીકા થાય, અને દેશના આર્થિક પ્રશ્નની વાત, કોઈ ગમે તે રીતે કરે, એટલે આજના નેતાઓ અને યુવકો આગળ પાછળનો વિચાર કરવાના જ નહીં. તુરંત જ પ્રચારકામ હાથમાં ઉપાડીને ઓલાદ સુધારણાને ટેકો આપે છે. આને “ગૌવધ” અટકાવવાનો પ્રશ્ન ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ન ચર્ચવો. પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ ચર્ચવાની જુએશ ચાલી રહી છે. કેમકે-જયારે વિજ્ઞાન કુધાળાં દોરો વિનાજ કુધ પૂરું પાડે, ત્યારે તો આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ ગાયોની જરૂર ન રહે, એટલે તે વખતે ધાર્મિક દૃષ્ટિ ગાયોને કતલખાને લઈ જવામાં ચેકાવટ ન કરી શકે. વળી, જુદા જુદા પ્રકારના વૈજ્ઞાનિક માંસની વાત રાહુલસાંક્રાત્યાયનજીએ પોતાના પુસ્તકમાં આપી છે. અરે! સુખદની જીવદયા મંડળી અને વૈષ્ણવોના ગૌ-રક્ષક મંડળો વિ. વગર વિચારે ઓલાદ સુધારણાની વાત ઉપાડીને ઓલાદ સુધારણાને ટેકો આપે છે. અને “દયાળુઓના તથા દેશના ખરા હિતના

અનાયાસે પ્રજાના પેટમાં ઘી, દુધના ધોધ રેડાતા હતા. તે સ્થિતિ આવે તેમ નથી. જો કે ઘેર ઢોર બાંધવાની જ વાતો જાહેરમાં સૌ કરવાના. પરંતુ ઘેર બાંધવાની અનુકુળતાના માર્ગો બંધ થઈ ચૂક્યા છે, કામને સમય હશે, તો તે બંધ થવાની અણી ઉપર છે. આ સ્થિતિમાં “તે સંકલ્પ નથી.” એમ માની સહજ રીતેજ કદાચ પ્રજા ઉપર દયા આવવાથી કરુણામય ભાષામાં અપાતા ભાષણો ડરીઓના વકરાને ઉતેજવાના કામમાંજ પરિણમવાના છે, જાહેરાતની એ પણ એક ખુબી છે. દુધાળા ઢોરના પ્રદર્શનો, આખલાના ઇનામો, નામદાર વોયસરોય સાહેબ જેવા મોટામાં મોટા અમલદારના હાથે આખલાઓની પ્રસિદ્ધિ, મોટે રથાનેથી પ્રસિદ્ધિ થતા રાજા મહારાજાઓ અને શેઠ-શાહુકારો વિગેરેનું ધ્યાન તરફ ખરાબર જાય છે. દુધાળાઓની લાવ લઈ જાય માટે રેલ્વેના સંસ્તા દરો કરવા, વિગેરે સર્વ ડરી કંપનીઓના વિકાસ માટેની જાહેરાતો જ છે. પણ હિંદના પશુ ધનને ઉછેરતા મૂળ ધંધાથીઓને ઉતેજન આપવા માટે નથી જ. બદલે, તેના હાથમાંથી એ ધંધા તેમને જાહેરમાં હડધૂત કરી ધારાસભામાં દાખલ કરીને પડાવરાવી લેવા માટે જણાય છે.

કેટલાક લેખકો લખી ચૂક્યા પણ છે, કે—“હિંદમાં માણસોને ખાવા મળતું નથી તેવા સમયમાં નખળા પશુઓ પાછળ હિંદીઓ માસિક રૂ ૩ ત્રણ ખર્ચે છે. તેને બદલે રૂ ૩ ત્રણ ખાનાર સાડાત્રણ આપે, તેવા ઉત્પાદક પશુઓ કેમ ન જવાડવા? અને બોમ્બેય થતા નખળાનો નાશ કેમ ન કરવો? પરંતુ હિંદુઓની ધાર્મિક માન્યતાઓ તેઓને પણ જવાડવાની છે, તો અમે તેમની આડે આવતા નથી. પરંતુ દેશની આર્થિક દૃષ્ટિથી તે શી રીતે ચલાવી લેવું વ્યાજબી છે? તેનો વિચાર કરવા સૌને વિનવોએ છીએ.” આવી આવી નમ્રતાભરી દલીલો બોળા દીલના યુવકો વિગેરેના મનમાં ઝટ હિતરી જાય છે, અને તેનો પ્રચાર કરવા પણ માંડે છે, અને ધીમે ધીમે પ્રચાર વધે છે. પરિણામે મદદ જેવી સ્થિતિમાં કેટલાક જૈન

કામોમાં વધુ રસ લે છે. માત્ર ગળદાઓ મારફત જ પશુઓને મારીને દેવલાઈ ખાટકી લોકો પોતાની દુકાનો ચલાવતા હતા, તે ખાનગી પ્રયાસો હતા. તેને હિંદની બહાર પ્રગતિ દેખા નહોતો. હવે મ્યુ. મારફત મોટા મોટા યાત્રિક કતલખાના ચાલે, તેમાં પ્રભુના જન્મ દિવસની રજા પ્રાણવાનો મેળાવડો કરીને બાકીના દિવસોમાં બહારનો દેખા મેળવી લેવામાં આવે છે. ખાનગી ખાટકીવાડાને માંસાહારીઓ સિવાય બહારનો દેખા નહોતો. પરંતુ મ્યુ. બહાર પ્રગતિ સંસ્થાઓ છે, માટે બહાર સાથે જોનોનો પણ બહાર દેખા બળે છે.

જે માનવોના બધા માટે નાના જંતુઓને, જંગલના પશુઓને, મામના નદામાં પશુઓને, વાહનના પશુઓને, ખેતીમાં નુકશાન કરતા જંતુઓને, અને પશુઓને મારી નાખવાની જે જરૂરીયાત આ જમાના દરેક રહેલ છે. તે જમાનાની દક્ષ માનવોની બનાવટી દ્વારા વિધેનો પણ થોડા વિચાર કરી લખ્યો:—

“જોનો નાના જંતુઓને બચાવે છે. મોટા પ્રાણીઓને રેંસી નાખે છે” મોટાને રેંસવામાં “લેણદારો પાસે કડક ઉધરાણી કરે છે. ખોટી રીતે દેવાદાર બનાવે છે,” વિગેરે વિગેરે આગળ કરવામાં આવે છે. બીજું તો કાંઈ મજા તેમ નથી, ને તેમાં પણ પ્રણું બુધ્ધિ છે.] એટલે કે “જોનો માનવ દયા નથી.” ખરેખર, “માનવ દયા ન હોવી અને જીણા જંતુઓને બચાવવા નનતોડ મહેનત કરવી,” એ વાત સંબંધિત જોનોની મૂર્ખતા ગમે તેને ગળે ઉતરી જાય. જે વાસ્તવિક નથી પરંતુ જોનોને આ રીતે લલકા પાડવામાં “આ દેશમાં જોનોની આગેવાની આવા કાયદાઓ કરવામાં આવે ન આવે.” તે હેતુ સમજી શકાય છે. પહેલેથી જ બચાવ દિંસક તરંગે જનસમાજમાં જોનોને વગોવાતા ર્યા હોય. તો પછી તેઓ અદિંસાને નામે આવે આવી શકે નહીં. અને આડે આવવા બદલ, તો બહાર પ્રગતિ તેને બેસારી ન દે. કહે કે—“બેસો બેસો” ‘તમે બચાવ દિંસક જો. બુધ્ધિ હો. ક્યે મોટે અદિંસાના વાત કરે છે.’”

આત્મા આવતા કામેમાં પોતે વિદ્યમૂત થાય છે. ” તેની તેને ખબર પણ નથી રહેતી. આ અને આવી ઘણા પ્રકારની આજની અહિંસાના પડદા પાછળ આવી રહેલી હિંસાના મળ્લ્યુત પાયા રોપનારી ભયંકર હિંસાને અજાનથી મુખ્ય જીવદયા મંડળીનો મળ્લ્યુત ટેકો હોવાથી હું એ સંસ્થાને એક અપેક્ષાએ—જીવહિંસા મંડળી કહું છું, તે સહેલું છે. બીજી પણ ઘણી રીતે સાચી અહિંસાને રૂંધવામાં અને વિદેશી સ્વાર્થો સાથે જોડાયેલી કૃત્રિમ અહિંસાને—પરિણામે હિંસાને—એ સંસ્થાનો ટેકો જીવદયાના પડદા પાછળ ગોઠવાતો જાય છે. જે તે સંસ્થા ખરેખરી જીવદયાની સંસ્થા હોત, તો અહિંસા પ્રધાન ભારત જેવા દેશમાં આટલા વર્ષોમાં જેત જેતામાં આટલી હિંસા વધી ન જાત. પરંતુ, હિંસાને રોકનારી પ્રમળ મહાજન સંસ્થાને દુર્લક્ષ્ય કરતી કરવા આ સંસ્થાને આડકતરી રીતે પાછળની સરકાર તરફથી વેગ આપવામાં આવ્યો છે. જેનો ખ્યાલ તેના સ્વચ્ચાતના સંસ્થાપકો તથા આજ સુધીના સંચાલકોને હજી પણ આવ્યો નથી. અને ગતાનુગતિકતા કર્થે જાય છે.

ખસ. આ રીતે પ્રજામાંજ મતભેદો અને અંતર કલહો મંડાતા જાય, એટલે ધીમે ધીમે કાયદાઓ થતા જાય. મુખ્ય વિગેરેની, મ્યુ. નકામા ઢોરોને કતલખાને મોકલવાનો ઠરાવ કરી શકેલ છે. બીજું મ્યુ. હાલમાં અમુક અમુક મોટા તહેવારના પસંદગીના દિવસોમાં કતલખાના બંધ રાખી પ્રથમ પ્રજાનો ચાહ મેળવવાની ગોઠવણ કરી રહી છે. ને ધીમે ધીમે ભવિષ્યને માટે મ્યુ. પોતાના હસ્તક જાહેર કતલખાના ચલાવવાની વેતરણમાં પ્રવેશતી જાય છે. પ્રમુખો અને ચેરમેનોને માન મળે છે. પરંતુ એમ કરીને “ રમના દિવસો સિવાયના દિવસોમાં પણ કતલ કરવાની જાહેરની છુટ અહિંસક લોકો પાસેથી પણ લઇ લે છે.” એ વાત કોઇના ધ્યાનમાં રહેતી નથી. ભવિષ્યમાં ખરું સ્વરૂપ સમજશે, ત્યારે સૌ લમણે હાથ ધરે વિચારણામાં પડશે. શેઠ રવજી સોજાપાળ વિગેરેનું આ તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચુ છું. કેમકે—તેઓ આવા જાહેર

વાનો છે. તેઓની સગવડ માટે મૂળ ભૂમિકા રચના આપણી રાષ્ટ્રીય સરકાર આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે દરેક પ્રદેશના એકમો કરી રહેલ છે.-તેથી એક સરખા કાયદા બંધાયેલ છે. અને નેતાઓ દરેક રકીમોને આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે ચલાવવાના હરાવે જુદી જુદી પરિપદો મારફત કરી રહ્યા છે. એમની મૂળ ભૂમિકા તથા તેમાં વિદેશી મૂડી અને નિષ્ણાતો આ દેશમાં ફેલાઈ જવાના હોય, તેવા સ્પષ્ટ ચિન્હો સહુને દેખાય છે, બધાય આ દેશમાં આવવા ટાંપી રહ્યા છે. તેના ઘણા પૂરાવા મળે છે. “અમેરીકન સુદેશ” ઘણા પૂરાવા પૂરા પાડે છે.

ધંધા હાથમાંથી જવાથી ગરીબ થતી ભારતની પ્રજાને ભવિષ્યમાં કોણ બચાવશે? પરંતુ, કાંતો વિદેશમાં ધંધા ખાતર વેર વિખેર થઈ જવાથી રોગ અને ભુખમરણો ભોગ બનવાથી, અનાયાસે વિગેરેમાં દાખલ થવાથી, ધર્મ પરિવર્તન કરવાથી, કદાચ આપણા લોકોમાં ગંભીરી બહાર ન પણ દેખાય, એવો પણ સંભવ છે.

વિદેશી મૂડી મુરક્ષિત રાખવાના કાયદા થઈ રહ્યા છે. તે મૂડીના નવા કરોડોના ઉત્પાદનમાં એકાએક દેશી લોકોને પગાર કે કમીશન રૂપે લાખોના સારા ભાગ મળે, તેમ થશે. તેથી કેટલાક મીલ માલીકો, અમલદારો, વકીલો, ડૉક્ટરો, વેપારીઓ વિગેરે ધનવાન દેખાય છે, તે દેખાશે: પરંતુ તેનું ધન પરંપરાએ પરદેશીઓનું જ છે.

દેશનું મૂળ ધન બહુજ યોગના હાથમાં જમીન અને મૂળ ધંધા તથા ખીજા રૂપે છે. અને તે દિવસે દિવસે ઘટતું જાય છે. જમીન ઉપરના દેશીઓના મજબૂત હાથે કાયદાથી લીલા કરવામાં આવ્યા છે. જેથી પરદેશીઓ આ દેશના વતની થઈ ધનના બેઝી જમીન હાથ કરી શકે, તેથી ભૂમિકા રચના રહી છે.

મૂળ ધનની આવકનો માણસ દીઠ ૧ રૂપિયા આવતો હોય, તો ખામી જાણે. પરંતુ દરરોજના ધનના ૧૦ રૂપિયા પણ આખરે ખોટા રાખાય છે. આ દેશ ઉપર અંગ્રજોનું કરજ થશે, તે સ્વતંત્ર

આમં ખોટી રીતે માનવ દ્યાને આગળ કરીને, બીજા પ્રજા-
જનોની સહાનુભૂતિ મેળવાય છે. જૈનોની દ્યાને ધૂણારૂપદ કરી શકાય છે.
તેના ફળરૂપે, મનુષ્યોનાં હિત ખાતરે નાના અને નકામાં યતા પશુઓ
અને જંતુઓને મારી નાંખવાનાં કાયદા આ ભારત દેશમાં પણ કરી શકાય છે.
તેની આડે જૈનો આવે તો, તેનાજ બીજા દેશ બાંધવેજ ઉપરની દલીલો
આગળ કરીને તેમની આડે આવે. એમ મતભેદમાં કાયદાને પસાર
થતાં તો વાર લાગેજ નહિ. કેમકે-ધારાસભા વિગેરેમાં એવાજ વિચા-
રનાઓને પ્રથમ દેશ નેતા બનાવરાવી પ્રજાના કટલાક ભાગનો બીજા
મુદ્દાઓ ઉપર વિશ્વાસ ધરાવરાવીને આક્રમ્યાં હોય છે.

માનવોમાં પણ ખેડારી વધતી જાય છે. રોગો વધતાં જાય છે. દેશમાં
વિદેશી ધન વધતું જાય છે. વિદેશી રીતિના અને સ્વાર્થના ધંધા વધતા
જાય છે. ઉત્પાદન ક્રિયામાં વેગ વધતો જાય છે. લોકો તનતોડ મહેનત,
મજૂરી, ટાઇમસર અને ખેંચી ખેંચીને શક્તિ ઉપરાંત દોડતાં દોડતાં કરી
રહ્યા છે. છતાં, લોકોમાં ખેડારી વધતી જાય છે. અનાથ, રોગી, ગરીબ,
નિરાશ્રિત, નિર્ઘમી, નબળા, પોચા, ટુંકા, પાતળા, અશક્ત, ગાંડા, ધણું
લણેલા છતાં સાચી હકીકતથી અજાત, વિગેરેના વર્ગોને વર્ગો વધતા
જાય છે. કારણ એક જ છે કે-આ દેશના ધણાખરા ધંધાના મુખ્ય મથકો
પરદેશી લોકોના હાથમાં છે, ને જે નથી, તે તેના હાથમાં જતા જાય છે, તેથી
મુડી, ધંધા અને ધન દેખાય છે. તે સધળા પ્રાંતઃ દેશી મુડીદારોના
પડદા પાછળેય પરદેશીજ છે. હમણા નજીકનાજ ભવિષ્યમાં અમેરીકા વિગેરે-
ની મોટી મુડી ધંધા અને ઉલોગો ખીલવવા, ભારતના માનવીઓની
ગરીબી દૂર કરવાને બદલે, દેશમાં ઉતરી પડવાના છે. અને આપણી
રાષ્ટ્રીય સરકાર તેને ગરીબી ટાળવાના ઉદ્દેશ નીચે એક વખત મજબુત
ઉત્તરન આપે છે. તેમજ, વિદેશો ધંધા-નિષ્ણાતોનો પણ મોટો વર્ગ
સરકારના આમંત્રણથી આ દેશમાં ઉતરી પડવાનો છે. અને તે અદિના
નાગરીક તરીકેના હકકો ભોગવી શકે તેવી રીતે સ્થાયિ વતની તરીકે રહે-

સંહાર પ્રતિષ્ઠા કેમ નહીં પામે? આ પ્રશ્ન પણ ઉપેક્ષા કરવા જેવો તો નથી જ. પશ્ચિમ પંજાબમાં ખેતી-માટે અને કાશ્મીરમાં મગજના કામની ખીલવાટ માટે વિદેશી ગૌરાંગ વિદ્વાનો અને સમર્થ લોકોનો વહેલો વસવાટ શરૂ થશે, એવી ચોક્કસ સંભવના રહે છે. અને ખેતી પ્રધાન દેશના ઘણા લોકોને નિર્વાસિત સ્થિતિમાં આવવું પડ્યું છે. પરંતુ ખુબી એ છે, -નિર્વાસિત થવું, એ પણ આજ ની એક જાહેર દિલચાલ ગણાય છે. નિર્વાસિતોને માટે જે કાયદા થાય છે, તેનો ખરો લાલ તો હવે પંજીની લડાઈ પંજી, હિંદ બહારના યુરોપમાંથી નિર્વાસિતોના ટેળાને ટેળા આવશે, તેમને મળવાનો છે. તેઓ એ કાયદાથી રહેવાના ધરો અને ધંધા આ દેશમાં સહેલાઈથી મેળવી શકશે, કેમકે-કાયદામાં પ્રાંત બહારના હંદના નહિ, પણ દેશ બહારના કાંઈ પણ નિર્વાસિતો માટે કાયદાથી પ્રથમ હક્ક મળે તેવી જોગવાઈ છે.

આ તરફ સ્વછતા, શોભા, કળા, વિગેરેને નામે દેશ ખીલતો જાય, તેમાં સદાકત માણસો પ્રવેશતા જાય, મૂળ સખળા હતા, તે નખળા પડતા જાય, નખળા નાશ પામતા જાય. એવો ક્રમ સો વર્ષ ચાલે, તો ઘણા કળા લોકો અલોપ થતા જાય, અને ગોનઓ આ દેશમાં ફેલાતા જાય. અને તેથી આ દેશ સુસંસ્કારી અને સમૃદ્ધ તથા સ્વર્ગ સમો બનતો જાય, એ સ્વભાવિક છે. આતું નામ આજનો દેશોદય અને સંસ્થાપનક [ગોરી પ્રજ્ઞઓના વસવાટના સ્થાનમાં] સ્વરાજ્ય છે. તેને માટે નેતાઓનો જોગ છે, અને તેને લઈ તેમને વિદેશમાં માન પ્રતિષ્ઠા મળે છે.

આજની માનવ દયાની પાછળ પરિણામે મૂકી ગોરા માનવોની જ દયા હોય, તો પણ આપણને વિચારવું પડે તેમ છે. એટલે કે- આજના વચાનામાં અહિંસાની મૂળ વ્યાખ્યા ફેરવીને જુદી વસ્તુની દયાની વાતો એનામલ દોરખીનાલો વગેરે બોલનાઓ, ધર્મને નામે થતી હિંસાની બધી, જીવતા દિન, વગેરે સ્વનાતમક સીધી દયાની પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહેલ છે,

સંહાર પ્રતિષ્ઠા કેમ નહીં પામે ? આ પ્રશ્ન પણ ઉચેક્ષા કરવા જેવો તો નથી જ. પશ્ચિમ પંજાબમાં ખેતી-માટે અને કાશ્મીરમાં મગજના કામની ખીલવટ માટે વિદેશી ગૌરંગ વિદ્વાનો અને સમર્થ લોકોનો વહેલો વસવાટ શરૂ થશે, એવી ચોક્કસ સંભાવના રહે છે. અને ખેતી પ્રધાન પંજાબના ઘણા લોકોને નિર્વાસિત સ્થિતિમાં આવવું પડ્યું છે. પરંતુ ખુબી તો એ છે, કે નિર્વાસિત થવું, એ પણ આજની એક જાહેર હિલચાલ ગણાય છે. નિર્વાસિતોને માટે જે કાયદા થાય છે, તેનો ખરો લાભ તો હવે પછીની લઠાઈ પછી, હિંદ બહારના યુરોપમાંથી નિર્વાસિતોના ટોળાને ટોળા આવશે, તેમને મળવાનો છે. તેઓ એ કાયદાથી રહેવાના ધરો અને ધંધા આ દેશમાં સહેલાઈથી મેળવી શકશે, કેમકે-કાયદામાં પ્રાંત બહારના હિંદના નહિ, પણ દેશ બહારનાયે કોઈ પણ નિર્વાસિતો માટે કાયદાથી રહેકાણું અને ધંધાના પ્રથમ હક્ક મળે તેવી જોગવાઈ છે.

આ તરફ સ્વચ્છતા, શોભા, કળા, વિગેરેને નામે દેશ ખીલતો જાય, તેમાં સશક્ત માણસો પ્રવેશતા જાય, મૂળ સંખ્યા હતા, તે નબળા પડતા જાય, નબળા નાશ પામતા જાય, એવો ક્રમ સો વર્ષ ચાલે, તો ઘણા કાળા લોકો અલોપ થતા જાય, અને ગોરાઓ આ દેશમાં ફેલાતા જાય. તેથી આ દેશ સુરાંરકારી અને સમૃદ્ધ તથા સ્વર્ગ સમો બનતો જાય, એ સ્વભાવિક છે. આતું નામ આજનો દેશોદય અને સંસ્થાનિક [ગોરી પ્રજાઓના વસવાટના સ્થાનમાં] સ્વરાજ્ય છે. તેને માટે નેતાઓના ભોગ છે, અને તેને લીધે તેમને વિદેશમાં માન પ્રતિષ્ઠા મળે છે.

આજની માનવ દયાની પાછળ પરિણામે માત્ર ગોરા માનવોની જ દયા હોય, તો પણ આપણને વિચારવું પડે તેમ છે. એટલે કે-આજના જમાનામાં અહિંસાની મૂળ વ્યાખ્યા ફેરવીને ભુદી જાતની દયાની વાતો, એનીમલ હોસ્પિટાલો વિગેરે ચોજનાઓ, ધર્મને નામે થતી હિંસાની બંધી, હવદયા દિન, વિગેરે રચનાત્મક દયાની રીધી પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહેલ છે, તેની પાછળ ખરેખરી કદ જાતની દયા છે ? તેનો ચિતાર ઉપર

હાલમાં આપણા ઉપદેશો પણ પોતાના જાહેરમાંના વ્યાખ્યાનો આપણામાં માનવતા, માનવ પ્રગતિ, માનવ સારૂત, માનવ વિકાસ વગેરે વિષયો પસંદ કરતાં થયાં છે. પરંતુ આ શબ્દોના પ્રચાર પાછળ જે દેવો જોડવામાં આવ્યા છે.

૧ પણ, પક્ષિઓ જંતુઓ તરફની દયા જેથી લઈ તેને માનવોમાં કેન્દ્રિત કરવી.

૨ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં ખર્ચાતા ધન અને સાધનોને ત્યાંથી અટકાવીને- વિદેશીઓથી આડકતરી રીતે ગરીબ અને દુઃખી થતા માનવો તરફ ધ્યાનનો પ્રવાહ લાદવાની પ્રેરણા ઉભી કરાવી ધાર્મિક જગતને હતપ્રહત કરવાની ચોક્કસ વેગ આપી. શક્ય છે.

માટે આવા શબ્દોના પ્રચાર થવા દેવા માટેના તેવા આપણા પણ જોખમકારક છે. આપણી દૃષ્ટિથી માનવસર મોક્ષનું અનન્ય કારણ છે. એ દૃષ્ટિથી આપણા વ્યાખ્યાનો હોય છે. પણ જાહેરમાં જુજોતો માનવ દયા, માનવ વિકાસ, વિગેરે અવાજમાં, અને તે સાથે વારતે સદાકાર આપીને તેમાં મદદગાર થઈ પડે છે. સામાન્ય પ્રજા પૃથક્કરણ કરી શકતી નથી.

હાલમાં દેશી રાજ્યોમાં આલી-રહેલી જવાબદાર રાજ્યતંત્રની સ્થાપના પણ વાસ્તવિક રીતની અહિંસાના પાયા ઉપર થતી નથી. પણ માનવી હિંસાના પાયા ઉપર છે. તે તંત્ર આપણાં રાજ્ય તરફથી એક અધારણ પ્રજાના નવા વિચારના લોકોને દાથે તૈયાર થયું છે. તેમાં રાજ્યને આલીયાણું બાંધી આપી તેની રાજસત્તા લઈ લેવામાં આવી છે. અને પ્રાચીન ભારતીય રાજ્ય નીતિની જવાબદારી અદા કરવાની દરજ્જાથી તેમને મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે. વનન હક્કના કાયદામાં ફેરફાર કરીને વિદેશીઓનો અહીં વનન હક્ક ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે, અને અહીંના વનનીઓ અમુક વખત બહાર રહે, તો તેનો વનન હક્ક રદ કરવામાં

તેની પાછળ, ખરેખરી પણ કંઈ જાતની દયા છે? તેનો ચિતાર ઉપર જતાવવામાં આવેલ છે, માટે આજની માનવ દયા પણ એક પાક્ષિક છે. અને તેનો પ્રચાર માનવ સિવાયનાઓની દયાને હાલમાં બિન જરૂરી ઠરાવવા માટે છે. અને ભવિષ્યમાં બિન જરૂરી માનવો શિવાયના માનવોની રાહત માટે છે. શાસ્ત્રોમાં ભાવ પરોપકાર, પોપક દ્રવ્ય પરોપકાર, અનુકંપા, ભાવદયા પ્રેરક દ્રવ્ય દયા, દુઃખિઆની દયા, માનવોની દયા, પ્રાણીમાત્રની દયા, સાધર્મિકા માટેના સ્થાનિક સંધોએ કરેલા નિધિઓ-લ'ડોળો વિગેરે શાસ્ત્રોક્ત એક પણ વાતનો વિરોધ કરવાનો નથી. બદલે તેજ દયા અને અહિંસાના ખરા ઉપાયો છે. અને આ રીતે કરવામાં આવે તો માનવજાત કે કોઈ પણ પ્રાણી જાત દુઃખમાંથી સીધી અને પરંપરાએ બચી શકે છે. કુદરતી આફત, દુષ્કાળ, રોગ ચાળાનો ફેલાવો તથા લુલા, લંગડા, અશક્ત વિગેરે સાધર્મિકાની રક્ષાની પહેલી ફરજ તેના કુટુંબોજનોની, પછી કુટુંબની, પછી જાતિની, પછી સંઘ અને મહાજનની ફરજ છે. આ આપણા દેશની વ્યવસ્થા છે અને તે રીતના નિધિનો વિરોધ કરી શકાય જ નહીં.

પરંતુ આજે એક નવો પ્રકાર જે જાહેરમાં ફેડા કરવાનો બહાર આવ્યો છે. તે ભયંકર છે. કેમકે-એક તરફથી માનવોને બેકાર અને ન બદલાવવાની ગોઠવણ તો મોટા પાયા ઉપર ચાલતી હોય છે અને બીજી બાજુથી તેના ઉપર પડેલા બિચારાના માનવ રાહત-માનવ દયા, અને સ્વધર્મીઓની રક્ષાને નામે ફેડા થવાની ચાલ વિદેશીઓએ શરૂ કરી છે. તે એક ભયંકર બૃહામણીમાં નાખનારી વસ્તુ છે. ખરી રીતે ધંધાની લુપ્ત અને બેકાર બતાવવાની યોજનાઓ ન થતા પામે, યા અટકતા પામે તેવા યોગ્ય ઉપાયો લેતા જોઈએ. અને છતાં જરૂરીઆત ઉભી રહે તો ફેડા કરવામાં વધો નહીં. પણ સીધી અને ફેડા કરવાથી બેકારીના મૂળ તો વધતા જ નહીં. તેના તરફ કોઈનું લક્ષ્ય ન જાય.

અહિંસાનું પ્રતિક છે. નહીં કે ખરી અહિંસાના પ્રતિક છે કેમકે—આ દેશની વિલાયતી કાપડ આબ્યા. પહેલાં જે અયાત્રિક કાપડ વપરાતું હતું, તે શુદ્ધ સ્વદેશી કાપડ (ખાદી) હતું. તેને બદલે વિલાયતી એટલે કે યાત્રિક કાપડ વપરાયું નેમાં ચરબી વપરાતી હતી. તે હિંસા હતી. પરંતુ કેટલાકના મત વિચાર પ્રમાણે યંત્રવા જગતની માનવ જાતને પરિણામે લપંકર તુષ્કાન કરનાર છે. ખરી હિંસાજ તેના પ્રચારમાં છે. તેથી તે યંત્રો જ્યારે હિંદની જાતી ઉપર આવીને બેઠા ત્યારે સ્વદેશીને નામે લોકોને દેખવી, યાત્રિક બનાવટોના “મેઇડ ઇન ઇન્ડિયા” ના માર્કવાળા માલના વકરાતું ક્ષેત્ર વધારવા માટે આખી સ્વદેશી હિલચાલ પ્રથમ શરૂ થયેલી ચાલતી હતી. અને તેને વધુ વેગ આપવા માટે તથા સ્વદેશીના પ્રચારકોના પ્રજાને વિશ્વાસ પડે તેવા યુનીફોર્મમાં એક વર્ગ તૈયાર કરવા માટે દાલની નવી ખાદીનો પ્રચાર થવાની જરૂર હતી, માટે શુદ્ધ સ્વદેશીના હિલચાલ શરૂ થવા દેવામાં આવી હતી. તે સાથે વિરોધ વાતાવરણ ગોઠવી તેને વધુ વેગમાં આવવાની સગવડ આપવામાં આવી હતી.

કેમકે—વિલાયતી કાપડના પ્રચાર પહેલાંનું કાપડ ઉત્પન્ન કરીનેજ હિંદમાં આખી પ્રજા તે પહેરી શકે તેવા દ્રાહિયા સંજોગો આજે નથી. એટલે દાલની નવી ખાદી માલના સ્વદેશીના હિલચાલને વેગ આપવા પૂરતીજ ઉભી થઈ હતી. અને તેમાંજ પરિણમી છે. જૂલાવામાં નાખીને લોકોને તાલકાલીક વિશ્વાસ મેળવવા માટે સ્વદેશીની વધુમાં વધુ સ્તુતિ કરવી જોઈએ. માટે તેની સાથે શુદ્ધ (સ્વદેશીનું) શબ્દ જોડવામાં આવ્યો હતો. બહેરાતમાં હંમેશા એમજ કરવું પડે છે.

લોકોમાં અત્યારે વપરાશ હેઠલા કપ વર્ષમાં પણ યાત્રિક કાપડને એકંદર વધ્યો છે. ત્યાં એવું સમાધાન કરવામાં આવે છે, કે—

“દેશમાં, દેશના માલિકો, દેશની મજૂરી, અને તાતા વિગેરેના કારખાના માલનો સામાન બનાવી આપવા માટે, તેમ તેમ દેશી સંચ,

આવી શકે. આવા બે ત્રણ મુદ્દાના વિદેશી હિતના તત્ત્વો ધુસાડવા માટે જ આ આખી હિલચાલ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્વાર્થોમાંથી જન્મી છે અને બીજા અનુભવી લોકોને હાથે બંધારણ ઘડાઇને—તે કચ્છલવાની પ્રજાને નામે ગોઠવણ થાય છે. રાજ્યોની ધારાસભા ઉપર એકમો અને તે ઉપર વડી ધારાસભા અને તે ઉપર સંસ્થાન, તેના ઉપર શહેનશાહ અને યુનોની સત્તા ગોઠવાય છે. એમ હિંદના રાજ્યો અને વર્તમાન પ્રજા વિદેશી માનસની ગુલામ બને છે. અને પરદેશીઓને આ દેશમાં સંપૂર્ણ નાગરિક હક્ક પ્રાપ્ત થાય છે. સુન્ટણીના આગેવાનોથી વંશપરંપરાના આગેવાનો-રદ થઇ જાય છે. એટલે ભવિષ્યમાં વિદેશી નિષ્ણાતો, ધારાસભા કે કેન્દ્ર પાર્લામેન્ટમાં સુન્ટાઇને આવી શકે, ત્યારે સ્થાપિત હિતવાળા પોતાનો દાવો આગળ લાવી શકે જ નહિ. આ બીજા શ્રા કેડલને રાજકોટના ફિવાન તરફ કે છ માસ માટે મોકલવાને બી. પાર્લામેન્ટે પક્ષવિત કર્યું છે. તેને પાછળથી સંરદારશ્રી પક્ષવિત કરી રહ્યા હતા.

દેશ નેતાઓના અહિંસાના ઉપદેશમાં પણ ઉપર જણાવેલી અહિંસા જ લક્ષ્ય રૂપ છે. સાચી સૈદ્ધાંતિક અહિંસા લક્ષ્ય રૂપ નથી જ.

ત્યારે ખરી અહિંસા જગતમાં જૈનો જ જાળવી શકેલ છે. અને તેની અસરથીજ કાઈક અસર બીજાઓ ઉપર ખરેખરી થઇ છે, તેટલીજ ખરી આતંત્ર જગતમાં છે. તે અહિંસા હાલની અહિંસાના પ્રચારને દરેક દેશોમાં નડે તેમ છે, એટલે તેને આડે ન આવવા દેવા, દેશનેતાઓ અને યુવકોને અને તેમની સંસ્થાઓને, સાચી અહિંસાના પ્રચારની વચ્ચે ગોઠવવામાં આવેલ જણાય છે. આ રીતે એક વખત તો આ દેશ ન માલુમ પડે તેવી રીતે ભયંકર દિસાનો અખાડો બની જવાની તૈયારી કરી રહ્યો છે. અને કેમ અટકાવી શકાય? એ મહત્વનો પ્રશ્ન વિશ્વના હિંતચિંતક સાચા મત્તાઓ માટે થતો જાય છે.

નવી ખાદી વિગેરે અહિંસાના પ્રતિક ગણાય છે. પરંતુ તે આધુનિક

હાલનો રેંટીયો મૂળ રેંટીયાને નાબુદ કરવા અને મીલને હિતેજવા પ્રચારમાં]
લાવવામાં આવ્યો હતો. તેથી યાંત્રિક વિકાસ સાથે જો માનવી હિંસા
સંકળાયેલી છે. એ સ્પષ્ટ થયા વિના રહેશે નહિ. સારાંશ કે—આજની
રાષ્ટ્રીય દિલગીરીમાં અહિંસા શબ્દનો છુટથી પ્રયોગ સિવાય, ક્યાંય પણ
સાચી અહિંસાતું નામ નિશાન પણ જડતું નથી, જડે તેમ નથી. મુંગા
પ્રાણીઓની અહિંસા તો નથી, પણ માનવી અહિંસા પણ નથી. એટ-
લુંજ નદી પણ જગતની ગોરી પ્રજા સિવાય સૌની સીધી કે આડકતરી,
તાત્કાલીક કે પરીણામે હિંસાજ હિંસાજ જણાય છે. બીજું ઠાંધ વાસ્ત-
વિક રીતે હોય તેમ જણાતું નથી. જો કે અહિંસા અને રાદતનો
ભાસ માત્ર તો જરૂર છે જ. વાસ્તવિક અહિંસા કે વાસ્તવિક રાદતનું
મનિશાન નથી જણાતું.

માટે, આ જમાનો હંસામય જણાય છે. તેમાં અહિંસાના કામે
અને નામે પણ હિંસાજ પોષાય છે. સાચી અહિંસા આધુનિક જડવાદની
સંસ્કૃતિની ખીલાવટમાં આડે ન આવે, માટે જ તેની વચ્ચે બનાવટી
અહિંસા ગોઠવવામાં આવી જણાય છે, અને યુરોપીય વિચારના પાશ્વ
પુસ્તકો અને પ્રેક્ષકોના હાથ નીચે ફળવાગલા કામ ચલાઉ નેતાઓ દેશ
અને પ્રજાની સ્થિતિના અને લાભાલાભના વિચાર વિના તેના પ્રચારમાં
ઉપયોગી થઈ રહ્યા જણાય છે. સરકારી પાશ્વ પુસ્તકોમાં પણ માંસાહારને
હિતેજન મળે તેવા પાઠો અને ચિત્રો હવે મોટા પ્રમાણમાં બહાર આવતા
થયા છે. આટલો સારાંશ તરી આવે છે.

દક્ષત પરમાત્મા મહાવીર દેવ વિગેરે તીર્થંકરોના તપોબળની જેટલી
વ્પશર હોય, અને તેને લીધે જેટલી ઘોડી ધણી સાચી અહિંસા ટકી હોય,
અને પોષાતી હોય, તેટલીજ અહિંસા જશ્વમાં સાચી અહિંસા છે. જો કે
નવા નવા મહાપુરુષોને એટલી બધી અતિશયેશ્વિન ભરી ખૂબ જાહેરાત
આપીને હિંસા પ્રાચીન મહાપુરુષોને અને મહા સંસ્કૃતિના પ્રચારકોને

દેશી વ્યવસ્થા, અને દેશમાં વપરાશ, એમ ચવાથી મીલ-ઉધોગની ખીલ-પટથી પણ સ્વદેશીને ટેકા મળે છે, અને ભવિષ્યમાં લાલ થવાનો છે.”

પરંતુ પહેલી ભુલ તો એ છે, કે-તેમાં આડકતરી યાંત્રિક બનાવટનો સ્વીકાર અને નવી ખાદી મારફત તેના માલનો પ્રચાર ગાઢવાયેલો છે. તેજ મહાહિંસક તત્વો છે. તેની સાથે દેશી મૂડી અને દેશી માલિકી માનવામાં આવે છે. તે પણ ભુલ છે. મુડી તો પરદેશી છે, તેમજ માલિકીઓ પણ. ધીમે ધીમે પરદેશીઓની આડકતરી વધતી જાય છે, તે હવે ખુલ્લી રીતે દેખાતી જશે. ગામડામાં એક વેપારી લાખના સવાલાખ કમાવા માટે મૂડી રોકે-અને તે નાણાં ખેડુતો પાસે દેખાય છે. ત્યારે તેને આપણે ખેડુતોની મૂડી માનીયે છીએ. પરંતુ એ મૂડી તેમની નથી હોતી, વેપારીની હોય છે.

તેમ આજના આપણાં ધનિકો પાસેની મૂડી પરદેશીઓની છે. માટેજ દરેકની મૂડી રાષ્ટ્રીય ધન બનાવવાની વાત ચાલી શકે છે, કેમકે વિદેશીઓએજ અબજો કમાઈને કરોડોની મૂડી દેશીઓને આપી છે. એટલે વિદેશીઓ પોતાના નવા ધંધાઓની ખીલવટમાં તે મૂડીને રાષ્ટ્રીય બનાવવાની દેશ નેતાઓ મારફત હિલચાલ ચલાવીને કબજો કરે, અને દેશની સંસ્કૃતિના પોષણમાં ન ખર્ચાય તેની તકેદારી ભરી રોકાવટ માટે રાષ્ટ્રીય ઠરાવે એ સહજ છે.

ખરા મૂળ ધનિકો ગરીબ થઈ ગયા છે, અને તેઓની મૂડી તો ક્યારનીએ ખેંચાઈ ગઈ છે. માટે દેશી મીલોમાં કાંઈપણ દેશી નથી. એ ઉંડા અભ્યાસથી કાંઈપણને છુલક કરવું પડશે. આમ સ્વદેશીને નામે હાલની ખાદી શુદ્ધ સ્વદેશી રાખેલો સ્વાંગ પહેરીને યાંત્રિક યોજનાઓનેજ વેગ આપે છે. આનો એક દાખલો “કુમાર”ના પાછળના પુંદા ઉપર હમણાં છપાતી નંદેરાત પૂરો પાડે છે. તેમાં-પહેલા રેંટીયો પછી તક્લી અને પછી શુગળાવાળી મીઠા છપી છે. તેજ બતાવી આપે છે, કે

ખાલવામાં અરજી પત્રોના રીતે વ્યક્તિ વાર માપ, તારીખ, વગેરે નોંધવામાં આવ્યા હતાં.

૨. વખતોવખત અનેક ફેરફારો કરીને એ પદ્ધતિને પૂર્ણ વ્યવસ્થિત બનાવવામાં આવતી રહી છે. "વિદેશોમાં પણ એ પદ્ધતિ ચાલે છે," એવી અર્ધિ જાહેરાત થવાથી અહીંના લોકોને "આ ભારત જેવા દેશમાં નવાજ લેરેલી ગર થયેલ રીત વિષે બહુ અધાર્યકરક ઘટના બેનું ન લાગું, અને કંઈક લાગુ નેના કાળાંર પગી મણુ આ પદ્ધતિના અમલ કરવાનું અને જાતના નાન મોટા કામદા કરવામાં આવી, તેના લાંમ માલ સંગ્રહનારા અને ઉચે લાવે વેચનારને કાળા બજારોવા એવું નામ મળ અપાયું. અંગ્રેજી ભાષામાં-બ્લેક માર્કેટ, (Black Market) અને મોસમો યોગેલ હશે અથવા કાયદે યોગ્ય હશે. તેના ઉપરથી કાળા બજાર કાયદે પ્રચલિત થયો અને લાગુ થયો અને તે કાળા બજાર કરનારો પાસે જે લાકડેર ગુન્હેગાર પણ મણાવા લાગ્યો, અને 'તેને ફાંસીએ દેવ' એવી બલામણી પણ ગરીબોની લાકડારી દર કરવા ખાતર ઉદ્ભવે

બુલાવી દેવા મથ વિચારના નેતાઓને ખૂબ જાહેરાત આપીને—હિંદની નવેસરથી મિત્ર સંસ્કૃતિનો વારસો શરૂ કરી આચીન વારસો બુલાવવાની પ્રાચીન પુરુષોના નામો, અને તેના તરફનું માન બુલાવવાનો પ્રયાસ થઈ રહેલો જણાય છે. રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર, બુદ્ધ પેગંબર, ઈસુખ્રીસ્તી વિગેરેના ગુણો વર્તમાનમાં ઘટાવવામાં આવે છે. પરંતુ જો સંસ્કૃતિનો પલટો કરવો છે, તો તેની સાથે એ પણ બધું સંગત જ છે. એટલે તેમ ક્યાં વિના ચાલે પણ કેમ? યુગ પલટાના એ બધા અંગો જ છે.

આથી આજના ખાનપાન અને રહેણો કહેણી સીધી યા આડકતરી રીતે કેટલા હિંસા પ્રધાન બન્યા છે? અને બનતા જાય છે? તેનો ચિતાર આ સંક્ષિપ્ત સૂચનોથી વાંચકોને આવ્યા વિના રહેશે નહીં. માટે—

પરમાત્મા મહાવીર દેવ જ આ લયંકર જમાનામાં શરણ ભૂત છે. બીજા કોઈનાય વિશ્વાસ રાખવા જેવું લાગતું નથી. આજના બળે અને પ્રગતિ સમય માનવોને સાચું રક્ષણ આપી શકશે કે કેમ? અથવા કેટલું રક્ષણ આપી શકશે? એ એક મહાન પ્રશ્ન છે. માટે કોઈ પણ જાતની ઉત્થલ પાત્યજ્ઞમાં પડવું એ પરિણામે નુકશાનની બાજુ છે. ૧૯૨૫ માં આ બાબતના અમારા જે વિચારો હતા તેવા આજે પણ કાયમ છે. કેમકે:— તે વખતે અમને જે પૂરાવા અને પરિસ્થિતિ અમારી સામે હતા તેના કરતાં આજે વધુ આગળ વધેલી પરિસ્થિતિ અને મોટી સંખ્યામાં પૂરાવા મળી શક્યા છે. જેથી અમારા વિચારોની સત્યતા વધુ પૂરવાર થઈ શકે છે.

ખાદ્ય પદાર્થોના રેશનીંગના મૂળ રહસ્યો.

યુરોપમાં વિશ્વયુદ્ધ થવાથી અનાજ અને ખાદ્ય પદાર્થો બહાર કાઢ્યા બેંચાઈ જવાથી, તેવા પદાર્થોની તંગી પડવાને લીધે, તથા લડાઈના વખતે લશ્કર તથા પ્રજાને ખાદ્ય પદાર્થો પહોંચાડવા માટે, સરકારને કરવા પડેલા સંપ્રદાને લીધે તથા હેરફેરના વાહનોની લગભગ રોકાઈ થવાને

હશે, તોજ મુશ્કેલીનો ઉદ્ધ મળશે. વિગરે, મતલબનું લાભજી
 સંસ્કારમાં આપ્યું હતું. દેશો-દેશમાંથી લોકોએ ઉધરાવીને રાહત ફરો
 આ અનાજ અંગાળમાં મોકલ્યાં. તો સરકાર પાસે હુરહુરના
 તાલનો ન મળે. કમનસીબી કેટલી બધી? જે સરકાર લયકરમાં લયકર
 નાખેલો, સમુદ્રો, પર્વતો અને ખાણો ઉપર પણ લડનાર ત્રૈનિકોને સિગારેટ,
 બેર, ચોરા અને જીવનની નાનામાં નાની જ ફરીઆતની ચીજો પટ્ટાંચાઈ.
 કહે તે સરકાર પાસે અંગાળીઓના કમલાઓજ અંગાળ જેવા પુષ્કળ રહેતો
 સાધનવાળા દેશમાં વસતોની તંગી પડી ગઈ, તે સરકારના તનનોડ
 પ્રયત્નો જાહેર થવા છતાં લોકોની મોટી સંખ્યા ભૂખમરાથી મરી પરવારી.

હિંદના પુઠ દંડોલરોએ હવે માંસાદાર પ્રધાન અંગાળના
 માંસાદારી લોકો માટે માંસ પૂરું પાડનારી ચોળનાઓમાં વેગ વધાર્યો. તેને
 અવસ્થિત કરી અંગાળ માંસાદાર પ્રધાન દેશ છે, તે આપણને મુખ્યના
 ખાજ ચેયર ચીઠું મસાળીના લખેલા "આપણું હિંદુસ્તાન" પુસ્તકમાં
 સંદર્ભમાં થતા અને વપરાતા વિવિધ ખોરાકોનો દર્શક એક નક્કો આપેલો
 છે. તેમાં જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ફળ, અનાજ, વિગરે જુદા જુદા ખોરાકોના
 મત્રો આપેલા છે. ત્યારે અંગાળના પ્રદેશમાં ત્યાંના મુખ્ય ખોરાક તરીકે
 જોઈ મોટા માણસ ચિતર્યા છે. એટલે કે હિંદમાં અંગાળ મંદી અને
 માંસાદાર પ્રધાન દેશ છે. ત્યારે તે દેશમાં અજનો ભૂખમરે ફેલાય, ત્યારે
 ખાસ તે ચીજોના ઉપરજ વધુ પડતી તરાપ પડે, એ સ્વાભાવિક છે અને
 તે વખતે સરકારી ખાતાઓએ તે વખતે એ પ્રદેશને માંસાદાર પુરો પાડવા
 મારેની સંજીવ, અવસ્થિત, મોટા પાયા ઉપર ચોળનાઓ ધરી લીધી અને
 ખેતરોની બાજુમાં લોકોને મરદી સંચાલતાથી મળી દે, તથા આડ.
 હિંદ સારીએ રૂઢમાંથી પુરેલા રૂઢનેતાઓ
 અને અંગાળમાંની ખોરાકની તંગીના કુદરતી

અમેરિકામાં વહાણનદીઓએ હડતાલો પાડી. ક્યાંક ક્યાંક મુશ્કેલી
 ક્યાંક ક્યાંક મુશ્કેલી એમ અનેક મુશ્કેલીઓ નહી, કાંઈએ બીજા
 ખાસ માં અનાજ આપવાની દયા કરી, જે અમેરિકાને વધારાનું
 બાળો નાંખવું પડતું હતું અને દરિયામાં ફેંકી દેવું પડતું હતું
 ને ભારત દેશને અનાજ આપવામાં ઉપરની મુશ્કેલીઓ નહી,
 પ્રકૃતગ્રીય આંદોલુટી, હુડીયામણો, તથા ડોલરની નિતિઓ પણ
 લાગી, પરિણામે લેવી યોજના, યાંત્રિક બેતી ખિત્તવવાના યોજનાઓ
 માં આવવા લાગી. મુંબઈ સરકારે રૂપાયા ૪૫ કરોડ નવી ખતી
 પાસ ક્યાં ને મોટું પ્રદર્શન મોટે ખર્ચે ભર્યું. વી સરકારે ૭૫
 પાસ ક્યાં, દેશી રાજ્યોમાં પણ એજ યોજનાઓને ટેકા આપવા
 'વહાણ વધી ગયું ભારતમાં કદી ન બનેલું બની ગયું.' "ભારતની
 માનતી હતી કે ભારતમાં હવે વરસાદે કદા અજની તંગા પડે જ
 પડી નથી." એ બ્રમણ-પરદેશથી આયાત કરેલા અનાજના સર-
 આંદાજો ભાંગી નાખી ને પ્રજાને જાણ અછ કે, "૧૯૬૬ પરદેશથી
 જ મંગાવવું હતું." છતાં પંચાલ વિગેરેમાંથી અનાજ બહાર પરદેશ
 જવાના આંદાજ તો માત્ર લઈ જવાના જ હતા. (મિટલે ને જોવાની
 જઈ ન પડી હોય, 'માત્ર આયાતના જ આંદાજ બહાર રહ્યામાં જ
 થા હોય.) લગભગ પછી પણ બે, ત્રણ, ચાર પાંચ વર્ષ સુધી તેની
 ર વહીને વધુ હિલટી વધુ થતી ગઈ. ઇંગ્લાંડ અને ફ્રાન્સ દેશમાંથી આવ-
 લેમાં પણ તે દેશોના પણ અનાજની તંગીના એવા જ અપીના
 જે વધુ લગવનક દશ અને પરિશિષ્ટ વર્ષોમાં જો-લે આખા
 ઉપર અજની બાળતમ સમગ્ર દુનિયા ઉપર અંકુશ મળવાને
 દોહર નામનું આંતર રાષ્ટ્રીય આજ આજનું પર્યું,

પરંતુ, ૧૯૭૩ થી વિગેરે કરતાં અજ સંકટ દેવળ લગાડને કચે
 મેમ રહે કદી લાગ્યું નહીં. પરંતુ કાંઈ જુદા જ રાજ્યદારી, પાને

સંજોગે સાબિત કરી જતાબ્યા હતા. અને નામદાર વાઈસરોય સામે
લોર્ડ વેવલે ભયંકર અલ સંકટની આગાહી કરીને દેશને ભૂખમર
જગ્યાવવા ભતે દેશનેતાઓને શરણે જઈને મદદ કરવાની દયાભરી ધામણી
વિનવણી કરી.

પરિણામે દેશનેતાઓના વિવિધ આદેશો છૂટ્યાં. માછલાં મારવા
પ્રતિબંધનાળા પ્રદેશમાં માછલાં મારવાના કોન્ટ્રેક્ટ અપાયાં. માંસાહાર
સગવડ પૂરી પાડવાની ભલામણો થઈ અને તેમાં અહિંસા અને
હોવાની જાહેરાતો થઈ. વાડો, ફળીયું, અગાશી, વિગેરે ઠેકાણે પણ
કાંઈ વાવવાની ભલામણો થઈ. નવજા ઢોરોને ખવરાવાતા અનાજ મળ
માટે ફાજલ પાડવા ઢોરોને કતલખાને મોકલવા માટે, કેનમાંકના કુકરો
ત્યાંની સરકારે કતલ કરાવ્યા હતા, તેના દાખલા અપાયા. અને તે ઘ
એ કારણે અપાય—એક તો, ઢોરોને અનાજ ન ખવડાવાય, તો તે મા
માટે બચે અને માણસોને છૂટથી મોટા પ્રમાણે તેનું માંસ પણ મળી

જે નેતાઓ એક વખત લાહોરમાં સરકારને કતલખાનું ન
દેવા માટે પ્રજાની હોલચાલમાં સામેલ હતા, તેજ નેતાઓ માંસાહ
તરફથી કરી રહ્યાં.

ખેતોમાં નુકશાન કરનાર વાંદરાં વિગેરે પશુઓને મારી નાખ
કાયદા પસાર કરવામાં અહિંસા જેવા લાગ્યાં, અને વાંદરાં વાંદરીને
લાવનાર માટે રૂ. ૪.). અને રૂ. ૩)ના ધનામો પણ જાહેર ચયાના
માર મર્યા. અને શિકારી પાર્ટીઓ દેશમાં ફરતી કરવામાં આવી.
તેમને અટકાવી ગામડાનાં ખેડૂતોમાંથી કલબો ઉઠી કરી તેમની
શિકારી પાર્ટીનું કામ લેવાની ગોઠવણ કરી. ગુજરાત જેવા બિના
પ્રદેશના ખેડૂતોમાં શિકારનો એવ ફેલાવવાની યોજના સર કરી.

અનાજની તંબીની હાક દેશવિદેશમાં વાગી રહી, અને વિદેશ
અનાજ કરોડો અજાણેને ખર્ચે લાવવાની યોજનાઓ કરવી પડી, પરંતુ

કાં તો અનાજ જલ્યા બળી જાય, કાં તો હુખી જાય, કાં તો કાષ્ઠ વદાણુ
 કાન લાવે નહીં. રહેવે ડબ્બા ફાજલ ન મળે, ચોખ્ખા જ્યાં ન થાય,
 ૧ મળે, ઘડિં જ્યાં ન થાય, ત્યાં ન મળે, એ તો સમજી શકાય છે.
 જ્યાં થાય, ત્યાં પણ ન મળે, અને દરોડે માણસો વાપરે નહીં, છતાં
 (ધું) ક્યાં જાય? આખા દેશમાં ક્યાંય ન મળે? એ દેટલી રીતનો
 જી આવી ગયો સમજવો? અને ક્યાં કેવી રીતે ગોઠવાય થતી હશે ?
 ૬ વાતાવરણને અંગે ચૂપ રહેવાની નીતિથી કાષ્ઠ કાંઈ પણ તેની
 પણ દરી ન શકે, અને ચર્ચા પણ ન દરી શકે. સરકારી અમલદાર
 વે તેજ સડી. આટલે સુધી દેશનેતાઓની મદદ મળી ગઈ. અને
 બજારીઓને દારીઓ દેવા સુધીની વાતો જાહેરમાં આવી. જે દે તેટલે
 અમલ તો ન થયો પણ મોટી મોટી રકમના દાંડ અને લાંબા
 ની સખત જોસો તો ઘણાને થઈ. તેની જાહેરાત રેશનીંગ ખાતું
 હતું. પાછો અંકુશ ઉઠાવવામાં પણ દેશનેતાઓની મિલચાલજી દાર-
 નિવડી. અને તેમનેજ તેનો યશ પ્રાપ્ત થયો.

પરંતુ, ખરી રીતે આ યોજનાઓ યજ્ઞ વર્ષોથી વિચારાતી હતી. તેને
 જુદા જુદા કાયદા અને ખરડા ધાનસબ્બાઓમાં અવી ચૂક્યા હતા.
 મોટું કર્જન સાદેજના સરકારી મંડળીના કાયદામાં આ દરેક સીલચાલનાં
 લગભગ મેં સને. ૧૯૦૪-૫ થી જોઈ શકાય છે. માત્ર તેનો રીત-
 અમલ દરવા માટેની તક આવી લાગી. એટલે સરકાર તેના જાળવર
 તને આગળ દરીને તેનો અમલ દરવામાં આજો છે. વ્યાપારી ક્ષેત્રમાંથી
 ગતા લોભને ખેતીમાં જરતી થયા જલામણે ચર્મ રતી છે, તથા
 બનાઓમાં, ઉદ્યોગોમાં અને દરજ્જાત લશ્કરમાં જરતી થતાના દાર-
 નિવડી રતી છે.

અમલમાંથી ધીરધારનો ધણો જોડીને ધન સહેશમાં ગયા છે. અને
 ૧ ખાસ ઉપર ધીરધાર ઉપરની અંકુશનો કાયદો આવી રહ્યો છે.
 ૨ ખાસ નીચેના કાયદા અને નીચેના કાયદા અને નીચેના કાયદા

ઝેલવણ હતી.

૩ કદી ખાંડ ન વાપરનાર વર્ગનો ખાંડમાં ભાગ હતો. છતાં-અધિક
કમટેક્ષ ભરનારને ખાંડ કે શેર હોલ્ડરોને કાપડ વધારે મેળવવાના હોય
પણ હતા.

વેપારી ચીજમાં અંકુશોને લગતા ઓર્ડીનન્સો પાછા ખેંચાવાના
લાગલગ દિ સોમાંજ કે પછી તુરત જ સેટેક્ષ પડી ગયો. એટલે એક તરફથી
અંકુશ મૂકીને પછી બીજી તરફનો દરવાજો ખોલી નાંખ્યો. એ અંકુશ
મૂકવા માટે જ એ દરવાજો ટેવ પાડવા અને માનસ કેળવવા માટે થોડા
વખતને માટે કામચલાઉ રીતે જ બંધ કરવામાં આવ્યો હતો. એમ સમ-
જનું હવે ધણુંજ સહેલું છે.

ખેડુતો માટેનો ઋણ રાહત કાયદો પસાર થયો. ગામડામાં પંચાયતો
સ્થપાઈ, ને પંચાયતો કોર્ટની પણ સ્કીમ બહાર આવી છે. ખેડુતોને સહકારી
મંડળો મારફત નાણા ધીરવાની ગોઠવણ પણ થઈ ગઈ એટલે ધીરધાર
પર અંકુશ મૂકનારો કાયદો જાહેરમાં આવ્યો. સરકારી દુકાનો મારફત
જરૂરી ચીજો આપવાની, અને ખેડોના ગોદામો મારફત કાચા માલ ખરી-
દવાની ગોઠવણો અમલમાં આવવા તૈયાર થઈ રહી હતી.

ધીરધારનો કાયદો ધીરધાર ઉપર અંકુશ મૂકી ચુક્યો છે. વેપારીઓને
લાઇસન્સ વિના કોઈ પણ ચીજના વેપારની છુટ મળતી બંધ થવા લાગી
છે, હોટલોની ધીકતી કમાણી મેળવો, યાતો હરિજનોનો પ્રવેશ ન આપવા
બદલ હોટલોના લાયસન્સ છોડો.

મીલો, રેલ્વે, અને સરકારી નોકરો માટે તો લોર્ડ લીન્લીથગો
સાહેબના દેવા પ્રમાણે સરતો માલ પૂરો પાડવાની વગલગ કાયમી
યોજના જેવું થઈ ગયું હતું. શિકાર માટે બંદુકો આપવામાં આવી હતી.
ચકલા અને પારેવાની સળ નાખવાનું બંધ કરવાના વિચારો ફેલાઈ રહ્યા
હતા. મંદિરોમાં મૂકાતા ચોખ્ખા પાન્ય ખૂંચતા થયા હતા.

તથા કાળા જામરીયા, લુહમી, નાનાં જીવેને બચાવીને મોટાઓને રેંસી નાંખનારા, વિગેરે વિશેષણ વેપારીઓને લાગુ પડી ચૂક્યા છે. અને તેઓ પ્રજા વર્ગમાં હડધૂત થઈ રહ્યા છે.

શહેરોમાંથી સદા અંધ કરવાના કાયદા થઈ રહ્યા છે.

એટલે હવે ભારતના વારસાના સ્વતંત્ર ધર્માદારીઓને પણ નોકરીમાં દાખલ થવા સિવાય બીજો રસ્તો ન રહે, એ સ્વાભાવિક છે. અને જેની ખાસે નાણાં હોય, તે રીઝવ બેંક મારફતે બ્યાજ ખાય, અને તે બેંક દેશના ઉદ્યોગ ધર્મમાં ફાવે ત્યાં નાણાં રોકે, આ મોટી ઉચ્ચ પાથણ કરવા માટે આ અંકુશો હતા, એમ-રાજ્યે તંત્રનો ઇતિહાસ જોતાં માલુમ પડે છે. અને એ અંકુશો પ્રથમ લડાઈને બદલે નાંખીને પ્રથમ લોકોને તે મુશ્કેલી વેદવાની ટેવ પાડવામાં આવી, અને લડાઈ તકકુચ કે અંધ ચતોંજ એ અંકુશ કાર્ય નાખવાની જ સાથે તેને લગતા સેલેટેક્સ જેવા કાયદા રાષ્ટ્રીય નેતાઓ મારફત પસાર કરાવીને, દાખલ કરાવી દેવામાં આવ્યા.

આ ઉપરથી એમ કહેવાને કદાચ અસંભવીત માનવાના કારણો મળે તેમ નથી, કે-

૧. દિંદિમાં યાંત્રિક ખેતી ખીણવવા (કેમકે-આની પણ જાહેરાત રેશનીંગ ખાતું કરતું હતું)

દેતુઓ સાથે નવા બંધારણથી સંકળાતું નામ છે, એટલે આંતરરાષ્ટ્રીય
અન્ય તંત્રીને પહોંચી વળવા આંતરરાષ્ટ્રીય રેશનિંગ ખાતું કે કુદ કંટ્રો-
લર ખાતું ને હોય, તેને માનવતા ખાતર પણ સહકાર આપવા માટે તેમના
વિશ્વવ્યાપક ધોરણે અહીં અંકુશ મૂકવા ન પડે, અને હિંદ બહારના પ્રદેશોને
અન્ય આપવું પડે, એટલે હિંદનું કુદ કંટ્રોલર ખાતુ આખરે આંતર રાષ્ટ્રીય
કુદ કંટ્રોલરને આધીન ન છે. તે [F.A.O.]ની વિશ્વ વ્યાપક ને નીતિ,
તે નીતિ બહારના કે પાકીસ્તાનના કુદ કંટ્રોલરની રહે, એ સ્વાભાવિક છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય નીતિ આખા જગતના તમામ માનવીઓ માટે એકજ
જાતના અને એકજ જાતના યાત્રિક બનાવટના યોરારો દેલાવવાની હશે,
તે હિંદ તેમથી બચી શકશે નહીં. તેણે વિદેશી કે સ્વદેશી
કારખાનામાં બનેલી ગિરકટ વિં બોરાકની બનાવટોને ઉત્તેજન આપવું ન
પડે. અને પોતાની હાથની બનાવટની બનાવટો ખાવાનો વારસો ધોમે ધોમે
કોડવો પણ પડે. કેમકે- ધઉં મળે તો દળાય ને? બારો મળે તો ચેટલી
બનાવાય ને? પણ તૈયાર ચેટલો, ચપાટી, ટમ્પલ ચેટી, પાઉં, કે કે જેવી
ન ચીજો તાજ, સરતી અને ગોટા પ્રમાણમાં મળે અને અહીંના ધઉં, અખન-
વાળા જગતના કોઈ પણ પ્રદેશમાં દરજ્જામાં ઉપયોગ કર્યા વિના બીજા ઉપા-
બાવી પડે ત્યારે બોલનની તૈયાર ચીજોનો ઉપયોગ કર્યા વિના બીજા ઉપા-
બાવી ન રહે. સ્વાભાવિક બની નામ પછી બલે હિંદમાંના ખાનગી પરદેશી
ગુડી અને વિજાનની મારફતે ગોટાગોટા કારખાના બોરાકનાં માંને બનાવના
અર્થે અમેરિકા વિગેરે દેશોમાંથી તૈયાર ચેટલીઓ દળામાંથી લીધી એ પડેલી
કરમા કરમ મળી આવે. શક, અથાણા પણ દળામાંથી મળી આવે.
પણ કોણ માચકુટ દરે. બાજની બાલિષ્ઠ્યો મોટી રકમ પણ કેવલ-
શી લેવામાંથી વખત અચાવતે બાજે રસીક બનાવતા મળે, અને કેવલ
અવરે, તો પણ રાજ એ માચકુટ બાજે રસીક દરે. અને બાજનાં બોરાક
એવા અખચરો આ બલિષ્ઠ્યો બોરાક રસીક દરે. અને બાજનાં બોરાક
પદતિ નાજુલ ન શક. તે પણ તે જગતે કરવતે એ હિંદ હોય તેમ દરે.

હોવાનું યાદ છે—“ લડાઈ આવી રહી છે ક્યા સંજોગ આવશે? તે કહી શકાય—નહિં” માટે લોકોએ કશાયે ઝડપણું કહોળ્યા વિના સરકારી હુકમોનો ચૂપચાપ અમલ કરવામાં જ લાલ રહેશે.”

આજે બધા ઓડીનન્સો પાછા ખેંચાઈ ગયા છે. એટલા ઉપરથી “તે સદાને માટે ગયા છે” એમ સમજી લેવાની તરફેણમાં અમો નથી. કેમકે એનો અમલ પણ પૂરેપૂરો ચક્ર શક્યો નથી. અને સરકારી તત્ત્વોની નીતિ જ એવી હોય છે કે—એવા દરેક તત્ત્વોનો પ્રાયમિક કડક અમલ કરવાનો પણ નથી હોતો, તેમ બની શકે પણ નહીં, પહોંચી વળી શકાય પણ નહીં, અને તેમ કરવા જતાં પ્રજામાં ખૂબ જોરથી બૂમ ઉડી જાય. એટલે કાયદા-ઓ શબ્દથી ગમે તેટલા કડક હોવા છતાં શરૂઆતમાં તેનો અમલ ખૂબ હળવે હાથે કરવામાં આવતો હોય છે. તે પ્રમાણે રેશનીંગની પદ્ધતિનો પણ હળવે હાથે જ અમલ કરવામાં આવ્યાનો ભાસ થાય છે. કેમકે હવે નવી લડાઈના ભણકારા વાગી રહ્યા છે ત્યારે ફરીથી પાછા એજ ઓડીનન્સો પાછા કદાચ અમલમાં ન આવે, તેમ કહી શકાતું નથી. અને ફરીથી પાછા અમલમાં આવશે, ત્યારે આજના કરતાં વધુ કડકાઈ કદાચ અમલમાં આવશે. એમ ધારણા રાખી શકાય છે. આ વખતે ધણી રીતે છુટછાટ પ્રજાજનો મેળવી લેતા હશે, અને કોઈ છુટછાટોનો ઉપયોગ કરતા હોવાનું વર્તમાનપત્રો ઉપરથી જાણવામાં આવતું હતું. તેમજ દેશી રાજ્યો અને બ્રિટીશ રાજ્યોમાં કોઈક અમલમાં ફરક રહેતો હશે. હવે, તે ફરક રહી શકશે નહીં. અને બીજી લડાઈ બંધ પડતાં તુરંતના ચાંતિનો વખત શરૂ થતાં કદાચ ઓડીનન્સો કે તેના હેતુઓ એક યા બીજી રૂપે, વધુમાં વધુ કડકાઈથી અમલ થવાને પાત્ર બની પણ જાય. અને એ ઓડીનન્સો માર-ફત સાધવાના હેતુઓ સધાવાની અણી ઉપર આવી જતાં કદાચ પછી જન્મતમાંથી એવા ઓડીનન્સો અદ્યત્ત પણ થાય.

ભારતમાં કદાચ અનાજ વિગેરેની છતને લીધે; વધુ પડતા રેશનીંગના અંકુશોની જરૂર નથી એમ માની લઈએ; પણ ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય

[illegible]

પરમપૂજ્ય મુનિમહારાજશ્રીને વિજ્ઞપિત.

पद्मपूज्य भुनिभारालम्बोने विना

[illegible]

મુંબઈના ભૂત પૂર્વ એચર મીનુ મસાણીજીએ “આપણું હિન્દુ-સ્થાન” નામનું એક પુસ્તક બહાર પડ્યું છે, તેના પુઝા ઉપર છુટક ચિત્રો મૂક્યા છે, તે ખૂબ સચક છે.

જ્યોતડી પહેરીને માથે ફેંટા બાંધેલો ઉઘાડા શરીરે હિંદના એક ખેડૂત કાઠળી વતી ખેતર ખોદે છે, તેની સામે લીલો કંઈક નેવો ધઉના દાણાથી ભરેલી કુંડીયોવાળો ધઉના છોડ ઉગી નિકળેલો છે, તેની પાછળ હુમાયના ભુંગળા સહિત એક સીલ ખડો છે, તેમાંથી કાંગરીવાળી નાની અને મોટી એમ બે ગોળ ચીળે નીચે બહાર પડે છે, તે ચીળે ધઉની રોટલી નથી, પણ બિસ્કુટ છે. કળાકારે રોટલીથી જુદા પાડવા તે ગોળ ચીળેની કાર ઉપર ખાંચા ખાંચા વાળી કાંગરી બનાવીને બિસ્કુટનોજ રૂપરૂ ભાસ લેમો કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે, અને નાની અને મોટી બે ગોળ ચીળે માટે આપી જણાય છે; કે “મોટું બિસ્કુટ, રોટલી, રોટલાને ઠેકાણે મોટી ઉમરના માણસો માટે છે.” અને “પુરી, લાખરો, વિગેરેને ઠેકાણે કે બાળકો વિગેરે નાની ઉમરના માણસો માટે નાના બિસ્કુટ છે.” હિંદના ખેડૂતનો એ ભાવી ઉપયોગ કરવાનું પણ કદાચ સુચવ્યો હોય, આવા આવા બીજા અમારી વાતના આબાદ, સચક પૂરાવા છે. આ પૂરાવા હાલની સરકારની, પહેલાંની સરકારના, વખતના છે, આ સિવાય એ વખતના સરકારી જુદા જુદા પોસ્ટરોની જાહેરાત ઉપરથી પણ ઘણું ઘણું આ દિશામાં સમજાય તેમ છે. એટલા બધા પોસ્ટરો બહાર પડ્યાં છે અને તેની પાછળના આ દિશામાં એટલા બધાં સચક હેતુઓ ગોઠવાયેલાં છે, કે તેનો વિસ્તાર કરવા જતાં એક મોટું પુસ્તક થવા જાય તેમ થાય છે, એટલે આટલેથી આ વાત અહીં છોડવી પડે છે.

“જે વાવે કપાસ, તે થાય બિલસ” વિગેરેના પોસ્ટરો તથા કપાસ ન વાવના તથા અનાજ વાવવા ખેડૂતને સમજાવનાર સરકારી પોસ્ટરોની અમલ યેત્રીવાળો સ્વયંસેવક ખૂબજ સચક છે.

જેમ તેના ચેતના દારણુભૂત બન્યા છે. તેની દાંષ્ટ અસર ત્યાગી જીવન ઉપર પણ થઈ છે. એટલે, આ જમાનાની બધીઓએ પોતાની જવાબાઓ વડે દર દર સુરક્ષિત રહેલા ત્યાગી વર્ગને પણ દગડવા માંડ્યા છે. દાંષ્ટ દાંષ્ટને પૂર્વાવસ્થા-ગૃહસ્થાવસ્થામાં થયેલા રોગો સાથે આવેલા હોય છે, પરંતુ દાંષ્ટ દાંષ્ટ મુનિ માદરાજાઓના ગૃહસ્થાવસ્થામાં શરીર આરા હોય છે, ત્યારે ત્યાગી અવસ્થામાં આવ્યા પછી કવચિત્ દીક દીક રૂપમાં થયેલા જોવામાં આવે છે. ત્યારે કદાચ ગૃહસ્થાવસ્થામાં ક્ષયની હદ સુધી પહોંચી ગયેલાઓના શરીર મુનિગર્યાધી એકદમ સુંદર આરોગ્યવાળા થયાના પાત્ર દાખલા છે.

સવારે ચા પીવાની રીતનો પ્રવેશ પ્રથમ વિષમતાનું દારણુ છે. તેની સાથે ખાખરા વિગેરે આઘ પધાર્થો; અને લેવાય, તો તે બીજું દારણુ બને છે, ત્રીજું દારણુ તે બરાબર પાચન થયા પહેલાં જ બપોરની ગોચરી લેવાય, તે બને છે. અને ચોથું દારણુ બપોરની ગોચરી પાચન થયા પહેલાં સાંજની ગોચરી લેવાય. તેમાં પણ રોટલી, બાખરી, પાપડ, પૂરી, મીઠામ, વિગેરે બાટાની બનાવટો હોય, તો ત્રણી વિષમતામાં દાંષ્ટ જોર વધે છે, અને મીઠામ, હોય તે બાંને ફિવસે તપશ્ચર્યા વિગેરે કરવાનો પ્રસંગ હોય, તો ખાસ કરીને બારે બારે સાંજે હોવાનો સંભવ વિશેષ છે. એ રીતે ઉપરા ઉપરી ફિવસોને ફિવસો સુધી અપશાન-પોતાની વાદરાજીન સદન કરી લે. તેના કરતાં વધુ પ્રમાણમાં જ બારે ઉપરા ઉપરી આવાર થયાથી એકમતનાં રૂપાં, જેનો સંગ્રહ થયાજ કરે છે, અને તે કરીરને પ્રથમ તો સ્વામ હોય તે વાલ હોય, તેમાંથી ધોળું ગપવા પીણું બતાવે છે. અને સારું સત્ત્વ તપશ્ચર્યા હોય, —જે તે તપશ્ચર્યાનો ગુણ કરીરના રોગોને બાળી નાંખવનો છે, પરંતુ અમુક પ્રમાણમાં એકદમ કપેલા હોયે, બદે છે. તેનો સારો ફરો માત્ર બાંનેર-ગોળમાં સમાય છે. અને એક છે, વાળી પાચનમાં એક રીતે આવારની વિષમતા દર થાય છે, જેથી પ્રાચીન તપશ્ચર્યા કરીને બધું જોતો, તેને બાંનેર દુઘડ છે, ફિવસ છે. અને બીજી રીતે વિષમતા એ

મુનિ મહારાજાઓને વિહાર: ધર્મક્રિયા-અનુષ્ઠાનો, તથા બીજી ધર્મી સ્વાશ્રયી પ્રવૃત્તિ હોવાથી બ્યાયામ પૂરતો મળી રહે છે.

મુનિવર્ગને માટે બ્રહ્મચર્યની સગવડ બાબતમાં પણ કાંઈ કહેવાતું કારણ રહેતું નથી.

આરામ-નિદ્રાપણ જોઈએ તેટલી મળી રહેવાને કાંઈ પણ હરકત હોય એમ જણાતું નથી. આહાર પ્રાપ્તિની બાબતમાં પણ કશી ક્યાંઈ કારણ જણાતું નથી, અને સાથે કાંઈને કાંઈ તપશ્ચર્યા પણ અવશ્ય હોય છે, એટલે રોગાદિકનો કોઈ રીતે સંભવ જણાતોજ નથી. માત્ર આરોગ્યના મુખ્ય મુખ્ય નિયમો ખ્યાલમાં હોય, તો મુનિઓનું અને ખાસ કરીને તપસ્વિઓના શરીરો દિવ્ય જણાય છે. જોકે મુનિ આચારના પાલન સાથે કાયમ સર્વથા અનુકુળ આહાર મળી રહે, એ ઓછું સંભવિત ખરું. તો પણ એકંદર ખાસ અગવડ ન ગણાય.

છતાં, કેટલાક બાળ અને યુવાન મુનિમહારાજાઓનેય કાંઈને કાંઈ બાધિની ક્યાંઈ હોય છે. તેમ પ્રૌઢ ઉમરનાઓની પણ ક્યાંઈ હોય છે. વૃદ્ધોને માટે તો કદાચ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રોગો પ્રગટ થવાના અનિવાર્ય સંજોગો ગણાય.

મારી અદ્યપમતિ અનુસાર-આહારની વિષમતા હાલના સમયમાં ખાસ રોગાવસ્થાનું કારણ સમજાયું છે, આહારની વિષમતાથી દરેક પ્રકારની અવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થાયજ, એ સ્વાભાવિક છે. તેથી આરામ, નિદ્રા, સ્વાસ્થ્ય, શાંતિ, વિગેરેમાં ખલેલ પડે, બ્રહ્મચર્યથી મળતા કાયદા મેળવવા માટે મને તેટલી કઠોર સાવચેતી હોવા છતાં પણ અનેક સકળ દોષો અને મુશ્કેલીઓ ઉભી થઈ જાય, એ સ્વાભાવિક છે.

જન સમાજ જેમ ખાનપાનની બાબતમાં બેદરકાર ધણો બન્યો છે. અને તેથી અનેક ચીજો, અનેક વાનીઓ, અયોગ્ય પાક, હલકા પ્રકારના ખાદ્ય પદાર્થો ખાવા, ખોટી દવાઓ પીવી, વિષમ જીવન જીવવું, વિગેરે

ને હિતમ આરોગ્ય ધરાયું હોય, તેના મારે તો ઓગ્રેહ, વધનો, રૂંદ, દલદો, જમે તેવો ખોરાક દોય, તો પણ દશી દરકત આવેજ નહીં. | તો પત્થર પણ પચી જાય.

તપશ્ચર્યાઓ પણ શરીરની ક્ષેદક્ષમ-સદન શક્તિ એકંદર આધાર રાખેલ, મનોબળ, વિગેરેને અનુરૂપ વિવિધ અને શુરુ આના અનુચારે. એટલે પછી પૂછવું જ શું? પાગળા અતર વાગ્યા મારે પણ એ જોજે સુકમાવલોકનથી આનાઓ અપાતી દોય, એટલે પછી ત્યાં પણ મના થયાનો પ્રસંગ ન જ આવે, એ સદજ છે.

સામાન્ય મુનિઓ આ જુદું કદાચ ન જાળતા હોય, પરંતુ જાતી જો અને વડિલોના લક્ષ્ય બદલ તેમાનું કામ પણ દોનુંજ નહીં.

જોવાન, આધાર લેવા; એ સર્વ પ્રાણી માત્રની સામાન્ય જન્મરીત છે, તે જાળતમાં મુનિ મદારાગમઓએ પણ માર્ગાનુસારિ શુભનું તુષ્ટાણ દરવાનું શાસ્ત્રાના ગિરજ છે. “ જીળે મોઝતમ ” આ માર્ગાનુસારિપણો સામાન્ય આજ સર્વ પ્રાણી માત્રની જોગ મનિ મદારાગમઓએ પાળવાનોજ છે.

જાળનારા અભ્યાસિ મુનિઓને- સવારમાં માત્ર એકાદુ જમ જ મારક [એકનું દોયતો અધીં રોરથી જોણા રોરજ અને ગાયનું દોય તો જો રોરથી એક મેરજ.] આપવામાં આવે. પાસણું વિગેરે દોય તો પછી એક થોડું વધારે દુધ, કે તદન દલમે થોડો ખોરાક લેવામાં આવે, તો એ દરકત નહીં આવે.

એ માત્ર રાખવું, કે- જાતી મોટી માત્ર તપશ્ચર્યા પછી, તદનુસાર જાળ- જિને જલકા અને પ્રવાહી પદાર્થો આપીને પ્રથમ ધોમે ધોમે હિતમ દોય, મળની બવરસા થયા બાદ, નકર કાંઈ અને કાંઈ કાંઈ કાંઈ હોય, જ લેવાવા જોણે, દોલની ખડો દોય, ત્યારે એકે તે જાળમાં આવે, નેવખતે જલકા, તથા ખરો દોલની રૂંદ, દલદો કાંઈક રી રૂંદે પણ ખરી, પરંતુ પાચન શક્તિ તે નજીક દોલકાને તે દરકત

ઉત્પન્ન થાય છે, એ વિષમતા પાછળથી આંખ, મસા, દાંતમાં લોહીપર, પાયોરીયા, છર્જાતાવ, વિગેરે ભુદા ભુદા રોગો રૂપે ધીમે ધીમે દેખાય છે. એવા રોગો એકાએક ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ ધીમે ધીમે બળમાં આવ્યા હોય છે. કુદરતી રીતે શરીર ધણા અન્યાયો સહન કરે છે. જ્યારે તેનાથી સહન ન થઈ શકે તેટલા અન્યાયો વધી જાય છે, ત્યારે જ તેને સ્થાયિ અને મોટા રોગ રૂપે બહાર આવવા દેવા પડે છે.

તપસ્વી ન હોય, છતાં પણ વચ્ચે વચ્ચે આવતી તપશ્વર્યાઓ કાંઈક દોષોનો નાશ કરે છે. પરંતુ પછીના પારણા અને તેનીયે પછીના ખોરાકના દિવસોમાં કેટલીક વિષમતાઓનાં બીજ નંખાય છે, આથી, શરીર, પીળાં, શીઝા, શરીરમાં ગરમી, આંખે ચરમા, મસા, કબજાત, દાંતમાં લોહી-પર, શરીરે કળતર, કેડ અને પીડના દુખાવા, માથાનો દુખાવો, પિશાબમાં બળતરા, શરીર ગડા સ્થુત્ર થઈ જવાં, પેટ મોડું થઈ જવું, હાથ પગનાં તળીયા કળવાં, નાકમાંથી લોહીનું પડવું, વિશેષમાં સાંધીજી-મહારાજોને પણ આવી અસર. આ બધાં આહારની વિષમતાના અચૂક પરિણામો છે.

હાંઆ વખતની તપશ્વર્યા રોગોનું કારણ બની શકેજ નહીં, પરંતુ પારણા અત્તરવારણાની વિષમતા તથા આગળ પાછળના ખોરાકોની વિષમતા, તથા તપશ્વર્યાની વિષમતા રોગોનું કારણ બને એ સ્વાભાવિક છે.

અગાઉના પૂર્વાચાર્યોને સહજ રીતેજ અનેક શાસ્ત્રોના અગ્રાધ જ્ઞાન સાથે આરોગ્યશાસ્ત્રનું પણ સદૃઢ જ્ઞાન હતું. એમ જાણી શકાય છે. સેકડોની સંખ્યામાં શિષ્યાદિક પરિવાર હોય, તે દરેકને માટે વખતો વખત દવા-ઔષધ કરાવવાનું હાલની જેમ શક્ય બને નહીં.

રોગે રોગના દરેકના ચહેરા અને આંખો ઉપરથીજ તેમની આહાર પરિણિતિનું અચૂક અનુમાન કરી લઈને “કોને માટે કંઈ જાનને આહાર કેટલી માત્રામાં દિતાવડ છે?” તે બરાબર સમજી લઈને જ સ્વાભાવિક રીતેજ આહારની બ્લેચણી કરી આપે, આહારની બ્લેચણી ખુદ ગીતાર્થ-ગુરુઓને કરવાના નિયમોના આ ને આવા બીજા અનેક કારણો. હતા અ

૮. દીર્ઘ આયુષ્ય ટકી રહે છે, બળ અને ક્રાંતિની વૃદ્ધિમાં સર્વોપરી કામ કરે છે. વય સ્થિર કરે છે, અસ્થિર હોય તેનું પુનઃસ્થાપન કરે છે.

૯. પાંચેય ઇન્દ્રિયોની ગ્રાહક શક્તિ ખૂબ વધારે છે. ઇન્દ્રિયોની સૂક્ષ્મ રચનામાં મદદ કરી તેની શક્તિ તીવ્ર બનાવે છે. બ્રહ્મચર્યના પાલનમાં અજબ મદદ કરે છે. એ કારણે યોગિઓ માટે પણ આ ખોરાક વધારેમાં વધારે ઉપયોગી અને બંધ બેસતો છે. માદ્કસર યોગ્ય ખોરાક લેતી જીવાન અને ચપળ ગાયનું પાતળું પણ કસદાર જીવંત દુધ જગત ઉપરનું સર્વોપરી અમૃત છે. યોગ્ય વિધિસર જો ગાયનું દૂધ લાંબો વખત લેવામાં આવે, તો પુરુષનું બળ બળદની માફક અતુલ વધી જાય છે. તેથી પ્રાચિન ઉપમાઓમાં મહાપુરુષોને વૃષભની ઉપમા આપવામાં આવેલી છે.

ગાયના દુધના વિવિધ પ્રયોગોથી સર્વ રોગો મટાડી શકાય છે, પરંતુ એટલા મોટા પ્રમાણમાં ગાયનું દૂધ પ્રત્યેક વ્યક્તિ માટે મળવું અસંભવિત છે. તેમજ દરેકને તેટલા પ્રમાણમાં કાયમ ફળોના રસો મળી શકે, એ પણ સંભવિત નથી. એટલે—

અનાજ સર્વ સામાન્ય ખોરાક તરીકે ઉત્તમ છે. તેમાં પણ ધર્ડની સર્વોત્તમતા જગ જાહેર છે. ધર્ડમાં સાત્ત્વિક તરવે વધારે પ્રમાણમાં છે. તેમજ નક્કર ખોરાક તરીકે તે ઠીક છે. યોગ્ય જઠરાગ્નિ વાળી વ્યક્તિ તેમાંથી દુધનાયે ઠીક તરવે મેળવી શકે છે.

ધર્ડ રીતસર પાચન થાય, તો જેવો તે સર્વોત્તમ ખોરાક છે તેવોજ, રીતસર જેને પાચન ન થતો હોય, તેમને માટે આજકાલ અનેક રોગોનું મૂળ પણ તેજ જોવામાં આવે છે. [ગાજળ ૬૧મા પેઢજ ઉપરનો છેલ્લો પેરગ્રાફ જુઓ.] વાસ્તવિક રીતે કાષ્ટ ખોરાક ભારે, હલકા, કે ઠંડા નથી. પણ રીતસર પાચન થાય, તે ખોરાક હલકા, તે શિવાયનો બીજો બધો ભારે, દૂધ પણ પચે નહીં, તેના માટે તે પણ ભારે, અને ગરમ, સાલમ પાક અને અઢીયા પચી જાય, તેના માટે ચુરમાંના લાકુ હલકા ગણાય.

મળ થોડો બદલ આવે છે, ને દેટલોડ બાકી રહી જાય છે, કાઠવાર નરમ કાઠ વાર લગલ જોડો ચીકણો, મુકો, હુંકો, પાટલી રૂપે, આવે તો જાગરું કે પેટનું ચંત્ર બરાબર કામ કરતું નથી, અથવા બોરાકર્મા જુલ છે, જાગર-નીના આરા જોવાને દુર્ગંધ મારેતો મળ અથડાવુંની પૂરી નિશાની છે.

આવાનમાંથી રસ બરાબર ન બને. તો વિદારી રસને લીધે અમુક રોગો થાય છે, તેજ રીતે વિદારી મળને લીધે અમુક રોગો થાય છે, એજ રીતે રસમાંથી બરાબર લોહો ન બને. લોહીમાંથી બરાબર માંસ ન બને, તો પણ વિદારી લોહીને લીધે રોગો થાય છે એજ પ્રમાણે વિદારી માંસ, વિદારી મેદ, વિદારી લાઠ, વિદારી મનજન, વિદારી કામ, અને વિદારી જીવનને લીધે પણ જુદા જુદા રોગો થાય છે.

કેમ વિદારો રસાદિને લીધે રોગો થાય છે. તેજ પ્રમાણે વધારે પડતા કે શોષાર્થ મથેલા રસાદિને લીધે પણ જુદા જુદા રોગો થાય છે, મારે અવિદારી અને સમપ્રમાણમાં વધ-ઘટ-વગરના-તેજ માત્રોનો દોષો જોઈએ. આ સુદૃઢ વ્યવસ્થાની નિશાની છે.

દેવક સાસ્ત્રમાં દૈવક માતૃગોના વિદાર, શોષ અને પ્રદિન લીધે મળા રોગો જુદા જુદા ગણાવ્યા છે. ચોગ્ય પરિણતિ પામે તેવો આદાર વ વચન દવાએ માતૃગો. મળો, અને વાતઃ પિત્ત રસ તે સમપ્રમાણમાં બનાવતા મારેતો, અને રાખવા મારેતો મુખ્ય ઉપાય છે.

તેથી રીતે માતૃગોની રચનાએ પરિણતિને અભાવે જુદા જુદા રોગો થાય છે, તેથીજ રીતે રનારોગો, નરો, જુદા જુદા અવસ્થા, કિંમિ, આપ આમલી, પિત્ત, રસ, વિગેરે લેમાંથી બને છે, તે દેવકમાં કિંમિ, મેત્રાવર, કે વલિ દેવક, તો પણ તે કિંમિને લગતા રોગોને કારણે જુદા જુદા રોગો થાય છે.

વાત પિત્ત અને મળની વિવિધતાને લીધે જુદા જુદા રોગો થાય છે. અમુક ઉપર પ્રમાણે જુદા જુદા રોગો કરશે. મળમાંથી વાત પિત્ત

તથા, દરરોજના આહારની પરિણતિ: મળની રીતસર તૈયારી; અને તેના યોગ્ય રીતે નિકાલ: તે મળ શુદ્ધિ; એ બરાબર ચાલુ હોય, તો “દરેક ધાતુઓની પાચન ક્રિયા બરાબર થઈ છે અને ચાલે છે” એમ માનવામાં હરકત નથી.

પરમ ઉત્તમ-આરોગ્યવાળા શરીર સિવાય, આવી ઉત્તમ પરિણતિ સંભવિત બને નહીં. આજકાલની આપણી પરિણતિ દોષવાળી થાય છે. ઉત્તમ આરોગ્યવાળાનો મળ ઉપરથી તેની આંતર્ય ધાતુઓમાં કેવી રીતે યોગ્ય અને સંપૂર્ણ પરિણતિ થશે ? અથવા થઈ છે ? અથવા થાય છે ? તે ચોક્કસ કહી શકાય છે. કેમકે-ઉત્તમ આરોગ્યવાળાના મળ અને રક્ત પહેલેથી ઉત્તમ પ્રકારે જુદા પડે છે, અને ઉત્તરોત્તર દરેક ધાતુઓની પરિણતિ પણ વ્યવસ્થિત થતી જાય છે.

પરંતુ, જેની આહાર પરિણતિ અને મળની તૈયારી ખામીવાળી હોય છે, તેની પહેલેથી ભૂમિકા પણ ખામીવાળી હોય છે. મળની પરિણતિ અસંખ્ય પ્રકારની થાય છે. તેની પરીક્ષા ઉપરથી અનેક રોગોની અચૂક પરીક્ષા કરી શકાય છે. કોઈ વખતે મળનો આંતર પહોળા ગોળા કારે હોય છે, કોઈ વખત સાંકડા ગોળાકારે હોય છે. તેવું કારણ આંતર પહોળાં અને સાંકડાં થાય છે, તેને લીધે એમ બને છે. આંતરડાં એટલાં નબળાં સમજવા, નિરોગીનાં આંતરડાં કાયમ એકજ સરખા આકારનાં રહે છે, તેથી કાયમ એક સરખી પહોળાઈનો મળનો જેમ બને તેમ લાંબો આકાર બહાર પડે, તેમાં દુર્ગંધ ન હોય, ચિકણ ન હોય. આગળનો પણ તાગ સૂકવેલો ન હોય, પ્રકાશન કરતી વખતે હાથ બગડે નહિ, રંગ પણ ભૂરા-લાલાશ પડતો હોય, તે મળ પ્રાયઃ આરોગ્યનો સૂચક છે. પોતાનું આરોગ્ય કમજોર બની શકે તો પોતાના મળની પરિણતિમાં ફેર પડે કે તુરત ચેતી નહું, અને “ક્યાંક ભૂલ થાય છે,” એમ સમજીને ભૂલ જ્યાં થતી હોય, તે શોધી કાઢીને ઉપાય કરી મળ પરિણતિને પાંચી વ્યવસ્થિત કરી દેવી, તેવું આરોગ્ય વ્યવસ્થા સાદોજ રહે. મળ શુદ્ધિ ઉપર આરોગ્યનો ઘણો આધાર છે. ઘણી વખત

ક્રૂર વિગેરે પણ વિષમ બને છે. સમ રહેતા નથી. “ધાતુઓઃ ઉપ-
ધાતુઓઃ મળોઃ વાતઃ પિત્તઃ ક્રૂરઃ વિગેરેની બરાબર સમતાઃ તે
આરોગ્ય, અને વિષમતા તે રોગો.” ઉત્તમ આરોગ્ય કરતાં ખાતરી
વાળા આરોગ્યવાળાને દરેક પ્રકારની વિષમતાઓને લીધે રોગોની શર-
આત થઈ જાય છે, પરંતુ તે તે રોગો શરૂઆતમાં એકદમ અકાર દેખાતા
નથી. માત્ર રસ કે મળ દોષના તાત્કાલિક રોગો તુરત દેખાય છે, દાખલા
તરીકે— આખા લાલ થઈને ઉઠે છે, ક્રૂર દોષને લીધે, ચીપડા વળે છે, મેદ
દોષને લીધે ખીલ થાય છે, આંખો જેમાંથી બને છે, તે તેજસ્વી રસોની
સાથે ક્ષારો ધસડાઈ આવે છે, તે એકકા થઈ મોતીયો બાજે છે, અમુક
પ્રકારનું ઝેરી પાણી ઝામરો ઉત્પન્ન કરી, અંધ બનાવે છે. શુક્ર દોષથી
આંખનું તેજ કમી થાય છે. પિત્તની ગરમીને લીધે આંખોમાં બળતરા રહે
છે. આજ પ્રમાણે શરીરના કોઈ પણ ભાગનો કોઈ પણ એક રોગ એક
જાતનો નથી હોતો, તેના કારણે જુદા જુદા હોય છે, તેથી તેના સ્વરૂપો
પણ જુદા જુદા હોય છે અને મટાડવાના ઉપાયો પણ જુદા જુદા હોય છે.

જે દોષથી, જે ધાતુઓ બગાડવાથી, જે રોગ થતો હોય, તે દોષ દૂર
કરવાથી, તે ધાતુઓ વિગેરે સુધારવાથી તે તે રોગો મટે છે. બીજી રીતે
મટેજ નહીં, બીજી રીતે મટાડવામાં આવે તો કદાચ મટે, તો બીજા
કોઈ નવા રોગનું મૂળ નાંખીને જ મટે.

સારાંશકે— આહારની બરાબર પરિણતિઃ એ આરોગ્યનો મોટામ
મોટો આધાર સ્તંભ છે. માટે દરેક પોતાને માટે ચોક્કસ નક્કી કરી લેવું
જોઈએ કે. “મને કેવો આહાર પરિણત થાય છે? ક્યારે ક્યારે લીધેલો
પરિણત થાય છે? ગઈ કાલનો આહાર આજે બરાબર પરિણત થવા
લાગ્યો? કે નહીં? બરાબર પરિણત થવા છતાં વચ્ચે કંઈ જાતની અડચ
ખુ ઉભી થાય, તો ખોટી રીતે પરિણતિ થવા લાગે છે?” વિગેરે પોતે
પોતાને માટે સમજી રાખવું જોઈએ. અને તે પ્રમાણે વર્તવાથી ધર
રોગોમાંથી, ઘણા અર્ચમાંથી, ઘણી મુશ્કેલીઓમાંથી અવશ્ય બચી જાય.

પ્રસન્નતા રહે છે, મન નિર્વિકારી રહે છે, વિષય વાસનાના સંકલ્પ વિકલ્પ આવતા નથી. સ્વપ્ન દોષ વિગેરે દોષો ઉત્પન્ન થતા નથી. દોષિત સ્વપ્ન આવતા નથી વીર્ય વિકારના રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી, સાથે બીજી કોઈ પણ ધાતુને લગતા દોષો ઉત્પન્ન થતા નથી. સાથે શરીર તેજસ્વી અને સ્ફૂર્તિવાળું રહે છે.

જેમ, રસમર્થી અનુક્રમે દરેક ધાતુઓ બને છે, તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે, “રસધાતુમાં દરેક ધાતુના તત્ત્વો છે,” તેજ રીતે દરેક ધાતુઓમાં દરેક જાતના તત્ત્વો હોય છે, તેજ પ્રમાણે શુક્ર ધાતુ પણ વીર્યશયમાં એકત્ર થવા ઉપરાંતનો ભાગ શરીરના તમામ ભાગમાં વ્યાપક થાય છે, અને તેથી કરીને તે તે અવયવોની મજબૂતી રહે ટકી છે. સાતેય ધાતુમાં વેગ અને સંચળતા રહે છે. એરીને શુક્ર ધાતુ શરીરમાં વ્યાપક થવાથી, જનનેન્દ્રિયો અને તેની આબુજાબુનો પ્રદેશ અને એકંદર આખું શરીર, અંદર ખરી ગરમી હોવા સાથે, બરફ જેવું ઠંડું રહે છે. અને શુક્ર ધાતુની અધીકતાને લીધે જેમ જનન અવયવોની એક જાતની સ્થામતા હોય છે, તેજ પ્રમાણે શરીરમાં પણ એક જાતની સ્થામ છાયા-કાંતિ વ્યાપક થાય છે.

વિષમ આહાર પરિણતિ હજારો દર્દો પેદા કરે છે, આ માટેજ બ્રહ્મચર્યની નવ વાડમાં યોગ્ય આહાર ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બીના છે,

આ ઉપરથી પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજાઓ પૂજ્ય ગુરુવર્યોએ અને પૂજ્ય પ્રવર્તિની કે ગુરુશીશ મહારાજાઓએ, તેઓના શિષ્યો અને શિષ્યાઓના જીવનમાં કેટલો પ્રવેશ કરવો જોઈએ? કેટલો ખ્યાલ રાખવાનો હોય? તે બરાબર સમજાવશે. પૂર્વના મહાત્માઓ કેટલો ખ્યાલ રાખતા હતા? તેની પણ કલ્પના આવશે આ બધો ખ્યાલ એવી ખુબીથી રાખવાનો હોય છે, કે શિષ્યોને આ વાતની ખબર પડવી જ ન જોઈએ કે, “ગુરુ મહારાજ અમારી આ બાબત ધ્યાનમાં રાખે છે” કેમકે-કેટલીક બાબતો સ્વર્વા

અલભ્ય ઉત્તમ વારસાનો લાભ

ભારતીય આર્ય પ્રજાજીવનમાં આવા ઉત્તમ નમ્બો વાળા માટે પૂર્વના મતા પુરપેઠે ધણા હિસાબે આગમવાયા છે, તેને લીધે ઘણા નમ્બો આવાયસે આપણા જીવનમાં વાગ્યા ગયા છે. જે દે—આજની યુરોપની સંસ્કૃતિ, શિક્ષણ અને લલચામણી કૃત્રિમ સાધનો, તે નમ્બોના જનકે અજાણ્યે પાયા ખોદી રહેલ છે, તેનો ખ્યાલ ન તો પ્રગટે છે, ન તો આજના અનાયાસના દેશનેતાઓને છે, જૂઠ્યા વગ્ગોની માફક અનેક રસાયિ પ્રગ્નઓ તેઓ વે આટકનરી રીતે આ પવિત્ર પ્રજાઉપર તુટી પડેલ છે, પૂર્વની અવગણના અભિન્ન કરવાને આટકનરા અનેક પ્રયત્નો ચલાવી રહેલ છે.

૧. ઈંગ્લેન્ડ—જાતને પોતાના માનીને—જાતની સંસ્કૃતિ તોરવા પ્રગ્ન તેનો રાજ્ય સત્તાદારા દખલે લીધા.
૨. પોતાની ધારણાના આધારી પાર્લામેન્ટ અને ના એવલ એવલ માનક પ્રગ્નમાં ઝૂંપ્યાની ગોઠવણ કરી, અને તેના પ્રગ્ન માટે અમેરિકાને આગળ દર્શાવે.
૩. જાતમાં તત્કાલ અધાર અને રાજ્ય કરી પોતાના નેતૃત્વની રાજ્ય કરનારી શિક્ષણ આપી દેશને રહેલ વર્તન રાજ્યની રાજ્ય કર અને અમેરિકાને જાતમાં આગળ આગળની વાત આપે.

ગૃહસ્થ અવસ્થામાં રહેલા સંસારીઓ માટે પણ યોગ્ય આહાર પરિણતિ અહ્યર્થ પાલનમાં ઘણી મદદ કરે છે. યોગ્ય આહાર પરિણતિ શુદ્ધ ધાતુનો પૂરવઠો ઉત્પન્ન કરે છે, અને શરીરમાં સારી રીતે વહેંચી આપે છે. જેથી શરીરના બાંધામાં અને સંધ્યણુ-રચનામાં મજબુતી આવે છે. વીર્ય ઠંડું, ઘટ્ટ, અને શરીરમાં સર્વ વ્યાપક બની શકે છે. યોગીઓ અને મુનિઓને પણ અહ્યર્થ પાલન સુલભ થાય છે, જે પ્રજા આહાર પરિણતિ બરાબર શીખી જાય, તો આજે જે યાકુતિઓ, તિલા અને કામોત્તેજક દવાઓ વેચનારાઓની મોટી મોટી સ્વતંત્ર દુકાનોનો રાફડો ફાડ્યો છે, તે બિચારાઓને આપો આપ બીજાનું ધંધાઓની શોધમાં પડવું પડે તેમ છે. બાલકાન: વૃદ્ધકાન: પુનર્વિવાહ: છુટાછેડા: વિગેરે બનાવટી પ્રશ્નોના પણ આપોઆપ નિકાલ થઈ જાય તેમ છે. અને બધી મારામારી આપોઆપ શમી જાય તેમ છે. ઔષધોપચારો ક્ષણિક આરોગ્ય આપે છે. તેથી આનંદદાયક કામો આરોગ્ય મળતું નથી.

યોગ્ય આહાર પરિણતિ સર્વ રોગોને નાબુદ કરે છે. ઉત્તમ આરોગ્ય વધારે છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ જીવનને સ્વર્ગીય બનાવે છે. દોષાયુષી અને સદા આનંદી બનાવે છે. તેને હવા ખાવાના સ્થળો શોધવા જવું પડતું નથી. મનને આનંદ આપનારા બાહ્ય સાધનોના દ્વારા વસાવવા પડતા નથી અંદરથી જ તાજગી, આનંદ, પ્રમોદ, શાન્તિ, સ્ફૂરે છે. આધરક્ષી, કુસરી ખાવા પડતા નથી, અંદરથી જ ઠંડક ઉભરાય છે.

મન પ્રસન્ન રહે છે, તેવું મન સેવા અને ભક્તિને લાયક થાય છે. વિનય નમ્રતા માટે સહજ બને છે. સતત કાર્ય, ઉદ્યમ, અને પરિશ્રમ માટે ક્ષમા સમર્થ બને છે. ઉત્તમ વિચારો અને શાસ્ત્ર મનન માટે શરીર અને મન તાજાંને તાજાં રહે છે. કુવિચારો, કુચત્રી, વિકૃતિ, રાજસ તામસ ભાવો દૂર ને દૂર રહે છે. સુરુચિ સદા જગત્ત રહે છે. કુરુચિર નિન્દા પદ્ધતિ, વાર્તાઓ નાટકો, સોનેમા, વિચારો, વિગેરે સહજ રીતે દૂર રહે છે. તે ગંદવાડ તરફ મન જતું નથી.

જેન ક્ષમ પાળનારા વિદુઓનું જગતમાં શુદ્ધ લોક છે. કેમકે-તેઓ
 યોનાના શુદ્ધિ દશાવસા ઉપરાંત બીજા લોકોની શુદ્ધિ કરે માટે પણ
 પ્રયત્નો કરતા આવ્યા છે. આર્યસંસ્કૃતિના મૂળ સંગ્રાહક અને વ્યવસ્થાકર્તા
 પણ તેઓજ છે. આર્ય પ્રજાના અગ્રેસરો છે. માટે તેમની સાન્નિદ્યના દરેક
 માળ્યના ઉદ્દેશથી આપણે અને તેના આત્મીય મર્યાદાને લગત સંકીર્ણ
 વિદેયન આ આપણા ગીમાંસમાં હવેવામાં આવેલું છે, તેમાં માત્ર વિદેય
 અને સાધર્મિકતાના જિતથી, કે જેન સમાવેશના જિતથી વિદેય ને કે
 લખાઈ દેવા, તે અસ્ય વિષય નિ અવગણ્ય ન એ પીડિત.

૫ તમામ ધંધા દેશીઓના હાથમાંથી લઈ લઈ અમેરિકન મૂડી વિએરેના હાથમાં મૂકવા પહેલાં સરકારના હાથમાં મૂકવાની રચના કરવામાં આવી અને લાઈસન્સ વિએરે દબાવ કરી તે દેશમાં દેશીઓનો પ્રવેશ થતાવાના ઉપાયો લીધા.

૬ યુ. એન. ઓ. ની આપારી સંસ્થાઓનો કબજો જમાવવા દેશના લાલો ઉંચા જવા દીધા અને તે બદલે કબજો કરવામાં આવ્યો. આંતર રાષ્ટ્રીય વેપારી સંસ્થાઓ મારફત સસ્તો માલ આપીને દેશીઓને ખસી જવું પડે તેવી યોજનાઓ રચાઈ ગઈ છે.

૭ એ કબજામાંથી જે વેપારી છડે તે કાળા અનરડીયો. કાળાઅનરડું મુળ આમ આંતરરાષ્ટ્રીય આર્થિક નીતિમાં ગોઠવાયું છે.

૮ તેનો ટોપલો દેશી વેપારીઓ ઉપર નાખવામાં આવે છે; આ એક અનરડું લુકાણું છે.

૯ એટલેકે-છેલ્લાં બહારથી આવકમક રચનાત્મક થતી કરી, અને ભારતમાં તરુતુળ ગોઠવણ કરી, અને પોતે બહારથી ખસી જઈ કાંઈ જાણતા નથી તેવા દેખાવ કરી રહેલ છે. આ આજની વિપત્તિઓનું મુળ છે.

તોપણ નિરાશાર છતાં, આ પ્રગ્ન ટકી રહી છે, તેમાં માત્ર કોઈ પણ ખાસ કારણ હોય, તો તે એ છે, કે-તેના પૂર્વ પુરુષોએ તેના ઇવનમાં અનેક સુતરો વણી દીધા છે, તે છે. ઉમેરી ફેંકી દેવાને બીજી પ્રગ્નઓના અનેકવિધ પ્રવલ્નો છતાં, લાખો કરોડો માણસો રોડવા છતાં, અખતે રૂપિયાનો ખર્ચ કરવા છતાં, તથા કરોડો સુક્તિ પ્રદુક્તિઓ અને વેત્તાનિક સાધનો અજમાવવા છતાં, હજુમાત્ર તેની કાંઈરી ખેરવી ચમક છે, એટલા બધા સંગીન ઇવનની એ મદદમાંઓએ આપણને ધર્મઃ અર્થઃ કમઃ અને મોક્ષઃ એ ચાર પુરુષાર્થના પ્રતિદો મારફત બક્ષિય આપેલી છે.